Goethe a Čechy.

Napsal

Arnošt V. Kraus.

Vydáno příspěním slavné České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

Cena 3 koruny.

V PRAZE.

V komissi u Bursíka a Kohouta, knihkupců c. k. české university.

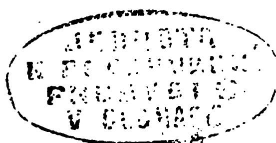
1896.

GOETHE A ČECHY.

NAPSAL

ARNOŠT V. KRAUS.

Vydáno přispěním slavné České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

V PRAZE.
Nákladem vlastním.
V komisi u Bursíka a Kohouta, knihkupců c. k. české university.
1896.

Tiskem J. Otty v Praze.

Zkratky.

G = Goethes Werke. Herausgegeben im Auftrage der Grossherzogin Sophie von Sachsen. Weimar, Böhlau.

GB = totéž, IV. Abtheilung, čili Goethes Briefe.

GG = Goethes Gespräche, Herausgeber Woldemar Freiherr von Biedermann. Leipzig, Biedermann 1889—91.

GH = Goethes Werke. Nach den vorzüglichsten Quellen revidierte Ausgabe. Berlin, Hempel.

GJ = Goethe-Jahrbuch. Herausgegeben von Ludwig Geiger. Frankfurt a/M. Literarische Anstalt.

GT = G, III. Abtheilung čili Goethes Tagebücher.

Hlaváček = Dr. Ed. Hlawaček, Goethe in Karlsbad, 2. vermehrte und verbesserte Auflage von Dr. Viktor Russ. Karlsbad 1883.

Listy = F. L. Čelakovského sebrané listy. V Praze. Grégr, 1865.

MVGDB = Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen.

N = Goetheho vybrané básně. Přeložil Jan Nečas. Praha. Kobr, 1889.

Qu = Ballady Goethovy. Přeložil Ladislav Quis. V Praze, Grégr, 1879.

Obsah.

Str

I. Goethovy cesty do Čech 2
II. Goethovi přátelé a známí v Čechách 42
III. Co Goethe v Čechách básnil 93
VI. Goethovy přírodovědecké práce v Čechách 102
V. Goethův zájem o kulturu v Čechách 116
VI. České překlady děl Goethových 197
VII. Dodatky I—XIV. 203
Rejstřík 210

„Nové sešity českého časopisu [Musejníka] vzbudily ve mně opět přání navštíviti milou říši, kde jsem nalezl po tolik let požitek a poučení, a měl bych též příčinu, blížiti se oněm krajinám přátelsky na mne hledícím. O starších dějinách říše jsem celkem dosti poučen, tolik míst jest mi známých, pročež jest vždy vítáno, co mi osvětluje jednotlivé věci a dává mi jasný pojem o tom, co tam v každém oboru správy, vědy a umění životně vyniká.“

Tato slova Goethova jsou řečena o Čechách, a jsou-li již sama významná jako důkaz jeho náklonnosti, stávají se tím dvojnásob, hledíme-li k dátu dopisu toho — jest psán dne 15. března 1832. Hned den na to upadl Goethe v poslední nemoc svou; jen k jedinému dopisu se ještě vzchopil, pak obestřela ducha jeho noc, a dne 22. března, sotva se dočkal touženého jara, přestalo velké srdce jeho bíti. Povážíme-li, že zároveň s oním prvým ještě i druhý dopis napsal do Čech, těšil se v něm z pokroků ve školství zde učiněných a litoval, že jaro mu nezvěstuje cestu do Čech, že však vzkáže pozdravy po lázeňských hostech: pak směle můžeme říci, že ještě poslední jasné myšlénky velkého básníka zabývaly se vlastí naší. A můžeme si na tom zakládati, neboť taková poslední myšlénka jest výrazem smýšlení, nabytého zkušenostmi celého života, můžeme tyto dopisy považovati za poslední požehnání Čechám, a namane se nám otázka, jak působilo, a zasloužily-li ho Čechy. Nebo jinými slovy, tato vřelá vzpomínka vybízí ke zkoumání: Čím byly Čechy Goethovi, a čím byl Goethe Čechám?

Úplně zodpovídati tuto otázku, k níž by se pak mohla družiti další: čím by Goethe nám býti mohl a měl? vyžadovalo by, zevrubně vylíčiti význam Goethův vůbec, a rozebírati celý vývin moderního života českého. Co zde podávám k odpovědi, nechce otázku řešiti v tomto širokém smyslu, nýbrž vystihnouti jen zvláštní styky Goethovy s Čechami.

K tomu účelu všimneme si cest básníkových do Čech, jeho osobních styků s Čechy, prací vzniklých na české půdě, zvláště těch, které se týkají té české půdy, konečně toho, co znal a co napsal o duševním životě českém. Pak nám zbude stopovati vliv Goethův v literatuře české na zmínkách, na překladech a na samostatných tvorbách básnických, které nápadněji ukazují na ovzduší Goethových básní.

I. Goethovy cesty do Čech.

Was ich dort gelebt, genossen,
Was mir all dorther entsprossen,
Welche Freude, welche Kenntnis,
Wär' ein allzulang Geständnis.

Skoro tři roky života svého strávil Goethe v Čechách, to jest dlouhá doba; a jsou to tři roky, plné krásných, radostných dojmů, plné požitku a poučení. V nejrůznějších dobách svého života, od mladých mužných let až do stařeckých tu meškával za různých poměrů vlastních i země. Bude potřebí, abychom každou z těchto šestnácti cest stručně charakterisovali a vystihli, možná-li, zvláštnosti její před ostatními.

Desátý rok meškal Goethe již ve Výmaru, za ním daleko ležela již doba bouřlivého mládí, byl dvořanem, radou svého vévody a věrným po tak dlouhé době zbožňovatelem paní von Stein, když poprvé se odhodlal navštíviti Karlovy Vary. Meškal tu v červenci a srpnu r. 1785. Spěchal tam jako na dostaveníčko s milými přáteli výmarskými; jel s ním major von Knebel, pět dní před ním odjela paní von Stein, i Herderovi

tam meškali. Goethe zamlouval si zvláště v dopise k milované přítelkyni, aby mu vyhledala byt nedaleko svého. Na cestě potkala ho nehoda. V Neustadtě nad Orlou rozstonal se prudce a byl po celý týden upoután na lůžko. Knebel věrně vytrval při něm a zásoboval ho přírodninami z blízkých hor. Paní von Stein po měsíci asi odjela, a Goethovi, věříme-li jeho dopisu ze dne 7. srpna, zdálo se po odjezdu jejím vše k nepoznání prázdným, a v myšlénkách stoupal často na schody „u tří růží“, kde bydlela. Ale hledíme-li na dlouhou dobu, která uplyne mezi dvěma dopisy, srovnáme-li s těmito dopisy, ač je v nich hojně ujišťování lásky a věrnosti, dopisy z doby dřívější, tu poznáváme, že první svěžest a vroucnost citu již scházela tomuto poměru.

Chceme-li vykouzliti si obraz života Goethova a zároveň tehdejšího života lázeňského v Karlových Varech vůbec, čtěme, co zachoval paměti přítel kruhu výmarského hrabě Moric Brühl o oslavě svých narozenin dne 26. července.[1]) Společnost většinou aristokratická, v níž kněžna Lubomirska, hrabata Potocki, z Výmaru pak Goethe, Herder, Knebel, Voigt, shromáždila se v údolí, v němž dle tehdejšího karlovarského zvyku byla vystavěna besídka. Dva hudebníci za židy oblečení hráli na housle a na harfu, pak rozvinul se dlouhý pruh papíru, na němž byly obrazy od Darbesa, a z podobného pruhu modravého papíru, vlastnoručně popsaného a snad i slepeného Goethem, zpíval Lollot, syn hraběte Brühla, známý nyní „Bänkelsängerlied“,[2]) v němž způsobem vtipným, plným narážek, vypravuje se celý život oslavencův až na tento den. Též ostatní účastníci slavnosti dostavili se s gratulačními básněmi, veselým pak zpěvem a společným obědem končil se tento veselý den, který nebyl jediný svého druhu. Též manželku hraběte, krásnou Tinu, o jejíchž duševních schopnostech Goethe se ostatně vyslovuje někdy v dopisech k pí. von Stein velmi neuctivě, opěval v témž roku básničkou odůvodňující, proč musí vřídla píti. Jest to trest zasloužený na těch, které ranila a nevyléčila, již teď na březích Lethe pijí pohár za

[1]) GJ XI., 125. Karlsbad 1785 (B. Seuffert).
[2]) G 4, 223.

pohárem, aby se zbavili bolesti lásky, aneb vyhojili se aspoň až do rheumatismu přátelství.

V této společnosti vidíme vynikati polskou šlechtu; Karlovy Vary a vůbec české lázně byly tehda, jak Goethe sám několikráte praví, navštěvovány hlavně ze severu a východu, méně ze západu a jihu. Ruská a hlavně polská šlechta převládala tu ve společenském životě velmi vyvinutém. Styky své s polskou šlechtou Goethe udržoval stále a utužoval je. Tím způsobem již v tomto prvním roku, kdy Goethe se pohyboval hlavně mezi svými, měly přece již styky jeho jakýsi ráz mezinárodní, což i jazykem obcovacím se vyjadřovalo, vždyť i s hrabětem Brühlem a hraběnkou dopisuje si francouzsky. S obyvatelstvem karlovarským, vyjma snad své domácí, nestýkal se Goethe ani v tomto roku ani v mnohých pozdějších; považoval město, jak sám praví později, za velkou nemocnici a zábavnou místnost.

Zvláště důvěrné byly jeho styky s knížetem Czartoryskim a jeho sestrou, kněžnou Lubomirskou. Oba byli jím a výmarskou společností vůbec tak okouzleni, že „položertem a polovážně ujišťovali, že budou vydržovati domácnost ve Výmaru, aby tam mohli část roku bydleti“.[1]) K vůli kněžně, která po odjezdu bratrově byla zůstala téměř sama v Karlových Varech, Goethe prodloužil dokonce pobyt svůj o celý týden.

Goethe byl se svým pobytem v tomto roce spokojen „od žuly, celým stvořením až k ženám, vše přispělo, aby mi učinilo pobyt příjemným a zajímavým,“ píše vévodovi do Výmaru. Tyto mezníky stvoření jsou voleny dle velmi různých poznatků: ženy, jako závěr stvoření dle bible, žula jako základ jeho dle geologických názorů.

V témž dopise praví, že upadl v úplnou nečinnost; „fainéantise“ praví žargónem společnosti karlovarské. Ale slovo to platí nanejvýše u přirovnání s rozsáhlou jeho činností ve Výmaru.

Poetická kořist ovšem mimo uvedené básně příležitostné a několik maličkostí, k nimž patří práce o operettě „Scherz,

---

[1]) GB 7. 75.

List und Rache“, nebyla velká; není ani známo, že by valně byl pokročil i jen v románě „Wilhelm Meister“, o němž tehda pracoval. Ale jinak jest s tímto obrazem nečinnosti, hledíme-li k práci přírodovědecké. O geologických studiích v Čechách promluvíme v souvislosti ve zvláštní stati: zde nám stačiž, že Goethe radostně poznal zde zamilovanou svou žulu, že ho „kladivo Montanovo“ neopouštělo na výletech do hor, a že dle zvyku svého, který nám dává ponětí o neodolatelném osobním vlivu jeho, nutil vše, co se s ním stýkalo, aby se účastnilo takových výprav a studií. I v písni o hraběti Brühlovi čteme, jak tento aristokrat vleče se jak Enceladus s ohromným kusem kamení, s kterým patrně na obraze byl s náležitým zveličením karikován.

A nezanedbávaje nic toto zvyklé studium geognostické, vrhá se Goethe s mladistvým zápalem na studium nové — botaniky. Mladíka ze staroznámé rodiny rostlinářské v Ziegenhainu, F. G. Dietricha, vzal s sebou na tuto cestu. Časně ráno spěchával hoch vždy do okolí a byl se svou lekcí (svazkem kvetoucích bylin) zpátky, než se společnost rozešla od vřídla; a byla prý zvláštní podívaná pro ostatní hosty, když tento venkovsky oděný hoch vyvolával botanická jména a udával linnéovskou třídu, do které patřily rostliny. I pro toto zaměstnání získal si Goethe účastenství těch, kteří s ním obcovali.[1]) A aby ani zoologie nebylo zapomenuto, píše paní von Stein, že veze s sebou svůj drobnohled, je prý nejlepší čas viděti „tance nálevníků“.

Radost z vracejícího se zdraví, mezinárodní společnost se svými požadavky, práce poetické a přírodovědecké, toť živly, které i v pozdějších letech vyznamenávaly Goethův pobyt v českých lázních, zvláště hned v roce příštím (1786). Zvláštní náhodou i tentokráte byl zdržen ve Výmaru a nemohl tak brzo jeti za paní von Stein, jak by si byl přál, musil se dočkati radostné události ve vévodské rodině, kterou, když se dne 21. června konečně dostavila, uvítal s oddechnutím a jel hned o tři dni později z Výmaru. Jeho zavazadla byla však

[1]) Geschichte meines botanischen Studiums, GH 33, 62 nn.

tenkráte zařízena na delší cestu než do lázní; pečlivě to dosud tajil i před důvěrnými známými, ale věděl to jistě, že Karlovy Vary v tomto roce budou pouhou etapou na cestě k jinačím léčivým pramenům, kde měl okřáti duch — na hedžiře do Italie. Paní von Stein již dne 14. srpna opustila lázně, provázena jsouc Goethem až do Schneebergu v Sasku, kde již loni se snažil, aby dostal dovolení sestoupiti do dolů; teprve v tomto roku ho dosáhl a mohl se podívati do sídla skřítků. V dopisech po tomto rozchodu, jehož hluboký význam nemohli znáti ani Goethe, ani milovaná paní, ale jistě tušili (byl to rozchod pro život), čteme dosti ubezpečování lásky, Goethe těší se dokonce, že v dálné zemi, do které cestoval na zapřenou, zbaven i škrobenosti dvorské, bude žíti jen jí — to vše nemohlo odčiniti skutečnost, že tak dalekosáhlý, tak důležitý plán nebyl umluven s ní, že byla jím téměř překvapena, jako později skutečně byla překvapena celá řada lidí.

Společnost r. 1786 skládala se z týchž živlů jako loni; známost geologa v. Racknitz stala se Goethovi důležitou pro další studie přírodovědecké; s ním a s brusičem kamenů Müllerem prolezl a proklepal celé okolí karlovarské. Všimněme si zase společnosti v určitý den, abychom si oživili její obraz více, než snad výčtem jmen.[1])

Bylo dne 28. srpna. Goethe dovršil sedmatřicátý svůj rok; časně z rána doprovázel Herder s dámami ve voze vévodu, až k hostinci Hirschensprung, kdež se s nimi rozloučil a jel koňmo přes Teplice a Drážďany domů. Na zpáteční cestě těšili se asi z překvapení, které vévodu očekávalo ve vesnici Engelhausu; tam uvítala ho řada selských děvčat příležitostnou básní Goethovou,[2]) napsanou jejich jménem. Je-li to možná, tak asi praví drastickými verši hans-sachsovskými, že opouštíš královské město, jež ti za tolik děkuje, že až k nám do Engelhausu zazněla tvá chvála, jak tvá vlídnost a milost všechny blažila. Netěší se z tebe jen Polák, nejen žid,

---

[1]) Viz poznámku Ericha Schmidta v „Tagebücher und Briefe Goethes aus Italien“ (Schriften der Goethegesellschaft II.) str. 368.

[2]) G 4, 227.

těší se také každý křesťan, žes byl tak milý, a nejvíce ohlížejí se po tobě zajisté všechny krásné paní, jež jsi chvály hodně a jemně ctil. Teď ovšem se bude zdáti údolí příliš širokým, vřídlo chladným, z jich očí vytryskne řeka, prudčejší než Teplá, a kdyby mohla téci do vrchu, zadržela by tě na cestě. Jich jménem my, nymfy Engelhausské, přejeme ti, aby tě všichni svatí provázeli. Kolik ran dělových padlo před „slonem", kolik případů vypravuje Gurowski (kastelán kališský). trápě jimi uši cudných paní, kolik koláčů (Kollatschen) pekli u „kurfiřta" — tolikrát buď požehnán na cestu.

Zatím co vévodovi takto byly připomenuty všechny veselé dni karlovarské a ke konci přátelé lásce jeho doporučeni, octla se společnost, která vévodu vyprovázela, přede dveřmi Goethovými, který byl nemálo udiven, když ho před sedmou hodinou vyburcovali. Paní Herderová zůstala doma. aby chystala „u slona" překvapení pro Goetha. Objednaný obraz představoval sněm ptačí z veselohry Aristofanovy, kterou Goethe právě překládal a často předčítal. Před ním stavěla oltář nebo besídku s dvěma krásnými, listím ovinutými sloupy, nad nimiž jedna z dam (nejspíše hraběnka Lanthieri) byla u vytržení a volala udiveně: una colonna, bellissima colonna! — Sem kladeny dárky a verše dam; v prostředku visela silhouetta oslavencova, čtyři kněžky v řízách běloskvoucích, mezi nimiž vynikala hraběnka Lanthieri, stály tu ověnčeny dubovím, a malý August Herder byl ministrantem.

Sem přivedli konečně oslavence; vtipná slečna von Asseburg jménem moudrého papouška přednesla důstojnou veršovanou řeč k němu, a konečně, „jak to bývá při náboženských obřadech, přikročeno k hostině".

Mnohé dámy z tohoto veselého kruhu těšily se snad na delší ještě pobyt básníkův, kdežto tento potají již skládal své věci a dne 3. září časně z rána odjel do hor, aniž se navrátil. Mezitím, co si lámaly hlavu, kde asi mešká, spěchal přes Mnichov do Tyrolska a přes Brenner do Italie. Avšak ještě v Neapoli v květnu roku příštího setkav se s účastnicí tohoto veselého života, vzpomínal ho radostně a těšil se z žertů

tam provozovaných. Tak píše ve své „Italienische Reise“[1]) ve formě dopisu z Neapole, ale ku podivu, ve skutečných dopisech z této doby není zmínky o takovém setkání. Hlaváček ve svém spise „Goethe in Karlsbad“ uvádí toto místo Goethovo a v něm proloženým písmem jméno té dámy „hraběnka Lanthieri“, o čemž v „Italienische Reise“ nestojí nic.[2])

Dobu něco přes měsíc dlouhou, kterou Goethe strávil v Karlových Varech, věnoval hlavně redakci svých děl, která po druhé vydával souborně, a sice v osmi svazcích. Bylo to vydání nad jiné významné, básník chtěl uzavříti období života a tvoření svého, chtěl vydáním všeho, co dotud vykonal, postaviti mezník za dobu mladistvého kvašení a bouření. Ukázalo se mu ovšem, že nelze vše otisknouti tak, jak myslil; Ifigenii na př. vzal s sebou do Italie, kde znovu ji přepsal v jamby, poněvadž zrhytmisování dosavadní mu nedostačovalo. I Fausta, z něhož předčítal v Karlových Varech několikráte, vzal s sebou, aniž ho dodělal i v Italii; vydal jej později zlomkem. Pilně pracováno v Karlových Varech o „Wertherovi“, zvláště změněn konec, ve kterém Albert, manžel Lottin, měl od teďka hráti úlohu důstojnější, změna to, kterou Erich Schmidt připisuje vlivu přítelkyně, jíž dává Goethe o tom zprávu slovy: „Nun muss ich auch meiner Liebsten schreiben, nachdem ich mein schwerstes Pensum geendigt habe.“ [3]) Mimo to, jak viděti z dopisů, pracoval o váznoucím stále zpracovaní „Ptáků“ Aristofanových, tak že na rozdíl od roku předešlého zaujímala práce poetická největší díl času, který básníkovi nechala společnost.

O studiích přírodovědeckých máme naproti tomu jen nepřímé zprávy, onu návštěvu dolů v Schneebergu a známost s Racknitzem, které Goethe připisoval později velkou důležitost.

Jako to byl jiný Goethe, který r. 1795 po dlouhé přestávce zavítal zase do Karlových Varů, Goethe změněný cestou

[1]) GH 24, 314.

[2]) Článek Minorův o hraběnce Lanthieri v Grenzboten 1889 nebyl mi přístupný; jak hraběnka byla nadšena Goethem, čteme též GJ 10, 144 an.

[3]) GB 8, 6.

do Italie, studiemi morfologickými, francouzskou revolucí, tak i cesta tato lišila se jako noc ode dne od obou dřívějších. Byla to cesta stýskání. Nerad se na ni vydával, a ještě po letech, když psal o tomto pobytu ve svých annalech, omlouvá jaksi netrpělivé mládí, které i při menší nemoci hned vyhledává radikálnějšího vyhojení. Netáhlo ho nic do Karlových Varů, kam ještě r. 1789 se byl chtěl vydati koňmo, aby navštívil Herdera tam meškajícího;[1]) meškal tu od začátku července do začátku srpna, a od samého začátku toužil domů.

Osob vynikajících neshledáváme tenkráte ve společnosti žádných; jediná Friderika Brunová (rozená Münterová) byla s ním ve stycích důvěrnějších. Ona vypravuje v dopise s nadšením o svém setkání s ním; jak byl zamilován do jejích dítek, které vyučoval různým věcem.[2]) Celá, velmi pestrá společnost ovšem tlačila se ke Goethovi, nedávajíc mu přijíti k práci, na jakou pomýšlel.

Že těmto lidem při líčeném nadšení často vlastní podstata básníkova, ba někdy jeho díla vůbec jsou neznáma, dověděl se Goethe z pokořujícího případu (tak to nazývá v dopise k Schillerovi), že roztomilá ženuška ho ujišťovala, s jakým zalíbením četla poslední jeho spisy. Zvláště se jí prý zamlouval — „Giafar Barmecida". Byl to román *Klingrův*, vyšlý právě r. 1792—94. Co zbývalo Goethovi, než zahaliti se do arabského pláště přítele Klingra a stkvíti se před naivní čtenářkou v nejlepším světle.[3])

Schiller odpověděl, že u dámy, jíž se takový (smyslný) román zamlouvá, je štěstí jisté; patrně mínil, že tato dáma je totožná s tou, s níž Goethe zapředl románek; dle dopisů však zdá se, že to byla jiná. Takové koketování „Äugelchen" považoval Goethe za nutnou část pobytu lázeňského; jak jinak prý by bylo možná, aby člověk vstával již v pět hodin? Při

[1]) GG 1, 121.

[2]) GG 8. 261. = GJ 10, 147.

[3]) Vydávaje korrespondenci s Schillerem tiskem, nahradil Goethe z ohledu na žijícího ještě Klingera tento román Heinsovým „Ardinghello". Toto mylné udání čteme ještě i v novém vydání Hlaváčkova „Goethe in Karlsbad".

této theorii zůstal i v pozdějších letech, třeba se někdy při hře s ohněm spálil. Že věc považoval za nevinnou, vysvítá již z toho, že se o těchto očkách zmiňoval i v dopisech ke své choti.

Tyto dopisy ke Christianě Vulpiusové [1]) ozařují nám dojemným způsobem, jak něžný byl Goethův poměr k ní, tehda již šest let trvající. Sotva přijel do Karlových Varů, vyslovuje přání, aby mohl milence ukazovati hory a krajiny vůkol, a — již se těší zase na domácnost svou. Podruhé jí píše, jak se víc a více přesvědčuje, že doma nejlépe; po čtrnácti dnech léčení praví, jak srdečně si už přeje býti doma, „očička“ jí prý neuškodí, neboť on se přesvědčuje, jakou má příčinu milovati svou hospodyňku. A nemoha v Karlových Varech pracovati těší se dvojnásob domů a na domácnost svou. Po třech nedělích počíná ho touha po ní a synáčkovi již znepokojovati, a počítá dni, až je zase uhlídá. „Očiček“ prý ubývá, neboť ani s té ani s oné strany nemůže býti z toho nic vážného. A ještě v posledním dopise ujišťuje, že doma u milenky je to nejlepší na světě, neboť kdo toho nemá, hledá právě domov a milenku.

A jak pečuje něžný manžel o to, aby hmotně osvědčil svou lásku; hned s prvním dopisem posílá sušené ovoce, pak si vyhlédne krásný kus dykyty, pak zase přikládá něco, nepíše co, a konečně ještě je v rozpacích, co přinésti synáčkovi; o matušku je prý dávno postaráno.

Nemusím ani dodati, že poměr k této prosté a upřímné Christianě byl pro Goetha manželstvím, třeba že jeho postavení ve společnosti výmarské mu bránilo, dáti mu pečeť zákonnou. Musily se udáti bouře jako roku 1806, kdy koule dělové lítaly střechami výmarskými, a Francouzi drancovali město, aby mohl bez zvláštní trapné sensace podstoupiti tento krok.

Celkem meškal Goethe duchem ve Výmaru, třeba že tělu jeho svědčilo léčení tak, že plných jedenáct let mohl vřídla postrádati. O svém zaměstnání Goethe ujišťuje zase,

[1]) GB 10, 275 nn.

že hoví úplné nečinnosti, a zdá se, že tenkráte tomu můžeme přikládati víru. Vždyť v této době po založení Schillerova časopisu „Die Horen“, jejž si Goethe i v lázních objednával z Prahy od Calveho, interessy aesthetické zatlačily též činnost přírodovědeckou, tak že neslyšíme ani o proklepávání skal karlovarských. V poesii práce o románu „Wilhelm Meister“ nepokročila o nic, ani epigramy pro almanach xeniový, chystaný na budoucí rok, nebyly tu rozmnoženy. A po takových zkušenostech ani sympathie s městem, jemuž byl povděčen za uzdravení, nebyly příliš živé; aspoň nenamítal pranic, když Schiller do společných xenií napsal epigram o českých lázních, hrající si s dvojsmyslem německého slova pro *vkus* a *chuť*, patrně na základě svých zkušeností z r. 1791:

Gesundbrunnen zu ***

Seltsames Land, hier haben die Flüsse Geschmack und die Quellen;
Bei den Bewohnern allein hab' ich noch keinen bemerkt.

Vlastní doba návštěv nastala pro Goetha až po smrti Schillerově, r. 1806. Od toho roku až do roku 1813 meškal tu rok co rok, vyjma, rozumí se, válečný rok 1809.

Roku 1806 spěchal Goethe do Karlových Varů jako do země Gosen, neboť zde byl mír s Francií, kdežto v Duryňsku nepřestávaly pochody vojenské znepokojovati, a válečné události se blížily zrovna Výmaru, jehož vévoda stav se pruským generálem, dal tím celou svou zemi v sázku. Do té doby, kdy právě u Jeny rozhodnut osud Pruska, a vévodství záviselo na milosti Napoleonově, bylo však ještě daleko, když Goethe posledního června přijel na české hranice a přenocoval v Aši. Ani tu neutekl básníkovi, který v době Goetha a Schillera ovládal celé divadlo německé; ve stodole hráli „Husity před Naumburkem“ od Kotzebue („Auf jeder Bühne fand man ihn, ja fast in jeder *Scheune*“ pěl později Platen), z nichž si Goethe se svým druhem Riemerem (vychovatelem syna jeho a sekretářem) dali líbiti dvě jednání.

V Aši Goethe ostatně přenocoval tehda poprvé a naposledy; to mělo dobrý důvod, který nám prozrazují zápisy

v denníku Goethově: „8. září 1807: Aš tak špinavý a ošklivý (abscheulich) jako kdy — 14. května 1808: přes Aš, který ještě je tak špinavý jako jindy — 2. května 1812: toto místo je posud nejošklivější v celém křesťanstvu". O žádném jiném místě v Čechách se Goethe již takovým způsobem nevyslovil.

Cheb prohledl si tenkráte důkladněji a s větším zájmem pro toto město, než když byl na útěku do Italie, kdy se jen těšil, že obědvá zase jednou na témž rovnoběžníku, na kterém leží také Frankfurt. Příčina je na snadě; Schiller byl zatím napsal svého Wallensteina a vzbudil tím interess pro místnosti dramatu. Goethe prohlížel tu zbraň, kterou byl Valdštejn zavražděn, a obrazy líčící tuto vraždu a zahynutí Trčky a Illa. Při tom se však stará již o to, je-li chebská stará věž z křemene, a jeví tudíž zase zálibu v geologii, jako před dvacíti lety. V Karlových Varech tato záliba byla velice živena obnovenou známostí s kamenorytcem Müllerem.

Abych ukázal aspoň při tomto jediném roku, jak velká, pestrá a znamenitá byla ta společnost, kterou Goethovi otevřelo jeho jméno a více ještě jeho úřadní postavení, uvedu z Goethova denníku jména těch osob, s nimiž v Karlových Varech obcoval a míval více méně obsažné hovory. Jsou to vládnoucí knížata: kníže Reuss XIII., Karel Hessenský, lankrabí Hessenský; knížata: Lubomirski a Nariskin; kněžny: Reuss, Nariskina, Lubomirska, Dolgorucká, Solms, Carl Lichtenstein; ministr Carlowiz; generálové Kalkstein, Einsiedel, Kleist, Richter; hrabata: Bräuner, Corneillan, Golovkin, Lepel, Mier, Oertzen, Potocki, Rzewuski, Salmour, Schimmelman, Wartensleben; opat Schneider, děkan Pabst; komoří von Tümpling, horní radové Werner a von Herder (syn básníka, Goethův vychovanec), dále páni Agram, v. Bühler, Fit, v. Ende, v. Gutschmidt, Gurlitt, Meyer (kupec z Vídně), Müller, v. Struve, Titius, v. Voght, Wieler, von Zibet; paní von Bodenhausen, v. Brösigke se svou dcerou paní v Levetzow, v. Stackelberg, Bethmannová, Unzelmannová (herečky).

Z rozprav Goethových s tolika osobami vynikajícími postavením svým je celkem málo zachováno. V annalech o mnoho let později napsaných zmiňuje se Goethe zvláště o knížeti

Reussovi, jenž mu předčítal denníky o politických událostech, do kterých byl zasvěcen. O týchž věcech, zvláště o kapitulaci Ulmu dověděl se mnoho též od generála Richtra, který byl s Mackem v tomto městě. Ruské kněžně Nariskině, která tu meškala se svým bratrancem, podivovali se stejně pro její krásu jako pro její bohatství. V denníku je zaznamenána anekdota, jak kupec Meyer jí udělal účet, očekávaje zaplacení papírovými penězi. Ona však zaplatila (při tehdejším nízkém kursu!) polovici zlatem, polovici stříbrem, omlouvala se, že neplatí všechno zlatem, a dělala mu poklony, jak levné má ceny. — V dopise k paní v. Stein uvádí ji Goethe za důkaz, že Alexander I. má dobrý vkus.

Tlustý humoristický komoří von Tümpling bavil hosty každoročně přednáškami o své zvláštní methodě léčební; pil totiž mimo ráno také večer; ale jinak vedl řeči nebezpečnější a zvláště trapné Goethovi, jenž se tu chtěl zbaviti politiky. Chtěl totiž organisovati všeobecné povstání lidu německého proti Napoleonovi.

Se šlechtou polskou Goethe obnovil živé styky své; paní von Brösigke, choť šlechtice braniborského, který se později usadil v Čechách, meškala tu s dcerou svou, chotí meklenburského dvorního maršálka v. Levetzow, s nímž byla brzo rozvedena; i ona zdomácněla později v Čechách, stavši se chotí hraběte Klebelsberga.

To byl jiný život než kdysi mezi starými známými výmarskými anebo dokonce o samotě; ani si už Goethe nestěžoval, že by ho posuzovali pořád ještě podle prvních jeho plodů básnických; naopak shledal, že jeho pověst badatelská byla zde lepší než básnická. Společnost ho zabrala celého; obědy, slavnosti, představení se střídaly, a sotva pochopujeme, jak všechy tyto styky se mohou vtěsnati v dobu jediného července, neboť déle tento pobyt netrval. Již dne 4. srpna r. 1806 odjel z Karlových Varů přes Chlum (poutnické místo: Maria Kulm), Cheb, Františkovy lázně a Aš do Hofu (6. srpna). Tu se dozvěděli, že je uzavřen rýnský spolek pod protektorátem Napoleonovým, a svaté římské říše že již není. Tato zpráva ani Goethovi ani Riemerovi nezkazila chuť

k večeři, a když druhého dne nastal povážlivý spor mezi kočím a sluhou na kozlíku, ujišťuje Goethe, že tento rozkol je rozčilil více než rozpadnutí říše. Goethe znal tu říši z volebního města Frankfurtu a ze sídla komorního soudu říšského, Wetzlaru, příliš dobře, aby byl pro ni zaplakal.

Přes velkou roztržitost, kterou s sebou přináší taková velká společnost, Goethe nalezl ještě dost času, aby prohlížel své spisy, které vydával opět souborně, tenkráte u Cotty v Stuttgartě. S novým dramatem „Pandora", a s epickou básní „Tell" aspoň v myšlénkách se obíral. Geologie byla od prvního dne pobytu jeho v Karlových Varech pěstována velmi vážně, a vydalo toto studium plody literární. Hraběte Lepela sbírka mědirytin byla často prohlížena, krajiny kolem Karlových Varů kresleny. Báseň dramatickou mladého dánského básníka Oehlenschlägera „Hakon Jarl" prohlížel, aby ji mohl prováděti na divadle výmarském, ale zdálo se mu nebezpečno, hráti si žertem s korunami v době, kdy ve skutečnosti tak nejistě seděly na hlavách.

K pobytu mnohem delšímu ale celkem téhož rázu přijel Goethe do Karlových Varů již koncem května 1807 a meškal tu až do měsíce září. U celní stanice v Schönbachu zakázali jemu a jeho průvodčímu Riemerovi, aby v Rakousku nemluvili o politice; marně ovšem, neboť patřili k privilegovaným lidem, jimž to bylo dovoleno. V den Božího těla přijeli do Karlových Varů.

Hned druhého dne navštívil Goetha francouzský resident Reinhard. Znamenitý tento muž, nar. 1761 jako syn pastora würtemberského, šel do Francie za domácího učitele, seznámil se s Girondisty, kteří ho r. 1792 vzali ve služby ministerstva zevnějších záležitostí a poslali ho do Londýna a Neapole. V těchto službách přečkal Reinhard i pád svých přátel, sloužil různým vládám republikánským (byl na okamžik i ministrem), pak Napoleonovi, restauraci, králi občanu, a zemřel r. 1837 jako hrabě a pair francouzský. Napoleon poslal nebo vlastně vypověděl ho do Jas, kdež ho Rusové zajali a odvedli do vnitř Ruska. Než se však mohl naučiti rusky, jak píše později,

císař Alexander vrátil mu svobodu, které užil především, aby napravil své zdraví, těmito cestami v zimě dosti ohrožené, v Karlových Varech. Goethovi se zalíbil tento muž velice, a třeba že někteří mu zazlívali důvěrné styky s francouzským diplomatem, přece hlavně s ním obcoval. Z těchto styků vykvetlo přátelství, jež trvalo do smrti Goethovy a jehož památku nám zachovaly četné zajímavé dopisy, které tito dva lidé vyměnili.[1])

Goethe zasvětil nového přítele ve svá studia chromatická, která po takové době teď uzrávala ve spis, a Reinhard stal se věrným apoštolem Goethovy nauky o barvách v nejrůznějších kruzích, na dvoře westfalském a detmoldském, ve francouzské akademii a jinde, šíře ji zasíláním drahocenných přístrojů a osobním vlivem. Dojímá nás, jak tento muž po celý život svůj tráví ze vzpomínek na Karlovy Vary, jedinou dobu to, kdy delší čas mohl meškati ve společnosti Goethově; v každém téměř dopise se o nich zmiňuje, je dojat, když po dvaceti letech nalézá vzpomínku na ně. a doprovází v myšlénkách přítele po každé na cestě.

„Ne voda (karlovarská), Vy jste mne vyléčil," píše ještě r. 1829. Žasneme, poznávajíce, jak Goethe působil na každého, s nímž se osobně stýkal, jakým zvláštním štěstím byla osobní známost jeho.

Ostatní společnost připomíná loňskou; byl tu v červnu též vévoda výmarský; s panem v. Bosi, bývalým podestou v Padově, baví se Goethe o hospodářských věcech českých.

Dne 22. srpna přijel Goethovi vstříc jeho syn August. Zelená pikeš mladíkova, jakou tenkráte nosívali též četní přestrojení důstojníci pruští, vedla k veselému setkání s dvorní dámou L'Estocque, která Goetha upozornila na domnělého důstojníka, načež Goethe ho k nemalému udivení jejímu a obapolným rozpakům mladých lidí zavolal a představil. K vážnějšímu konfliktu bylo by málem došlo mezi mladým Goethem a několika Poláky, již Prusy nenáviděli.

---

[1]) Briefwechsel zwischen Goethe und Reinhard in den Jahren 1807—1832 (1850.

Hlavním básnickým zaměstnáním Goethovým v tomto roce byla práce o několiká novellách, jež teď čteme ve „Wanderjahre“, které však částečně dříve byly uveřejněny. Tak zde napsal báchorku o nové Melusině, pak „Muž o padesáti letech“, „Nebezpečná sázka“. Geologická práce jeho, katalog hornin, byla v Karlových Varech samých vytištěna, a horlivé studium chromatické dosvědčuje Reinhard. V tuto dobu právě dovršil Goethe budovu na chatrném základě založenou, ale pěkně a s podivuhodnou pílí v jednotlivostech provedenou, kterou zamýšlel hned po italské cestě, když mínil, že se přesvědčil o nesprávnosti Newtonovy nauky o hranolech.

Jak se Goethe cítil již doma v Karlových Varech, dosvědčuje ještě delší pobyt tam r. 1808. Že se každoročně setkávali tu, vzbudilo mezi stálými hosty důvěrnost, jinak nemožnou, jako by žili stále spolu, „důvěřovali si (praví Goethe v annálech) aniž se vlastně znali“. Zvláště dva kroužky vábily Goetha. Byla tu předně vévodkyně kurlandská se svou sestrou paní von der Recke, kruh sentimentalně ctnostný, jehož vůdčím duchem byl básník „Uranie“ Tiedge, domácí přítel paní von der Recke; [1]) zlí jazykové tvrdili, že jeho Uranii v tomto kruhu každodenně zpívají. Styky Goethovy s těmito výbornými lidmi byly méně důvěrné než s rodinou duryňskou baronů Ziegesarových, jichž děti viděl vzrůstati v rodišti jejich Drakendorfu. K tomu kruhu se přidali jiní, a nastal jim kočovný život mezi Karlovými Vary a Františkovými Lázněmi, o němž

[1]) Jak tito dva cestovali spolu ještě o čtvrt století později, kratochvilně líčí Alfred Meissner ve svých pamětech: „Byli to dva milenci, z nichž jeden byl v letech šedesátých, druhý blízko šedesáti. Pohlíželi zpět na známost asi čtyriceti let, cestovali spolu, ale zachovávali naproti sobě podivný tón, míšený z přepjatosti a zdrželivosti. Tiedge podržel chování rytíře Toggenburga, Elisa chování šlechetné hradní dámy oproti troubadourovi. Oba cestovali se služebníkem a komornou, bydleli však obyčejně u nás (u otce Meissnerova, lékaře v Teplicích), při čemž bylo přísně k tomu hleděti, aby vše bylo dle jejich zvyků zařízeno, což nebylo možno bez okolků. Především nesmělo přílišné sousedství ložnic poskytovati příčinu k podezření. Byli to dva z míry dobří lidé podivinského způsobu.“ (Geschichte meines Lebens 1, 6.)

se Goethe vyslovuje v annalech tajeplnými a šelmovskými slovy. Denník nám je vysvětluje; všimneme si dle něho chronologicky života Goethova.

V první den svého pobytu — nakupoval špendlíků, jehel a čokolády nejen pro svou choť, nýbrž také pro paní von Stein a dal se pak do práce o dramatě „Pandora", na něž myslil již roku předešlého. Dne 8. června paní von Ziegesar přinesla mu dopisy z domova. Vůbec obecenstvo, kde jen možná, užívalo tehda příležitosti, aby se vyhnulo poště s drahými jejími tarify a nespolehlivostí, při které někdy dopisy potřebovaly třikráte tak dlouhého času jako jindy. Druhého dne setkal se s baronem a slečnou Sylvií, s níž ještě téhož odpoledne šel na zámecký vrch. I v následující dni je stále s touto rodinou a stále je jméno Sylvie v popředí. Tak se přiblížil nejdelší den roku. Takových dnů (začátku jara, zimy a pod.) Goethe si vždy všímal a jaksi je oslavoval; tenkrát však měl význam zvláštní, jsa dnem narození Sylviina. Goethe poslal jí báseň, skvostnou to parodii epištoly jakéhos Gregora z Ochranova, kterou psal své dceři k svátku z Betléma v Severní Americe. Podle veršů Gregorových

An der Susquehanne, einem grossen Fluss,
Wo man indisch Manne stampft und essen muss.

je udělán začátek básně Goethovy.

Nicht am Susquehanna, der durch Wüsten fliesst,
Wo zum ird'schen Manna geist'ges man geniesst,

nikoli tam, nýbrž na břehu Teplé, kde hledí svatý Nepomuk s mostu, spěchej lístek od „mouřenínů" k „jelenu". Jest jeden den, který nemá sobě rovna (nejdelší), a značí vrchol roku, tak že už myslíme na Sylvestra (Sylvie), celé město vítá tento den, který mu daroval nejdelší dítě... vzdor Amorovi dař se ti dobře „dceruško, přítelkyně, milenko!"

V červenci odjeli Ziegesarovi do Františkových Lázní, a za týden jel již Goethe za nimi. Stěžoval si, že smysl společenský jest tam méně vyvinutý než v Karlových Varech. Sylvie v denníku objevuje se teď již jako pouhé S., což jest poněkud podezřelé; zábavné a výzkumné výlety se střídají, a bás-

ník si pro celý život zamiloval tamější krajinu. Po čtrnácti dnech jel krásnou nocí zpět do Karlových Varů, odkud koncem srpna přijel zase do Františkových Lázní, kdež však Sylvie již nemeškala. Goethe pohyboval se tam hlavně ve společnosti polské šlechty, mezi níž ho zajímaly politické hovory. Poláci tvrdili, že zbrojení Francie platí Rakousku, v čemž se neklamali. Mimo ně obcoval tu básník s Vídeňáky, kteří ho velice zvali do Vídně.

Hlaváček klade v tento rok také historii o dvou děvčatech, o nichž Goethe mnohem později vypravoval,[1]) že ho potkaly u paní von d. Recke a uslyšely od ní, že je nevšímavý k dámám. Na to si předsevzaly, že ho přes to upoutají, což se jim též podařilo. Ale denník z tohoto roku tuto domněnku nepotvrzuje; ostatně se Goethe s paní von d. Recke stýkal i jindy v českých lázních.

Trvalou památkou tohoto dlouhého pobytu jest román „Die Wahlverwandtschaften", který Goethe diktoval v Karlových Varech. Ve Františkových Lázních studoval blízký kopec, Kammerbühl zvaný, podobně jako loni horniny karlovarské.

Že návštěva českých lázní r. 1809 nebyla možna, bylo patrno. Reinhard ve svém dopise ze dne 5. května již naráží na tuto nemožnost; ale Goethe nemohl se vzdáti naděje, že snad do léta přece bude moci tam se odebrati. Dojímá nás, když píše dne 9. června: „Ležím takořka na břehu rybníka Bethesdy, neboť nemoc moje, ohlašující se časem, činí žádoucím, abych i v tomto roku na neválečné výpravě dostal se do Čech. Jistá dáma od nás je už po týdny v Karlových Varech, ovšem docela sama. Čekám s několika jinými zpráv odtamtud, abych se konečně rozhodl."

Reinhard nevěřil ve své odpovědi, že by v takové době i nemocnému bylo dovoleno, býti pouze nemocným, a podobně zněly asi také zprávy, které přišly z Čech, neboť Goethe neskočil v tomto roku do rybníka Bethesdy, a teprve roku příštího. ovšem hned v polovici května jel do Čech.

---

[1]) GG 8, 102.

Jako pobyt poslední rozdělil se mezi Karlovy Vary a Františkovy Lázně, tak tento pobyt r. 1810 mezi Karlovy Vary a Teplice, v nichž vévoda výmarský už od let hledal uzdravení, a kamž i přítele svého tenkráte přivábil.

Cesta do Karlových Varů šla přes Františkovy Lázně, kde Goethe okusil vody, jiež ostatně píval také doma. V Karlových Varech zase nejprve vyřídil rozkazy z domova, jak se na řádného manžela sluší, zakoupením špendlíků, jehel, drátů atd. atd., pak rozdělil svůj čas mezi práci, jíž zvláště svědčily deštivé dni a život společenský. Vedle jmen z aristokracie polské, která stále zaujímá své místo u básníka, čteme tenkrát také jména šlechty české.

Minulý rok nejen říši způsobil všeobecnou katastrofu, nýbrž Karlovým Varům ještě zvláštní, dne 2. září 1809 udál se výbuch vřídla, a Goethe jednak litoval, že nemohl býti svědkem tak zajímavého úkazu přírodního, jednak s lítostí viděl milé místo v hrozné spoustě. Stav vřídla a ostatních pramenů, jichž část dočasně zmizela, byl předmětem všech hovorů, Goethe se jich živě účastnil a nakreslil vřídlo v hrozném stavu tehdejším, jako vůbec kreslení patřilo v tomto roku k jeho nejmilejším zábavám.

Karlovy Vary očekávaly v tomto roku návštěvu, jaké dosud neměly. Krásná císařovna rakouská Marie Ludovika, rozená princezna Este, třetí manželka císaře Františka I., měla přijeti na své cestě do Čech na nějaký čas do lázní; již záhy činily se přípravy k uvítání, a posledního května přistoupil policejní komisař pan v. Hoch k básníkovi s prosbou, aby napsal báseň na uvítanou jménem občanstva karlovarského. Dne 2. června Goethe báseň napsal a dne 3. června se tiskla. Císařovna vyjela dne 5. z Prahy a následujícího dne po 1 hod. přijela; v týž večer byl jí básník představen.

Takto vznikly ještě tři básně, v nichž přes všechno nadšení a slavnostní ton nepravil básník nic, čeho by nebyl cítil skutečně. Jak nadšeně píše o císařovně vévodovi, jehož pak v Teplicích podobným způsobem okouzlila; jak vypravuje pak po návratu do Jeny Kneblovi [1]) o ní! Jak jesi prý líbezná,

[1]) GG 2, 333.

*

učená, bez vášně, ale plna ducha, aby každému dle jeho způsobu vlastního vyjádřila svou přízeň, stále veselé mysli, a blahé vůle ke každému. Že měla dva učitele, již ji výtečně učili, a že o dějinách a jiných předmětech má mnoho sešitů pečlivě uschovaných. V dějepise je prý doma, o Montesquieu a jiných spisech mluví, jako by je včera byla četla, a rozumuje o nich sama po svém císařském způsobě velmi pěkně. Eckermannovi mnohem později vypravoval její pěkné výroky o Voltairovi. Tyto vzpomínky nám poskytují obraz zábav Goethových s císařovnou, kterou ovšem si nesmíme představovat pedanticky vážnou. Dámy severoněmecké horšily se z toho, že císařovna se hlasitě směje, často dětinnostem, a Goethe píše vévodovi, že císařovna, která pila mléko osličí žertovala často o svých soukojencích (Milch*geschwister*).

Že i známost se slavným básníkem císařovnu těšila, poznáváme z daru, tabatěrky, „stejně skvostné jako krásné", kterou Goethe dostal dne 18. února příštího roku.[1]) Právě to opozdění je charakteristické; vždyť mu psal předčítatel císařovnin kníže Lichnovský (dne 3. prosince 1810), že císařovna mu poručila omluviti ji za opozdění daru, neboť dvě tabatěrky, na nichž dle její vlastní myšlénky byla umístěna ověnčená lyra z diamantů, nepovedly se neobratností řemeslníkovou, tak že se musila utéci k obyčejné myšlénce.[2])

Příjezd císařovnin přivábil hojnou měrou českou šlechtu do Karlových Varů, tak že i Goethe se s mnohými rodinami českými seznámil. Nalézáme v jeho denníku nová jména: knížata Moric Lichtenstein, Kinský, Lichnovský; hrabata Černín, Colloredo, Clary, Auersperg a j.

Tyto styky neochably, když Goethe začátkem srpna odejel do Teplic. Hned na cestě zdržel se v Krásném Dvoře u hrabat Černínů, kdež prohlížel si krásný sad, a meškal ve společnosti zámecké dvě noci a den. Odtud jel dále do Teplic, kdež zastihl ještě vévodu svého, který měl plán jeti s ním po Labi domů, k čemu nedošlo. Nalezl tu také paní v. Levetzow

---

[1]) Briefwechsel Goethe-Knebel II. 33.

[2]) GT 4, 389.

s jejími dětmi, pak svého dávného přítele, s nímž si dopisoval, komponistu Zeltra z Berlína. Byl tu též Savigny, slavný Chladný, jehož akustické studie vzbuzovaly tak mnoho myšlének k optice a k vědám vůbec v Goethovi; Bettina Brentano, s jejíž babičkou si dopisoval, jejíž matku miloval, a jež k staršímu příteli zahořela láskou vášnivou, setkala se tu s ním.

Byl tu též filosof Fichte, paní von Eibenberg, morganatická manželka knížete Reusse; to byla společnost zvláště v první dni pobytu teplického; k tomu se brzo druží šlechta domácí, zvláště hrabě Clary, hrabě Waldštein z Duchcova, hr. Althann, Lažanský a šlechta cizí, jako princ de Ligne, kníže Galicin, vévodkyně Kurlandská a jiní.

A jako by nebylo dosti v tomto roku na jedné známosti ze vznešených kruhů, která naplnila básníka sympathií a obdivem, seznal zde bývalého krále hollandského, Ludvíka Bonaparta, jemuž zachoval vřelou sympathii pro celý další život svůj. V téže rozmluvě s Kneblem, v níž mluvil s takým nadšením o císařovně, líčil mu též krále rozumným, učeným, lidumilným. Téměř každodenně se s ním stýkal a těšil se z povahy tak zacelené a konsekventní, z filosofického, na náboženství založeného klidu jeho. Úplnou charakteristiku královu z úst Goethových zachoval Falk.[1]) Dle jeho zprávy Goethe přímo si kladl otázku, jak bylo možná, aby muž tak zbožný, mírný, dobrý, jemuž všechno násilné a hrubé působilo bolest, mohl se tak rázně postaviti proti bratru svému. Goethe soudil, že to byla jeho spravedlivost. která nedopustila, jakmile byl králem hollandským, aby zanedbal jediné povinnosti s tím stavem spojené, byť i k vůli mocnému bratrovi. A proto raději se vzdal království svého. Goethe přímo litoval, že místo Jerôma nestal se tento muž králem westfalským.

O zábavu bylo v Teplicích méně postaráno než v Karlových Varech, aspoň vévoda si stěžoval v dopise, že tam schází společný pramen, u něhož by se scházeli hosté k pití. V divadle viděl Goethe většinou frašky, jako ku př. známou místní frašku pražskou: „Hans Klachl oder das Rendezvous

---

[1]) GG 2, 337 nn.

in der neuen Allee", ve které slyšel snad z úst komika Svobody, v úloze Klachla přeloučského českou němčinu. Roku 1806 psal mu o tom vévoda, že v divadle hraje se každodenně kus strašidelný, kouzelný, nebo prostě hanswurstský, kdež ovšem znamenitý komik pražský, Svoboda, svým vídeňským, často také počeským dialektem ho srdečně rozesmál.

Ve společnosti knížete Clary, de Ligne, Zeltra a jiných Goethe často předčítal své vlastní básně, mezi nimi také tajenou báseň „Das Tagebuch", vzniklou právě v tomto roku. Do okolí podnikl hojně výletů, a sice do Krupky, Duchcova, Bíliny, Oseku; k několikadenní návštěvě pak odjel dne 8. září do Eisenbergu u Mostu, kdež meškal jako host knížete z Lobkovic čtyři dni ve společnosti rodin z Lobkovic a z Fürstenbergů. Setkal se tu se zpěvákem Brizzim z Mnichova, s nímž vyjednal pohostinské vystoupení ve Výmaru.

Týden po tomto výletě odejel Goethe již do Drážďan, kdež se zdržel nějaký čas, než se vrátil do Jeny.

I v tomto roku vyvíjí Goethe přes všechny požadavky společnosti rozsáhlou činnost; básní o novelkách pro „Wanderjahre", pracuje v geologii, v nauce o barvách a konečně horlivěji než kdy jindy kreslí krajiny. Jenom z tohoto roku máme řadu výkresů Goethových, z nichž se podnes těšíme. Svoje výkresy z jiných dob dal totiž Goethe jinými malíři dohotoviti, z výkresů velmi četných v tomto roku řadu dvacíti dvou výkresů provedl tak, že je mohl považovati za hotové. Roku 1821 spojil je v svazek a napsal k nim výklad. Tyto výkresy vydal Rüland r. 1888 p. t.: „Zweiundzwanzig Handzeichnungen von Goethe." [1]) Sedm těchto výkresů představuje krajiny české, kapličku v Karlových Varech v krajině zcela venkovského rázu, na níž bychom nepoznali, jak blízko jest světové místo lázeňské, kdybychom si nepředstavili město, jak tenkráte vypadalo se svými šindelovými střechami a neupravenými prameny. Dále vidíme tu dva pohledy na hrad nad Krupkou, město Bílinu se slavnou skalou v pozadí, jeden z nejpěknějších obrazů, a konečně dvakráte tutéž skálu,

---

[1]) Schriften der Goethegesellschaft III.

„Borschen“ zvanou, se dvou stran, a zámek bílinský s městskou branou.

Naproti povaze této cesty, bohaté známostmi, jeví zcela jiný ráz cesta Goethova z roku 1811. Jest to cesta laciných peněz. Byl to rok státního bankrotu, a Goethe, když vyšel známý patent, rozmýšlel se jeti do Čech, protože konfuse s penězi zdála se mu v Rakousku býti příliš velikou. „Od té doby,“ píše Reinhardovi dne 8. května, „co se ustanovila nižší cena papíru, myslí lidé, ža stojí mnohem níže. než když stály o polovici níže.“ Lidé měli pravdu, jak se později ukázalo. Zatím ta konfuse přece jen nemohla Goetha zdržeti od návštěvy lázní; odebralť se tam v polovici května a meškal tu do konce června. Z Goethových zápisek poznáváme dojem, který činil finanční patent, o jehož účinku míváme celkem nejasné představy. Byl tu původně pouhý zmatek. Nikdo nevěděl, jak je v tom, jisto jen bylo, že papírové peníze klesaly rapidně v ceně. A tato okolnost, která se nám jeví tak smutnou, přece pro některé osoby měla své výhody; k nim i Goethe patřil. On sice v dřívějších letech se živě zajímal o finanční otázky, a čteme v jeho dennících záznamy týkající se hovorů o státním dluhu, o měděných a papírových penězích — ale v tomto roku stál prostě na stanovisku člověka, který má stříbro a těší se, stojí-li hodně vysoko. Takoví byli též ostatní hosté ze zemí mimorakouských.

A skutečně, laciněji již nebylo možná bankovky kupovati. Kupci a prodavači vůbec nemohli stačiti tempu, ve kterém bankovky klesaly, nemohli tak rychle stupňovati své ceny, jak ubývalo papírům hodnoty. Následkem toho bylo lacino, a zvláště kdo měl stříbro, mohl za nepatrné obnosy utráceti veliké sumy v bankovkách. V Karlových Varech bylo tudíž veselo; užívalo se tak hojně požitků grošových, až konečně i tolary se rozkutálely hojněji než kdy jindy. Goethe užíval těchto výhod plným douškem a ne sám; přijela sem též paní jeho se svou společnicí, slečnou Ulrichovou, která se později provdala za Goethova sekretáře Riemera; měli dokonce vlastní vůz s sebou, což vše způsobilo již o sobě větší výdaje než v jiných letech.

Goethe jel tenkráte naposled do Čech s Riemerem, s nímž měl dokonce týž hovor, jako loňského roku na cestě. Mluvili zase o obtížích vlastní biografie, že člověk se má zpovídati jenom ze svých chyb, o přednostech nesměje se zmíniti, čímž dostává dílo ráz nezdravosti. Takto přes Františkovy Lázně, kdež se dva dny zdrželi, dojeli do Karlových Varů. Nebyla ještě pravá doba lázeňská, zvláště domácí hosté přijížděli až na konec léta. Neshledáváme tedy mnoho známých jmen; jen paní v. d. Recke tu zase meškala, a často se s básníkem navštěvovali.

Nejvíce navštěvovaným místem výletním byly blízké Vebedice. Tam žil sedlák, který formanil do Uher. a měl tenkráte nápad, naložiti na zpáteční cestě uherské víno. Takto se stal výčepníkem, a při vysoké ceně stříbra pili u něho láhev dosti dobrého uherského za málo stříbrňáků, tak že se netrhla řada hostí tam putujících. Goethe sám podnikal tuto cestu dosti často; hned po první návštěvě zaznamenává anekdotu o třech starcích, jimž bylo dohromady 253 let, kteří však přece ve Vebedicích statně popíjeli, a jen nejmladší šel domů s malou opičkou. Ještě do svých annalů pojal Goethe tento místní žert.

Nepříjemnou dohru měl výlet do Slavkova, v nejdelší den podniknutý. Hostinský „u červeného vola“ napočítal za prostý oběd pro čtyři osoby a kočího 76 zlatých, ač i dobrý oběd v Karlových Varech stál jen 9 až 10 zlatých. Goethe zachoval se velmi rázně; odepřel zaplacení a zaslal žádaný obnos druhého dne krajskému hejtmanu s „promemoriem“, v němž vylíčil celý případ a přidal návrh, aby při nynějším kolísání měny zavedl se způsob v Italii platný, aby se v hostinci akordovalo; jinak že hosté od výletů do krásného okolí budou odstrašeni, obávajíce se nestoudných účtů. Stížnosti Goethově bylo vyhověno; hostinský musil snížiti cenu na 41 zl. 20 kr. a zaplatiti pokutu 10 zl., o čemž krajský hejtman s díky za udání Goethovi věděti dal.[1])

Goethe zakládal si patrně na tomto vítězství, neboť roku příštího podnikl podobný boj také v Jeně, ale s výsledkem

[1]) GT 4, 397.

méně skvělým. Stěžoval si na ceny v účtu dvorního traiteura v Jeně za dobu od 20.—29. dubna 1812, ale znalci neshledali ceny přemrštěnými, a Goethe musil zaplatiti celý účet se srážkou jen několika grošů.[1])

Jakýsi anonymus z Prahy dopsal Goethovi, aby byl přijat k dvornímu divadlu ve Výmaru, obdržel však z Karlových Varů zápornou odpověď.

K vážnému zaměstnání nedošlo v tomto roku; poněkud pracoval o své vlastní biografii. Krajina byla mu geologicky příliš známa, geologický průvodce jeho Müller byl příliš stár a tak ho unavilo, skály stále zkoumati; oddal se zcela onomu „šílenství" pochodícímu z láce peněz, které pak tak rozkošně vylíčil v druhém díle Fausta. Ani tam ani tu nestará se o vylíčení rubu mince: jak se asi vedlo posledním majetníkům těch kouzelných listů Mefistofelových:

„Kdo zvědět chce to, nuže má to znáti:
ta cedulka zde tisíc korun platí.
Jí v záruku a jistou náhradu
je skrytých v zemi na sta pokladů,
a postaráno, aby poklad ten
byl náhradou všem ihned vyzdvižen."

Právě snad pro bezstarostnost a nečinnost svědčilo léčení Goethovi tak, že ani nejel odtud do Teplic, jak původně zamýšlel, nýbrž jel touž cestou kterou přijel, zase domů.

Pobyt r. 1812 dělil se zase mezi Karlovy Vary a Teplice; Goethe odhodlal se tenkráte k jízdě velmi záhy. Již dne 19. dubna 1812 píše mu vévoda: „Jaké to rychlé rozhodnutí? Co chceš při té zimě dělati v Karlových Varech?" a prorokuje mu nezbytný kašel. Ale Goethe odejel přece dne 30. dubna a zažil velmi krásné jaro. Bylo se oteplilo, na cestě zažil horko a hromobití. V Hofu setkal se s italským vojskem, částí to ohromné massy, kterou Napoleon vedl v záhubu ruskou. V Karlových Varech viděl s nemalým udivením konečně činiti opatření k pohodlí hostí; stavěla se dřevěná

---

[1]) GJ 10, 286.

kolonnada, vrchol to komfortu při tehdejších skromných požadavcích.

Jak drahý byl pobyt loňský, vidíme z rozpočtů, které Goethe v první dobu letošního pobytu dělá se svým novým sekretářem drem. Johnem, a posílá je své choti. Nejspíše na nich záleželo, může-li paní Goethová zase přijeti do Karlových Varů. Bylo to asi stran těchto účtů, co Goethe dostal z domova zprávy, jež ho v nemoci, v kterou upadl, velmi tísnily (dobrou hospodyní paní jeho nebyla) a nového sekretáře mocně dojaly, až se Goethe vzchopil k chvalořeči na lakomství, tak vzletné a krásné. že John jen litoval, že si ji nemohl zapsati.[1]) Paní Goethova však skutečně přijela do Karlových Varů a meškala tu od 19. června do 15. srpna.

Zvláštní shledání tu Goetha letos očekávalo; hr. Stolberg, dávný přítel, s nímž se neviděl od osmadvacíti let, přijel sem, a ač se mnoho stalo zatím, co mezi ně kladlo hranice nepřekročitelné, hlavně přestoupení Stolbergovo na katolictví, přece shledání bylo vřelé, přátelské.

Jak musilo působiti na Goetha právě tehda, když se zabýval v duchu historií oněch mladých dnů, viděti muže, spojeného tak úzce s oněmi vzpomínkami.[2])

A jako před dvěma roky, i letos čekala se návštěva Veličenstev. Velký sjezd knížat, který Napoleon svolal r. 1812 do Drážďan, i císaře rakouského přivolal do tohoto města a do Čech. Dne 2. července 1812 přijel se svou dcerou, císařovnou francouzskou do Karlových Varů, kdežto císařovna rakouská odebrala se přímo do Teplic.

V Karlových Varech také ji bezpečně byli očekávali, také jí byla věnována jedna z tří básní uvítacích, které Goethe napsal na požádání občanstva, vysloveného mu již dne 5. června krajským hejtmanem. Dne 5. července byla mu vyslovena komořím nejvyšší spokojenost Veličenstev.

Zatím přijel do Teplic vévoda výmarský a hned po svém příjezdu (8. července) psal Goethovi o císařovně, která meškala v Teplicích s malou jen společností, hraběnkou O'Donell,

---

[1]) GG 8, 317.

[2]) Werner ve spise níže uvedeném str. 17.

hrabětem a hraběnkou Althannovými, knížetem Lichnovským, předčítatelem — „císařovna, jak se zdá, velice si přeje, abys sem přtjel; kdybys jí předčítal, udělal bys jí radost. Lichnovský a Althannovi křičí po tobě. Přijď přece brzo —“ [1])

Na tak důtklivé vyzvání chystal se Goethe odcestovati a již za týden byl v Teplicích, kdež zažil nezapomenutelné čtyři týdny v okolí zbožňované císařovny.

Novou a důležitou známostí byla proň i dvorní dáma hraběnka O'Donell, vdova více než třicetiletá; stala se Goethovi přítelkyní a dopisovatelkou. Jeho dopisy k ní vydal R. M. Werner s výklady ve spise uvedeném; ona hlavně zprostředkovala styky Goethovy s císařovnou.

Goethe hned druhého dne po svém příjezdu představil se císařovně a byl téhož dne již u tabule dvorní; i mimo vlastní její kruh setkával se s císařovnou též u knížete Claryho.

Goethe dělil se s knížetem Lichnovským o úkol předčítatele; čítal z elegií, z Pandory, Ifigenie; Pausia, drobnější básně, pak díla cizí, jako „Život snem“ a díla Schillerova. Císařovna darovala mu básně učitele svého, italského básníka abbate Clemente Bondi ve skvostném vydání, začež Goethe děkoval lichotivou znělkou: An Herrn Abbate Bondi (G 4, 12). Z rozmluv Goethových s císařovnou zachovalo se přání její, aby jí dal základy pevného aesthetického úsudku (GT 4, 306, 421), „návod k posuzování poesie vůbec a ve zvláštních případech“, jak mu psala hraběnka O'Donell. A dne 28. srpna, jako by k svátku, dostal dokonce v Eichwaldu úkol od císařovny: chování dvou milenců, sázkou rozvedených. Hned druhého dne zosnoval si Goethe malý kus k provedení úlohy, který den na to již diktoval.

Posledního července začal sekretář vévodův rozepisovati úlohy, neboť malá veselohra „die Wette“ nadepsaná měla se společností samou provozovati. Goethe sám studoval úlohu

[1]) Tento dopis mylně datován v korrespondenci v r. 1810, pravé vročení dal mu teprve R. M. Werner ve svém spise: Goethe u. Gräfin O'Donell. Ungedruckte Briefe nebst dichterischen Beilagen. Berlin 1884.

Dorna, hraběnka O'Donell Lenory, ale pro onemocnění Goethovo nedošlo k provozování.

Dne 19. července seznámil se Goethe s velkým skladatelem hudebním Beethovenem, s nímž snažil se zahájiti styky důvěrné, byv na něj upozorněn nadšenými dopisy Bettiny; v denníku poznamenává, že jel s ním směrem k Bílině; dvakráte, že byl večer u Beethovena, jednou dodává: Er spielte köstlich. Ale intimnějšími styky ty se nestaly. Goethe byl odpuzen hrubými mravy a podivínstvím mistrovým, Beethoven zase dvořanským odměřeným chováním Goethovým. Také přehnané líčení Bettinino svedlo Goetha, který nebyl tak zvláště hudebně nadán, aby již v oné době porozuměl hudbě Beethovenově, k požadavkům, v nichž byl sklamán. Chvála nahoře uvedená zní slabě. A tak se Goethe v annalech o Beethovenovi ani nezmínil. Kolem tohoto setkání dvou mistrů rozestřel se hustý závoj legend, hlavně přičiněním Bettininým. Velmi pěkně o věci té jedná dr. Th. Frimmel ve svém spise „Beethoven und Goethe“ (Wien 1883) a v obšírnějším „Neue Beethoveniana“ (Wien 1890).

Výletů bylo tenkráte méně než dva roky před tím. Dne 26. července jel do Ústí. Po odjezdu císařovny nemeškal ani Goethe déle v Teplicích; hned druhého rána odejel též a zdržel se pak ještě měsíc v Karlových Varech. Paní Goethová, která tu dlela i za pobytu jeho v Teplicích, odjela brzo po jeho návratu, a Goethe zůstal tu sám, zaneprázdněn hlavně prací o své biografii a studiemi k ní. Snažil se předně klidem vpraviti se zase v rovnováhu, které před tím několikráte pozbyl.[1]) Skutečně několikráte léčení bylo přerušeno návratem bolestí, on tudíž počal v Karlových Varech se teprve systematicky léčiti.

Goethe píše Reinhardovi, že se mu na blízku císařovny dostalo více milosti a dobra, než zasluhuje; o upřímnosti toho citu svědčí jeho dopisy hraběnce O'Donell, ve kterých bere největší účastí na všem, co se císařovny týče. I později vzpomínka na císařovnu zůstala hlavním pojítkem mezi ním a hraběnkou.

[1]) Goethe-Knebel II. 57.

Na zpáteční cestě dozvěděl se Goethe v Hofu o dobytí Smolenska; nebyla to pouhá náhoda, že po druhé již slyšel důležité noviny teprve za hranicemi českými; musilyť asi myšlénky a noviny již tehda prodělávati před vstoupením do Rakouska karanténu.

Cestou válečných dobrodružstev muže mírumilovného byla Goethova lázeňská cesta r. 1813. Bez nadšení, jelikož bez nadějí hleděl Goethe na velké zbrojení a povstání národa německého. O dobrovolnících praví, že se chovali nezpůsobně a nezamlouvali se. Svému synovi nedovolil účastniti se toho hnutí. Na jaře roku 1813 blížily se události zase povážlivou měrou saským knížectvím. Francouzský vyslanec u nich byl v Gotě husarským kouskem pruského rytmistra von Schwanenfeld málem zajat, pak nepatrný sbor pruský obsadil Výmar „a namlouval nám, že jsme pod jejich ochranou bezpečni“. Za takových úzkostlivých dojmů odjel Goethe, více domluvami svých milých než vlastním rozhodnutím pohnut, již dne 17. dubna do Teplic. Ještě ten den právě platil jeho pruský průvodní list, neb hned dne 18 vnikli Francouzi do Výmaru.

Goethe jel přes Drážďany, v Míšni měl setkání s mladými dobrovolníky. Lützowskými myslivci, kteří byli na pochodu do Lipska. Byl mezi nimi F. Förster, přítel jeho syna, domácí přítel Goethův. Ten nevěřil svým očím, poznávaje pod ruským důstojnickým pláštěm s červeným límcem mírumilovného Goetha. Poznav však drobnou postavu jeho sekretáře Johna, oznámil to kamarádům a prokázal Goethovi vojenskou čest za hlasitého „hurá!“ celé setniny. Goethe chtěl vojenským salutováním zachovati své inkognito, ale oni ho nepropustili a prosili, by žehnal zbraním jejich. On vyhověl jejich přání a odejel za hlučného jejich pozdravu.[1])

V Drážďanech ubytoval se Goethe u starého přítele Schillerova Körnera, jehož slavný syn, rovněž myslivec Lützowský, tu meškal ještě, a svým živým nadšením pro osvobozující válku kontrastoval se starcem, jenž v tomto boji viděl marné řinčení řetězy. Goethe byl tu svědkem vjezdu cara ruského

[1]) GG 8, 318.

a krále pruského, a viděl takto přípravy k dlouhým bojům na saské půdě. Že by Rakousko přistoupilo ke spolku, Goethe asi nevěřil, neboť jinak by nebyl před válečným nebezpečím utíkal do Čech. Jako roku 1806 mínil, že bude zase v zemi Gosen.

Táhla ho tam mocně také naděje, že se tu zase setká s císařovnou rakouskou. „Jako uprchlík nějaký dostav se z nepokojného Duryňska do klidných Čech, především obracím zraky na východ a doufám, že mi odtamtud přijde vstříc několik milostivých a vlídných pohledů. Potřebuji jich tím více, an jsem hned první den po svém odjezdu odloučen od všeho styku s tím, co doma miluji a ctím —" píše hraběnce O'Donell. Útěchou mu bylo, že i dědička-princezna výmarská v Teplicích byla v témž postavení: v ten den právě navštívil ji tam její bratr, car ruský.[1])

Naděje Goethova ve shledání s císařovnou se nesplnila, naproti tomu vzmáhala se stále více oprávněná obava, že válka nezastaví se tenkráte na českých hranicích. Teplice proměnily se tím v jakýsi očistec, kde duše poloprokleté se mučily navzájem chtíce se baviti, jak Goethe píše hraběnce. Aby byl ještě hůře odkázán na tyto mrzuté věci, odjela brzo princezna výmarská, a sekretář jeho se roznemohl, tak že Goethe biografii svou diktoval dvěma písařům vydluženým od policie.

V družině polního podmaršálka hraběte Bubny, který jel do Drážďan, aby zprostředkoval mír s Napoleonem a rozhodl o postavení Rakouska, byl mladý baron Hess, později polní maršálek rakouský, který se představil dne 27. května Goethovi a, jsa zasvěcen v úmysly rakouské, zapředl s ním důležitý rozhovor o možnosti všeobecné evropské války. Goethe krásnými, dojemnými slovy líčil, jaké chová obavy o mír, když se rozhlíží po krásném údolí teplickém, kde jedině srdce dětí ještě klidně bijí, kdežto kultura staletí je ohrožena, a přál si, aby mohl vdechnouti gigantickému hrdinovi století našeho jenom stý díl pocitů, které ho naplňují pro lidstvo

[1]) Werner, Goethe u. Gräfin O'Donell 89. nn.

v tomto ráji. — Smluvil pak s těmito důstojníky setkání v Drážďanech, které se stalo i pro něho důležitým, neboť Hess dal mu věděti, kdy je čas opustiti Drážďany. Hessovi, jehož Goethe vodil uměleckými poklady drážďanskými, zůstalo setkání toto nezapomenutelným.[1])

I s jiných stran byl asi vyveden z bludů, že by Rakousko zůstalo války vzdáleno; v annalech mluví o „důvěrnostech v Teplicích". Pod jménem vojenského cvičení nebo jak tenkráte říkali „Lustmanöver" dělo se velmi vážné stahování vojsk rakouských mezi Bílinou, Osekem a Duchcovem.

Poraněný rytmistr husarský, Franz von Schwanenfeld, zmíněný již nahoře, meškal v témž hostinci jako Goethe (Töpferschenke) v zahradním pokojíku, půl pod zemí ležícím, před jehož oknem Goethe někdy sedával a čítal. Voják nechtěl si dáti toto zastínění líbiti, také domnělé hypochondrovství Goethovo bylo mu protivno, a tak vznikla mezi nimi prazvláštní známost, neboť Goethe nazýval se sám jenom hypochondrem a neřekl mu svého jména. Také s vévodou, kterého považoval za lesníka, seznámil se takto Schwanenfeld, až pak po několika dnech inkognito bylo prozrazeno.[2]) Goethe zařadil tohoto muže v annalech mezi znamenité lidi, které viděl v Teplicích.

Jako před třemi lety i letos podniknuty hojné výlety, ale za účely vážnějšími. Slavná bílinská skála nebyla již jen kreslena, nýbrž studována geologicky pod vedením lékaře a geologa Reusse. Do Ústí jel zase, a dokonce dobrodružná byla výprava jiná, třídenní výlet do Cinvaldu a z tohoto hraničného místa do Altenbergu v Sasku, od 10. do 12. července.

Vládl ještě mír, ale cesta do Cinvaldu (kamž vede nyní z Teplic krásná silnice) byla opravena pro dopravu dělostřelectva. Po ní jel Goethe na hřbet Rudohoří, studoval dobývání cínu, poměry dolů v Čechách a v Sasku, sestoupil do dolů; díval se u kupce drobnohledem, který sestavil žid,

---

[1]) GG 8, 322 a nn.

[2]) GG 3, 81 nn.

podomně s takovými věcmi obchodující, na zvířátka, která ničila sýr a rýži, vstoupil do kostela k bohoslužbě horníků; vše jako za nejhlubšího míru. A přece bylo pouhé příměří. Cesta jeho vypadala tajeplně, v úmysly vědecké v takové době bylo těžko uvěřiti. Ale stráže rakouské si ho nevšimly, na saské straně neviděl vojáka, a ani nebyv obtěžován vrátil se v třetí den zase do Teplic k nemalé nespokojenosti veselé společnosti, škodolibě se těšivší, že ho uhlídá, jak ho eskorta přivede před komandujícího, jeho starého známého a příznivce knížete Lichtensteina. Goethe se těšil i po letech velice, že zahlédl ještě tuto krajinu horskou v klidu, míru a rozkvětu, neboť již o šest neděl později byla vydána útěkem vojska skrze ni všem hrůzám války a plenu, a blahobyt její na dlouho byl zničen. Čechy a zvláště ráj teplický, o který se Goethe tak bál, byly bitvou u Chlumu ušetřeny tak hrozného osudu.

Krátce po tomto výletě opustil básník Teplice a jel do Drážďan, pobyv v Čechách čtvrt roku za stálých obav, ale též byv pilně zaměstnán studiemi geologickými a vlastním životopisem. Také řada básní vznikla na této cestě, přes neutěšenou náladu Goethovu, neboť básnění bylo u něho nezávislé na zevnějších událostech. Tak hned na cestě do Čech básnil své veselé: „Ich habe geliebt, nun lieb' ich erst recht," parodii nejbídnější písně německé, jak praví.[1])

Zaměstnáním poetickým pomáhal si také přečkati tesknotu válečných událostí po srpnu toho roku do bitvy u Lipska, po níž kozáci se připlížili k Výmaru a zajali tenkrát skutečně vyslance francouzského. Dne 21. října přepadli zase Francouzi město, došlo k boji mezi Francouzi a Rusy v městě samém, od obojích bylo město drancováno, až konečně dne 22. října Rakušané, které Goethe opustil v Teplicích, vtáhli do Výmaru k nemalé jeho radosti. Píšeť hraběnce O'Donell:[2]) „Osud vytoužený sice, ale přece těžký, hrozil nám dlouho, až konečně dne 21. a 22. října na nás dopadl, a my se od surové odpoutané síly všeho obávali a mnoho vytrpěli... První milé

[1]) Goethe Zelter II., 79.
[2]) Werner l. c. 131.

slovo, jež mi potom znělo vstříc, bylo jméno O'Donell, které samo stačilo, unésti mne do jiného světa... Právě tak andělsky objevil se kníže Moric Lichtenstein, který mi byl nápomocen více než sám může věděti." Podobně chválí pak knížete Louis (Aloise Lichtensteina dle Wernera), knížete Windischgrätze, hraběte Clama a j., až konečně se těšil z přítomnosti hraběte Metternicha. Takto známosti z českých lázní byly v zlých dnech Goethovi blahou útěchou.

Osvobození Německa přerušilo na čtyři roky cesty Goethovy do Čech; jeho rodné kraje, ve kterých nebyl již tak dávno, vábily ho teď novou silou, a r. 1814 i 1815 meškal ve Wiesbadech, kdež styk s rodnou půdou obdařil ho téměř druhým mládím; mimo to zakládali tenkráte ve Výmarsku samém po mnohých obtížích sírové lázně v Berce; roku 1816 léčil se Goethe v Tennstädtu, rovněž v Duryňsku; vzdalť se utrpěv nehodu na cestě třetí cesty do Wiesbadů.

Přátelský svazek s Mariannou von Willemer, Suleikou západo-východního divânu, krásné básně divânu samy, časopis „Über Kunst und Alterthum in den Rhein- und Maingegenden", který se později proměnil v pouhé „Über Kunst und Alterthum", to jsou plody tohoto nového jara, na které následuje nové léto, v němž uzrály ještě plody, jako byl druhý díl Fausta. Takto změněn, v této nové krásné době, která dle slov Bernaysových připomíná v jeho životě léta sedmdesátá osmnáctého století, navracel se Goethe od r. 1818 ještě šestkráte rok co rok do Čech.

Hned na cestě ve Františkových Lázních r. 1818 setkal se Goethe se starou známou svou, hraběnkou O'Donell, ale jaké to setkání! Té, kterou oba zbožňovali, s kterou všechny jejich společné vzpomínky byly spojeny, císařovny Marie Ludoviky již nebylo. Dne 7. dubna roku 1816 zemřela ve Veroně. Dne 8. srpna poslal hraběnce krásnou sklenici malovanou s básní.[1]) V dopise něco starším prosil ji za bližší zprávy o životu zvěčnělé.

[1]) G 4, 13.

Goethe jel tenkráte ve společnosti dvorního lékaře Rehbeina koncem července do Karlových Varů a zůstal tam do polovice září. Svůj svátek slavil dle zprávy Rehbeinovy o samotě, při láhvi vína v nejrůžovějším rozmaru, míně patrně, že ostatní na něj zapomněli. Na udivené námitky Rehbeinovy, že svátek jeho není, vedl ho Goethe patheticky ke kalendáři a přesvědčiv se tam, že je teprve 27. srpna, zvolal rozhněván, že se tedy zbůhdarma — opil.

Hrabě Paar, adjutant polního maršálka knížete Schwarzenberga, byl mu z nejmilejších společníků a seznámil se „z přátelství ke mně s neznámou mu dosud geognosií". Goethe věnoval mu sešit o českých horninách s básní, a básní rovněž mu děkoval za skvostný dar, který mu hrabě zanechal při odjezdu.[1])

Zpěvačka Catalani poučila Goetha prý teprve, k čemu má uši.[2]) Seznámil se tu také s Blücherem, o jehož roztockém pomníku před rokem spolu rozhodoval, a ne právě šťastně rozhodl pro kostým poloantický. Rovněž s knížetem Schwarzenbergem známost ho těšila, s hrabětem Kapodistria, tehda podporovatelem Řeků, později presidentem republiky řecké, bydlel v témž domě, a těšil se, že mohl se tomuto muži přiblížiti. Odevzdal mu překlad Ifigenie do nové řečtiny od Papadopula.

Že styky s polskou aristokracií trvaly dále, dosvědčuje pěkná básnička, s kterou vrátil hraběnce Jaraczewské exemplář „Undiny", který mu půjčila k čtení ve vazbě úplně rozedrané (!!). Goethe dal knihu nově vázati a žertoval, že ubohé nahé děvčátko směl znovu ošatiti.[3])

Pro vědy přírodní jevil Goethe nový zájem; rok před tím byl začal vydávati své sešity „Zur Naturwissenschaft überhaupt", jeden z těchto sešitů to asi byl, který daroval hraběti Paarovi; mimo to měl nové studium — meteorologii, které sice již dávno věnoval pozornost, již však teď začal po

[1]) G 4, 21; 78.
[2]) G 4, 252.
[3]) G 4, 23.

návodu Howardově pěstovati systematicky. V geognosii mocně podporovala ho známost s mladým Reuplem,[1]) který mu koloroval geognostickou mapu království českého, a právě ta okolnost, že starý Müller byl mrtev, přiměla Goetha, aby se pokusil, sestaviti si sbírku sám. V Lokti prohlížel továrnu na porcelán, v Slavkově sbírku hormistra Beschornera ve větší společnosti.

Kratší ještě byl Goethův pobyt r. 1819, kdy přijel opět s drem. Rehbeinem, a jel právě v den svých sedmdesátých narozenin přes české hranice, chtěje se takto vyhnouti hlučnému oslavování toho dne. Přece ho chtěli v Karlových Varech oblažiti opozděnou slavností, jíž se však dovedl vyhnouti.

Z Karlových Varů je datována báseň, jíž děkoval za četné projevy lásky v Německu, zvláště v jeho rodném městě. (G 4, 42.)

Tento rok dodal jménu Karlových Varů smutné slávy na dlouhá léta; byl to rok konferencí karlovarských. Goethe v prvních třech dnech pobytu svého stýkal se tu ještě se strůjcem jejich, knížetem Metternichem, v němž shledal, dle annalů, milostivého pána jako jindy. Po rozchodu panstev žil tu Goethe úplně osamocen, až hr. Harrach, starý známý z Karlových Varů, jenž se byl stal lékařem, svým rozrušujícím líčením života vídeňského ho přímo znepokojil, a ohrožoval léčení, až konečně zábava zabočila na klidnější dráhu obracejíc se hlavně na lékařské zkušenosti hraběte.

Výlety byly podniknuty do týchž míst jako loni, a také zaměstnání bylo totéž. Též paní Catalani slyšel znovu a poznal jejího muže, pana Valabreque, kterému Metternich řekl, že to jest autor „Werthera“. Nešťastník oslovil pak Goetha, lituje ho, že neviděl Potiera hráti jeho Werthera — „byl byste pukl smíchy“. Bůh ví, z které pařížsko-boulevardské frašky znal jméno Werther![2])

[1]) Dle Laubeho se toto jméno nevyskytuje v literatuře geologické; ale také *Riepel*, kterého klade na místo jeho, není mu znám jako autor geognostické mapy Čech. Ostatně i hr. Sternberg nazývá ho Reupel. (Goethe-Sternberg 176.)

[2]) Hlaváček 105.

*

Goethův dvanáctý a poslední pobyt karlovarský (počítáme-li pouze pobyty k léčení) v květnu roku 1820 stal se důležitým novými známostmi a novým zájmem Goethovým o Čechy.

Jel tenkráte zase přes Wunsiedel, jako při nejprvnější návštěvě Karlových Varů, ale z Chebu nejel přímo, nýbrž prohlédl si dříve nově založené Lázně Marianské. Tyto se mu velice zalíbily: „stavitel i zahradník rozumějí své práci,“ píše Zeltrovi. Goethovi bylo, jako by meškal v severní Americe, kde se vymýcejí lesy, a během tří let vyroste město. Do domů ovšem, které nebyly ještě pod střechou, ale měly se v srpnu již obývati, nechtělo se mu zatím. Nabyl však důvěry k vodě, která se stala osudnou Karlovým Varům, neboť již příštím rokem začal navštěvovati nové tyto lázně.

A právě v tomto posledním roku poznal Goethe za několik hodin lépe vnitřní poměry Karlových Varů a jeho občanů, než všechna dřívější léta, kdy mu bylo město velkým hostincem a nemocnicí. Bylo to při měšťanské svatbě na střelnici, kde četní občané při břinkavé hudbě procházeli se s dýmkou v ústech, anebo seděli při džbáncích piva často naplňovaných.

Hraběnce O'Donell poslal nápis na skřínku, v níž chovala upomínky na zesnulou císařovnu, z města, kde ještě se místo po ní nazývá, kde stojí její pohár, ale málokomu je známo, co se skrývalo v jejím hrobě.[1]) Slova, kterými končil: „Jen když ji v sobě obnovujeme, má život náš cenu“, byla tak opravdová, jako vše, co řekl o císařovně; ještě 5. března 1821 píse Reinhardovi: „Smrt císařovny jsem ještě neoželel; je to právě, jako bychom postrádali hvězdu první velikosti na nebi, kterou viděti každé noci měli jsme blaživou jistotu.“

Hlaváček obohatil ve svém díle na stránce 115. sbírku Goethových básní verši, které z paměti mu řekla stará paní Anna Wagnerová, jíž je Goethe po zmařeném útoku na její ctnost napsal na lístek. Tutéž anekdotu vypravují i Laube (Neue f. Presse 20. srpna r. 1879, dle citátu dra. Russe)

[1]) G 4, 14.

a L. A. Frankl (Heimat 1882, 768). Hlaváček a snad i Laube věří skutečně v Goethovo autorství při verších:

Tugend, Anmuth, Heiterkeit
Erhalte dir zu jeder Zeit;
Die Unschuld ist der Jugend Zier,
Mein liebes Kind, das merke dir!

Začátek jest ještě banálnější. Kdo by potřeboval ještě zevního svědectví, že cukrářské verše této „básně" nepocházejí od Goetha, ten ať si všimne, jak Wagnerová popisovala Goethovo vzezření: nosil se prý nápadně, staromodně, a Grüner téhož roku poznav Goetha praví, že byl oblečen dle módy, ale bez nápadnosti. Bůh ví, kterého starého pána považovala Wagnerová za Goetha!

Známe však z tohoto roku skutečné básně vzniklé na české půdě, chování dětí na trhu a předvečer sv. Jana vylíčeny s roztomilou objektivností Goethovskou.[1]) V geognosii nově studován Kammerbühl u Chebu.

Do nově poznaných Lázní Marianských jel Goethe již roku příštího, chtěje dokončiti léčení své ve Františkových Lázních a Karlových Varech; ale do poslednějších se nedostal. Právě, když se tam odebíral, 9. září udála se hrozná povodeň, která město téměř zničila a v Goethovi vzbudila nejbolestnější pocity. Píše o tom hraběti Sternbergovi: „Nemohu končiti, nevysloviv své nejhlubší účastenství na neštěstí Karlovarském; od čtyřiceti let znal jsem toto místo v jeho šťastně občanském stavu; ač seřaděné střechy šindelové při jižním nebo severním větru v hypochondrických chvílích mne ohrožovaly neuhasitelným ohněm, a hydrograficky přesně jsem věděl, jak tepelské rybníky mečem na žíni visí nad hlavami klidně žijících občanů a hostů lázeňských. A ruší nás přece velice v životě, zkusiti neočekávaně to, co jsme s lítostí odkázali potomkům, v naší vlastní době neočekávané na svých, neboť smím dobré lidi Karlovarské nazývati svými."

[1]) G 3, 185, 48.

Tím déle zdržel se Goethe v Chebu, který teď jako by teprve nově poznal. Maje k ruce průvodce, který se výborně znal v dějinách města a okolí, radu Grünera, prohlédl si památnosti, dal se poučiti o okolnostech při zavraždění Valdštejnově, díval se na velkou pouť vincenckou, na židovskou starou synagogu, jezdil často do Františkových Lázní, a účastnil se oficielně při školské slavnosti. Dne 5. září bylo totiž předčítání tříd na gymnasiu chebském, kterýžto závěr školního roku býval tehda spojen s okázalou slavností a Goethe na vyzvání ředitele, Grünerem mu přednesené, byl jí též přítomen jako dne 1. září zkoušce z řečtiny, a odevzdal prvnímu abiturientovi praemium, k němuž připojil dukát.

Svátek svůj strávil na zámku Hartenbergu, kamž ho po Grünerovi pozval majetník hrabě Auersperg. I na obou dalších cestách do Čech zdržel se povždy krátký čas na tomto pohostinném místě.

Zaměstnání geognostickému nový terén u Marianských Lázní poskytl novou látku; četbou jeho byla historická díla o Čechách.

Roku 1822 setkal se Goethe s hrabětem Sternbergem osobně v Marianských Lázních, kdež meškal od polovice června do konce července, kteréžto setkání dodává tomu pobytu zvláštní důležitosti. Pak ještě celý měsíc prodlel v Chebu, podnikaje odtud výlety a výzkumné cesty, jednu do Redtwitz, nedávno teprv od Rakouska Bavorsku postoupených, pak do saského Schönbergu, a hlavně za účely geognostickými do bližšího okolí.

Pan von Brösigke, uvedený mezi známými Goethovými z r. 1806, vystavěl si v Marianských Lázních dům, v němž i Goethe bydlel a kdež se pohyboval stále v rodinném kruhu svých domácích. O těchto stycích, Goethových studiích, setkání s Tomáškem a Fürnsteinem bude nám mluviti na jiném místě.

Mimo několik básní, studium geognostické, zvláště v okolí Chebu, zaměstnávalo básníka spisování dodatku k jeho autobiografii, annalů nazvaných vlastně „Tag- und Jahreshefte als Ergänzung meiner sonstigen Bekenntnisse“.

Poslední pobyt v Čechách r. 1823 byl Goethovi a zeměpánu jeho společný; dne 4. srpna píše velkovévodovi: „Před odjezdem Vaší královské výsosti do Marianských Lázní budiž mi dovoleno, abych směl tam následovati." Velkovévoda odepsal na tuto formální žádost: „Šťastnou cestu a slunné dni přeji."

Pestrá společnost, která se setkává v domě na terase, připomíná nejživější léta v Karlových Varech. Zase se setkává Goethe s králem hollandským, jak Ludvíka Bonaparta hraběte St. Leu, stále ještě rád nazývá; polská národnost je zastoupena dvěma roztomilými representantkami, Ludovikou Szymanowskou, virtuoskou na klavíru, a sestrou její Kazimírou Wolowskou; obě opěval Goethe pěknými žertovnými a vážnými básněmi. Eugen Napoleon, vévoda leuchtenberský, rozvinoval před ním plán, spojiti průplavem Rýn a Dunaj; podnik ten zdál se Goethovi ohromným, avšak pochopitelným u muže, jenž sloužil pod Napoleonem a s ním otřásal světem.[1] Z Čech meškají tu Zauper a Dobrovský, a lesk na celý ten život rozlévá vřelý cit pro Ulriku von Levetzow.

Společenský život zatáhl Goetha do vírů svých až skoro přes dovolenou míru; při tanci opouští dokonce třiasedmdesátiletý pán stanovisko diváka a dá se vyzvati k polonéze, kteréž vybočení pak pyká zlou nocí. Ale jak by dbal pedanticky na zachování lékařských pravidel, vždyť je jako znovu narozen, — již ležel na smrt, nikdo nedoufal, že ho ještě uhlídá, teď ještě unikl tmavému hrobu, jak by nepil plným douškem radosti života, jenž mu kynul novým půvabem! Ne starcem, mladíkem se cítí, také vůči své dcerušce Ulrice, ač ovšem jeho moudrost ho uchránila kroku, který známí a neznámí mu připisovali.

Za rodinou Levetzowových odebral se též do Karlových Varů, a na milých a dávno známých místech zažívá nových radostí, provázeje jimi svou mladou přítelkyni. Svůj svátek slavil v Lokti, jaksi anonymně, na výletu s rodinou. Odtud jel naposled na Hartenberg a konečně do Františkových Lázní a do Chebu.

[1] GG 5, 44.

Zaměstnání básníkovo vydalo v tomto roce nejkrásnější poetický plod cest do Čech „Trilogii vášně“; o annalech pracoval dále, a v geognosii zanechal pracovníky jím povzbuzené, viděl vzkvétati museum, tak že napsal do denníku: „přírodním vědám v Čechách dáno vzpružení“.

Opustil Čechy navždy, což sám netušil, neboť mnohý rok ještě doufal, že cesta ho tam povede, až se konečně zřekl té myšlénky; tělem již se Čech nedotkl, ale duchem meškal tu ještě často, nic, co se země týkalo, nebylo mu cizí, a zachoval jí věrnost svou, až noc smrti ho obestřela.

Nechtěl jsem přetížiti vypravování dáty; poněvadž však v dosavadních spisech jest mnoho nesprávných a nepřesných udajů, které lze pomocí nových pramenů opraviti, podám přehled cest Goethových do Čech, s přesnými dáty, pokud je lze dosud konstatovati.

1785. Jena 23. červ, Neustadt n. Orlou, Wunsiedel, Cheb, Zvodava 4.—5. července, Karlovy Vary 5. července až 16. srpna, Jachymov 16.—17. srpna, do Johanngeorgenstadtu.

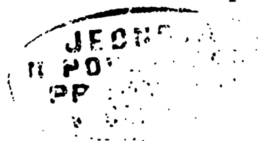
1786. Jena 25. července, Karlovy Vary 27. července, 14. srpna do Johanngeorgenstadtu, Karlovy Vary, 16. srpna až 3. září, do Chebu, Bavorska a dále do Italie.

1795. Jena 2. července, Plavno, Adorf, Karlovy Vary 4. července. až do polovice srpna.

1806. Jena 29. června, Schleiz, Hof, Aš 30. června až 1. července, Františkovy Lázně, Cheb, 1.—2. července, Karlovy Vary 2. července. až 4. srpna, Chlum, Cheb 4.—6. srpna, Frant. Lázně, Aš, do Hofu.

1807. Jena 25. května, Schleiz, Hof, Schönbach, Aš, Františkovy Lázně 27.—28. května, Chlum, Karlovy Vary 28. května až 7. září, Chlum, Cheb 7.—8. září, Františkovy Lázně, Aš, do Hofu.

1808. Jena 12. května, Schleiz, Hof, Aš, Frant. Lázně 14.—15. května, Karlovy Vary 15. května až 9. července, Frant. Lázně 9.—21. července., Karlovy Vary 22. července až 30. srpna, Frant. Lázně 30. srpna až 12. září, do Hofu.

1810. Jena 16. května, Schleiz, Hof, Frant. Lázně 18. až 19. května, Karlovy Vary 19. května až 4. srpna, Krásný Dvůr 4.—6. srpna, Teplice 6. srpna až 8. září, Eisenberg 8.—12. září, Teplice 12.—16. září, do Drážďan.

1811. Jena 13. května, Schleiz, Hof, Františkovy Lázně 14.—17. května, Karlovy Vary 17. května až 28. června, Cheb 28.—29. června, Aš, do Hofu.

1812. Jena 30. dubna, Schleiz, Hof, Aš, Frant. Lázně 2.—3. května, Karlovy Vary 3. května až 13. července, Žatec 13.—14. července, Most, Teplice 14. července až 11. srpna, Žatec, Libkovice 11.—12. srpna, Karlovy Vary 12. srpna až 12. září, Zvodava, Chlum, Cheb, Frant. Lázně 12—13. září, do Hofu.

1813. Výmar 17. dubna, Drážďany, Teplice 26. dubna až 10. července, Cinvald 10.—12. července, Teplice 12. července až 10. srpna, do Drážďan.

1818. Františkovy Lázně, Karlovy Vary 26. července až 13. září.

1819. Hof, Aš, Karlovy Vary 28. srpna až 26. září.

1820. Jena 23. dubna, Wunsiedel, Alexanderbad, Cheb 26.—27. dubna, Marianské Lázně 27.—28. dubna, Cheb 28. až 29. dubna, Karlovy Vary 29. dubna až 28. května, Cheb 28 až 29. května.

1821. Cheb 28.—29. července, Marianské Lázně 29. července až 25. srpna, Cheb 25.—27. srpna, Hartenberg 27.—29. srpna, Cheb 29. srpna až 13. září, do Hofu.

1822. Jena 16. června, Cheb 18—19. června, Marianské Lázně 19. června až 24. července, Cheb 24. července až 3. srpna, Falknov 3.—4. srpna, Hartenberg 4.—5. srpna, Cheb 5—13. srpna, Redwitz 13.—18. srpna, Cheb 18. až 26. srpna.

1823. Jena 27. června, Schleiz, Hof, Františkovy Lázně, Cheb 29. června až 2. července, Marianské Lázně 2. července až 20. srpna, Cheb 20.—25. srpna, Karlovy Vary 25. srpna až 5. září, Hartenberg 5.—7. září, Cheb 7.—11. září, do Hofu.

II. Goethovi přátelé a známí v Čechách.

Und dann auch soll, wenn Enkel um uns trauern,
Zu ihrer Lust noch unsre Liebe dauern.

Kašpar hrabě Sternberg.

Život tohoto vynikajícího muže je popsán jím samým v autobiografii, vydané Palackým.[1] Byl narozen dne 6. ledna 1761 v Praze, a byl záhy určen pro stav kněžský. Již v jedenáctém roce dostalo se mu kanovnictví ve Freisingu a brzo druhého v Řezně. Theologii studoval na Collegium germanicum v Římě, právě než je císař Josef II. zrušil, a nastoupil r. 1785 uprázdněné kanovnictví v Řezně, kdež pak prožil nejpěknější léta svá. Vystupoval tu po stupnici hodností a dělal si oprávněné naděje na vládu nějakého duchovního státu v Německu; avšak zatím se celá říše povážlivě otřásala, a konečně odškodnili se větští stavové na duchovních statcích za to, co ztratili za Rýnem.

Sternberg se věnoval od té doby téměř úplně vědě botanické, a od roku 1802 uveřejňoval vědecké články. Když pak r. 1809 při dobytí Řezna jeho dům a botanická zahrada při něm byly hrozně rozstříleny, nevrátil se již do tohoto města, nýbrž umínil si žíti ve vlasti své vědě a později též správě statků, kterou po smrti svých bratří nastoupil. Dvě důležité pro vědu myšlénky vyšly od něho: založení českého musea a sjezdy přírodozpytců, jež konečně uskutečnil.

Vzhledem k přírodním vědám jeví život Sternbergův jakousi podobu s Goethovým. Ani Goethe neměl původně vzdělání přírodovědeckého; také on jako mladík zabloudil v alchymii. Zevnější události: obnovené dolování ve Výmarsku, válečné tažení, v němž krásné pluky vzbudily jeho zájem anatomický, nález ovčí lebky na vlaském hřbitově,

[1]) Leben der Grafen Kaspar Sternberg, von ihm selbst beschrieben nebst einem akademischen Vortrage über der Grafen Kaspar und Franz Sternberg Leben und Wirken für Wissenschaft und Kunst in Böhmen. Prag 1868.

nahodilý nezdařený pokus s hranolem atd lákaly ho úže a úže v čarovný kruh vědy, v níž nalezl pak útěchu v dobách trudných a úkol životní. A jako přírodní vědy, tak ještě celá řada jiných zájmů je spojovala, především onen veliký a svatý zápal pro humanitu v nejkrásnějším smyslu minulého století, starost o musea a sbírky tu v Praze tam v Jeně, a konečně interes o tutéž zemi, o hory české, jaký se jevil zvláště v nově vycházejících sešitech Goethových „Zur Naturwissenschaft überhaupt". A přece se nesetkali, Sternberga nevedla cesta na sever a Goetha ne dovnitř Čech; v Karlových Varech nemeškali zároveň.

Roku 1820. kdy začalo vycházeti velké životní dílo Sternbergovo: „Versuch einer geognostisch-botanischen Flora der Vorwelt", začaly také styky s Goethem a s nimi korrespondence, která jest nehynoucím pomníkem pro šlechetné a nepozemské snažení obou mužů.[1])

Goethe v nejuctivější formě prosí hraběte, omlouvaje se, že ho nenavštívil osobně, za nějaký exemplář zajímavého přírodovědeckého zjevu nově nalezeného. Zároveň zmiňuje se o tom, čeho se dozvěděl od rady Grünera v Chebu, že totiž hr. Sternberg se zajímá o prozkoumání Kammerbühlu. Sternberg odpovídá s neméně zdvořilými formalitami, že zaslal Goethovi první sešit své „Flora der Vorwelt", a teprve z dopisu Goethova poznal, že jí nedostal. Slibuje pak ochotně žádané fossilie a podává zprávu o dolování na Kammerbühlu. Jak charakteristická a zajímavá to okolnost, že oba zároveň vyhledávali tuto známost!

Roku 1821 chtěl Sternberg Goetha navštíviti osobně v Marianských Lázních a odevzdati mu druhý sešit, zmeškal ho však o 24 hodin. V témž roku byl se v Teplicích seznámil s velkovévodou výmarským, kterému se velice líbil, a jenž od té doby naléhal na osobní seznámení s Goethem. Vstoupiv do pokoje Goethova nalezl tam Sternberg kusy smolku, neznámého mu v oné krajině. Píše o tom Goethovi a připojuje

---

[1]) Briefwechsel zwischen Goethe und Kaspar Graf von Sternberg. Herausgegeben von F. Th. Bratranek. Wien 1866.

poznámku, jež prozrazuje narážkou, jak důkladně četl Goethovy „Wanderjahre". Goethe odpověděl, srdečně lituje toho a připojuje prosbu, aby v létě se směl postarati, by se v Čechách najisto setkali. Pěkným dopisem vlastnoručním oznamuje skutečně roku 1822 svůj příjezd. Na to hr. Sternberg se odebral do Marianských Lázní, a oba muži, kteří tak pozdě se poznali, žili tu po čtrnáct dní spolu.

Goethe vysoce si vážil této známosti; vidíme to z jeho dopisu Kneblovi ze dne 23. srpna 1822: „Když jsme tak my ostatní šli tolik let vedle sebe a spolu a vycvičili se takořka v jednom živlu, pak není divu, shodujeme-li se konečně ve všech věcech hlavních; nalezneme-li však znamenitého muže, jenž rovněž pochází z doby, kdy se ukazovaly vyhlídky, vyvíjely myšlénky, studie zvláštním půvabem působily, ke kterým se sami známe, pak takové přiblížení má velkou cenu. Žili jsme spolu dva týdny v Marianských Lázních, kdež tisícero přišlo k řeči."

Zeltrovi píše 8. srpna, že největší zisk, který nalezl v těchto dnech, jest osobní známost hraběte Sternberga. Stručně vypisuje jeho životopis, vykládá příteli způsob studií hraběte a vybízí ho, aby si od některého odborníka dal ukázati jeho dílo.

Co přišlo k řeči v oněch dnech, nelze nám než uhodnouti, žádný nečinil zápisky o tom; jisto jest, že nebyly to hovory výhradně odbornické; Goethe každé vědecké přesvědčení pochopoval jen z celosti individuality, a tak vidíme, že hlavní váhu klade na osobnost hraběte. Svazek přátelský nebyl pouze zasvěcen společným badáním, nýbrž též nejčistším pocitem sympathie osobní.

Sternberg dal Goethovi popis své cesty italské, která Goetha po rozchodu velice bavila, připomínajíc mu vlastní cesty z mladých let. Goethe jel napřed do Chebu, kdež byla umluvena společná výprava na Kammerbühl; Sternberg tam přivezl s sebou dva vzácné hosty, švedského chemika Berzelia a cestovatele dra. Pohla. Prohlédli si Kammerbühl, dívali se na prastarý dub, který rada Grüner dal vyvážiti z Ohře, a rozešli se.

Roku 1823 Goethe v čas dal Sternbergovi věděti o své cestě do Čech, ale bylo přece již pozdě, Sternberg byl již na cestě do Věličky a tak oba přátelé nikdy již se neuhlídali v Čechách; setkali se však ještě osobně ve Výmaru.

Roku 1824 zval Goethe Sternberga k sobě básničkou:

Frühlingsblüten sind vergangen,
Nun dem Sommer Früchte spriessen;
Ros' und Lilie soll erlangen
Den erhab'nen Freund zu grüssen.

vykládaje toto udání času ještě slovy, že ho do konce července radostně očekává. Sternberg skutečně přijel; podivoval se domu Goethovu, který byl na svou dobu přebohatě vyzdoben věcmi uměleckými a obsahoval bohaté sbírky. Nejvýznamnější byl přece Sternbergovi majetník sám; opět meškali tu krátký čas v důvěrném hovoru; i při dvoře výmarském byl Sternberg, jehož podobiznu velkovévoda dal pro Goetha v Teplicích roku 1823 namalovati, přijat nejroztomilejším způsobem.

Při návštěvě druhé, počátkem září roku 1827, byla tato pozornost dvoru hraběti skoro obtížná, stěžujíc jeho obcování s Goethem; avšak přinesl si s sebou přece nejkrásnější dojmy z návštěvy Tiefurtu, letohrádku, kdež bylo pravé sídlo dvoru mus za mládí Goethova.[1])

Při této návštěvě poslal Goethe hraběti nový sešit svého „Über Kunst und Alterthum“ s věnováním:

Wenn mit jugendlichen Scharen
Wir beblümte Wege gehn,
Ist die Welt doch gar so schön;
Aber wenn bei höhern Jahren
Sich ein Edler uns gesellt,
O wie herrlich ist die Welt!

Své přátelství se Sternbergem přirovnává tedy k oněm radostným spolkům z mládí, kdy se cítil rovným mezi rovnými.

Sternberg podivoval se svěžesti ducha starcova, který násilně udržuje křehké tělo. Goethe vypravoval Eckermannovi při té příležitosti biografii hraběte, která připomínala Ecker-

[1]) Vydávaný tam rukopisný časopis „Journal von Tiefurt“ byl vydán jako 7. díl „Schriften der Goethegesellschaft r. 1892.

mannovi „Wanderjahre“ Goethovy. Soretovi píše Goethe, že přítomnost Sternbergova byla výhodou pro sbírky fossilií v Jeně, které hrabě jim správněji pojmenoval a pořádal.

Naposled viděli se oba r. 1830, kdy Sternberg několik dní zažil v rodině Goethově.

Co více než tato osobní setkání udržovalo styky obou mužů, byla jejich korrespondence, která neutuchla od té doby, co spolu žili v Marianských Lázních, ač není pravda, co praví Korn na uvedeném místě, že si psali skoro denně (75 dopisů za deset let!).

Před odjezdem svým z Chebu do Výmaru píše Goethe Sternbergovi; tenkráte již přestává ho titulovati kurialiemi, zanechá excellence, vysokorozeného hraběte, jemuž se poslušně poroučel, místo toho nazývá ho „verehrter Herr und Freund“, a podepisuje se „treu anhänglich“. Vypisuje mu vše, co zažil v Čechách od té doby, co se rozešli. Tak patrně bylo umluveno, neboť i hrabě Sternberg popisuje Goethovi v prvním dopise (než ještě dostal přípis Goethův) svou cestu do Mnichova, a podává zprávu o pokusech s entoptickými barvami (polarisací světla), které podnikal na této cestě v Tyrolsku. Jakmile pak obdržel ono psaní Goethovo, zanechá i on všech kurialií, ba navyká si dokonce Goethův podpis „treu anhänglich“, který podržel, i když Goethe jej tak charakteristicky měnil po třech letech v „treu angehörig“.

Často činí dopisy dojem vědeckých referátů, zvláště má Sternberg vždy mnoho novin pro přítele, ale při tom vyznívají stále zase tóny vřelého přátelství, jehož symbolem jsou podobizny, jež se s obsahuplnými slovy posílají a přijímají. Goethe těší se z obrazu hraběte, jejž mu daroval velkovévoda; a Sternberg uvítává s radostí mědirytinu nebo medailli s Goethovými rysy. Sám Goethovi zasílá Hormayrův archiv, v jehož čele byl jeho obraz ke článku o Sternberském rodě. Goethe se tu zvláště těšil z mythického Jaroslava ze Sternbergu, protože ode dávna ho zajímala bitva u Lehnice, a domnělá historie Jaroslavova zdála se jí tak pěkně doplňovati a motivovati odtáhnutí Mongolů.

I mimo přírodní vědy, mimo pozorování meteorologická a geognosticko-botanická, mimo sjezdy přírodovědců, v jichž uskutečnění viděl Sternberg konečně svůj cíl životní a na nichž Goethe bral nejživější účast, mimo to zajímá je ještě vše, co se děje ve světě duševním, a Strehlke neprávem oproti Bratránkovi, vydavateli korrespondence, snižuje význam její na pouze botanicko-vědecký.

Goethe upozornil přítele na žurnal „Le Globe", jehož si tak velice vážil, ale Sternberg byl nucen odpověděti, že tento list nesmí překročiti hranice rakouské, a že se nečte mimo departement zahraniční, který jediný snese (patrně verträgt, a ne vorträgt, jak je tištěno) privatissima o duchu času.

O duševním životě českém, museu, jeho časopise, jehož články provází poznámkami, poučuje přítele Sternberg stále a je jist účastenství jeho. Básně Goethovy čte pilně a se srdečným účastenstvím. Přečet na př. xenion, že starý muž je vždycky Learem, že všechno minulo, co s ním působilo, mládež je zde k vůli sobě a pošetilé by bylo žádati, aby s ním starcovala (G 3, 232), zvolá stařec s ušlechtilou radostí, že toto slovo ho na vždy upokojilo.

A jak veliké myšlénky o posledních záhadách vědy přírodní jsou vysloveny i v odbornické části, s jakým účastenstvím čteme tyto výroky starců zešedivělých ve věrném vytváření a vypilování pasu Diany Efesské, když povznesou oko k velebné tváři bohyně.

A jaký zase celkový obraz krajin a zemí dovedou pochopiti přes všecku snahu o jednotlivosti; jak krásné obrazy vykreslí Sternberg prósou vrstevníka Goethova hodnou po svých cestách, s jakou radostí čítal Goethe tyto listy, jež nazývá překrásnými!

Elegické tóny derou se do posledních dopisů; oba zažili ono learovství starců, poznali, jak mizí jedno po druhém, co milovali: Sternberg dává zprávy o úmrtích ve své rodině, Goethovi zemřel velkovévoda, jehož i se Sternbergem pojilo pozdní přátelství, umřel mu syn, nemoci ohrožovaly jednoho po druhém, a jak takové nepříznivé zprávy působily,

kráte právě při kopání základů nových domů nalezli mnoho vřídelních kamenů, jichž velkého množství Müller se zmocnil a zhotovoval z nich různé drobotiny. Mimo to však různé druhy jejich sestavil a nabízel je v stejných čtyřhranných tabulkách milovníkům.

Od těchto obchodů, které se mu dařily dobře, přešel k sbírání a prodávání jiných kamenů a konečně sestavil si celou sbírku hornin z okolí, dav si zhotoviti prkna rozdělená na čtverce, do nichž přizpůsobil čtyřhranné tabulky všech druhů.

Goethe hned při první své návštěvě Karlových Varů r. 1785 byl upozorněn na bodrého kamenorytce, objednal si u něho šálky z vřídelních kamenů a hovořil s ním o vřídle; na objednávku však zapomněl, a Müller obrátil se dopisem hrozně nepravopisným na dvorního radu Voigta, vykládaje zároveň svoje přepodivné názory o vzniku vřídla.

Když pak Goethe druhého roku seznámil se tu s geologem Racknitzem a prolezl s ním okolí, Müller byl třetí s nimi. A tak byl Goethovi ještě po dvaceti letech v dobré paměti, když r. 1806 hned po svém příjezdě ho navštívil a meškal velmi často u něho.

Müller byl pouhým praktikem; naleziska vzácnějších kamenů tajil, i když se ho Goethe po nich tázal, pod různými záminkami. Ještě když následkem článku Goethova, o němž níže bude jednáno, obdržel objednávky a mohl očekávati další, zdráhal se udati místo, kde lze nalézti augity a jiné druhy. Vymlouval se dokonce, že ani myslivec sám (jeho dodavatel?) to nemůže říci, z čehož Goethův syn měl velkou zábavu.[1]) Jeho nedůvěřivost šla tak daleko, že kamení, dokud mu nebylo sestaviti nějakou sbírku, nerozdružil, nýbrž ke každé sbírce bral a roztloukal z celé velké hromady. Následkem toho zanechal také nástupcům svým pouze velkou neučlánkovanou hromadu kamení.

A přece ani na tomto prostém muži neminula se osobnost Goethova svým působením. Sbírání hornin a pořádání

[1]) GT 3, 266.

jich dle Goethova katalogu stalo se Müllerovi konečně životním úkolem, nad nímž zapomněl svůj bídný stav. Když musil poslední léta svého života tráviti na loži, přece statně kamení rozbíjel a polípal cedulkami, jak vypravuje hr. Sternberg ve svém životopise (str. 125). Sbírku Müllerovu po jeho smrti nově sestavil David *Knoll*, obchodník se vřídelními kameny a nerosty, za pomoci Goethovy, jenž mu psal o tom několik listů.

Mezi těmito podřízenými mineralogickými pomocníky Goethovými budiž jmenován též pražský klenotník *Zöldner*, který dle annalů (§ 662) byl r. 1807 Goethovi v Karlových Varech velmi prospěšný pro bližší seznání drahokamů. Ač prý málo koupil od něho, přece seznámil ho s mnohými věcmi, jež mu byly „v okamžiku k radosti a později k užitku".

Karl Huss.

Goethe v důvěrných stycích s — katem! Společné vědecké snažení jest universálním pojitkem, nezná rozdílu stavu, a tím méně, rozumí se, předsudků. Huss [1]) narodil se r. 1761 v Mostě z rodiny katovské, byl však pečlivě vychován a vstoupil v devíti letech do tamního gymnasia piaristského. Zdá se, že rodiče občanských hochů nechtěli trpěti společnost „nepoctivého" chlapce a činili nátlak na professora, kterému tento podlehl. Huss byl týrán a vydán výsměchu; přece postoupil do druhé třídy, byl však ještě hůře týrán nadávkami a tresty tělesnými, až konečně hoch, jehož otec nechtěl ze školy vzíti, utekl, a docílil tím, třeba byl brzo postižen, že mohl zůstati doma. Byl však vzdělán soukromými učiteli, až pak přece, nemoha býti přijat od žádného řemeslníka do práce, přiučil se řemeslu otcovu a zároveň léčení dobytka. Již v osmnáctém roce stínal sám mečem vojáka-vraha a stal se brzo potom katem chebským. Svou milenku musil unésti, aby mu ji dali, a žil pak velmi spokojeně, když tu Josef II. zrušil trest smrti, a kati byli propuštěni. Zároveň ho stíhali pro mastičkářství, ale potají se tím přece živil.

[1]) Grüner str. 61 nn.

Aby měl pro čilého ducha svého nějaké zaměstnání, začal sbírati peníze a vyžadoval si jich zvláště na vyhojených nemocných Sbírání mincí stalo se u něho vášní, která zrodila jiné, jako sbírání starožitností, nerostů, při čemž se však jevily nedostatky samouctví. Mnoho nerostů opatřil chybnými nápisy a nedal se opraviti. Když Františkovy Lázně rozkvétaly, mnoho hostů ho z nich navštěvovalo; prohlíželi jeho sbírku a bohatě ho obdarovali.

Goetha, který překládaje život Benevenuta Celliniho cítil nedostatek vědomostí numismatických, a začal sbírati zvláště medaille papežů, jichž sebral časem řadu téměř úplnou, numismatik-kat velice zajímal, jakmile o něm slyšel.

Navštívil ho dne 5. srpna 1806. [1]) „Šli jsme ke katovi, Huss zvanému, který má pěknou sbírku peněz, obsahující zvláště všechny moderní evropské říše. Také antických mincí jest tu něco, ač málo. Jsou velmi čistě uschovány a udrženy. Mimo to dal si mnoho práce s opisováním listin Chebu a chebských rodin se týkajících. Také má různé jiné věci, zvláště zbraně ze středověku“ atd. Dne 7. září 1807 poslal tam Goethe svého syna s Riemerem,[2]) dne 13 července 1808 byl tam sám zase.[3])

Zdali ho pak navštívil před r. 1822, nevím, ve styku s ním byl zajisté. Dne 25. září 1821 posílá Grünerovi pro něho balíček trojníků, Grüner v odpovědi zmiňuje se, že Huss je ochoten přenechati žádané věci. Dne 8. srpna 1822 byl Goethe u Husse a praví, že tato Hussova sbírka mincí působila na jeho myšlénky o výmarském kabinetu. Čteme též v tomto roku, že Huss přinesl krásné nerosty. Dne 13. srpna 1823 vzkazuje mu Goethe, že má pro něho dvě krásné medaille. Ještě dne 29. února 1828 táže se po něm, a pozdravuje ho.

Grüner mohl odpověděti, že Huss není již katem. Stárnoucí bezdětný muž přál si, aby město nebo nějaký boháč převzal jeho sbírky za doživotní rentu: Grüner obrátil se na

---

[1]) GT 3, 152.
[2]) GT 3, 272.
[3]) GT 3, 360.

knížete Metternicha na blízkém Kynžvartu, který dal Grünerovi plnou moc k vyjednávání. Aby kníže nemusil vyjednávati s katem, zařídil Grüner, jenž sám tuto námitku učinil, věc tak, aby Huss se stal měšťanem chebským. Pak všechny sbírky převzal kníže za rentu 300 zl. a učinil Husse kustodem jejich na zámku Kynžvartském. Tam žil Huss až do své smrti ve velké vážnosti.

Joseph Stanislaus Zauper.

Spanilá povaha, důkladné vzdělání, skromnost, hloubavost, humanita, spojené s vřelým nadšením pro Goetha, jsou rysy, které nám činí tohoto muže velmi sympathickým. — Josef Zauper narodil se r. 1784 v Duchcově a studoval na gymnasiu piaristů v Mostě, kdež professor poesie si ho zvláště oblíbil a uvedl nadaného žáka ve znalosť literatury německé, ovšem ve smyslu, který vládl v Rakousku až daleko do našeho století, jemuž byla doba dávno překonaná, doba Klopstocka, Wielanda, Gellerta věkem zlatým. Ve smyslu této poesie opěval Zauper již r. 1801 cestu, kterou pěšky podnikl z Duchcova do Pilnic, kamž mladého abiturienta pozval jeho strýc J. Preisler, zpovědník kurfirštky a princezny saské, meškající tam s dvorem.

Nejspíše podle rady tohoto strýce věnoval Zauper své „poetické vypravování“, které vlastně bylo pouhým popisem v distichách, žákyni Preislerově, princezně saské, a vydal je tiskem (Drážďany 1801).

Po tomto prvním vystoupení studoval na universitě pražské theologii; že s dvorem saským byl skrze strýce svého i na dále ve spojení, ukazuje nám báseň, kterou složil na odjezd vévody saského Antonína a jeho choti, arcivévodkyně rakouské, z Prahy r. 1802 ve strofách asklepiadských, a již ve velmi pěkné úpravě dal vytisknouti.

Ředitelem bohosloveckého studia na pražské universitě byl tehda Ch. Pfrogner, opat kanonie tepelské, do níž Zauper si přál vstoupiti. Jemu jako kandidát věnoval r. 1804 Zauper svůj pokus didaktický: „Die Poesie in ihren Formen“,

v němž na osmi stránkách vyvozuje vznik bajky, idylly, písně, elegie, ódy, thytyramby (tak!), znělky, madrigalu, epigramu, ballady, satiry, dramatu až k epopeji, za vrchol poesie považované. Věnování vyslovuje vřelou touhu po přijetí do řádu, jež dle poznámky ujce, patrně zase sprostředkovavšího vytištění, dnem 1. listopadu 1804 byla vyplněna.

Z Teplé (Zauper píše Töpel a odvozuje jméno od českého slova „Topel, eine Pappelweide") dostal se Zauper na gymnasium plzeňské, které opat Pfrogner založil a učiteli zaopatřoval.

Zde bylo další působiště Zauperovo; jako vzorný učitel mládeže, později též jako praefekt a ředitel ústavu, žil tu do konce r. 1850. Rybička ujišťuje v Naučném Slovníku, že Zauper, ač Němec, byl přítelem národnosti české.

Ve své didaktické básni má Zauper, který stojí na půdě německé poetiky předklassické, vědomosti o Schillerovi, ale Goethe ještě pro něho jako by neexistoval; sám praví ve svých aforismech (Studien 2, 194), že díla Goethova příčila se jeho povaze, ač se stále k nim musel vraceti. Avšak úplnějším vydáním Goethových spisů v 26 svazcích, ve Vídni vyšlým, vzešla mu takřka nová hvězda.

Zabývaje se ode dávna naukou o formách poesie, pokusil se o to, doložiti všechny z jediného básníka, a tak napsal za několik dní v roce 1821 své „Grundzüge zu einer deutschen theoretisch-praktischen Poetik aus Goethes Werken entwickelt".

Tento spisek osmělil se Zauper zaslati Goethovi, který za něj děkoval velmi vřele dopisem, který Zaupera nad míru oblažil. Goethe, kterého omrzely přeučené aesthetické dedukce, těšil se z této empirie, která odstranila „duchaprázdné pojmenování a bezživotné předvádění poetických plodů". Hned také dodal, že snad se sejdou, až zase přijde „do milých Čech".

V annalech líčí příznivý dojem, který knížka naň činila (§ 1069). Jako prý pohled do zrcadla dala příčinu k mnohým úvahám. Pravil si, jelikož se už užívá chrestomathií, že není tak zlé držeti se básníka, který pudem a osudem více než

volbou a předsevzetím dospěl tam, že jest sám chrestomathií.

Zauper nemeškal po tomto přátelském vybídnutí setkati se s Goethem v blízkých sobě Marianských Lázních; o hovorech zachoval jen tolik, že se Goethe vyptával na školství, théma to, které ho ode dávna v Čechách zajímalo. Z dopisu Goethova poznáváme, že Zaupera vyprovázel také praefekt školy jeho, Steinhäuser, jemuž Goethe vždy vzkazuje pozdravení.

Při tomto setkání odevzdal Zauper Goethovi jiné dílo své: Studie o Goethových spisech, ve formě aforismů. Goethe prohlédl je bedlivě a napsal spisovateli rovněž aforisticky své poznámky o nich v zajímavém dopise z Chebu.

Zauper vydal tyto studie i s poznámkami Goethovými r. 1822 a obdržel za zaslání jejich opět přátelský dopis Goethův, s nímž se pak v létě zase setkal v Marianských lázních. — Grüner vypravuje, jak byl dne 30. června t. r. zároveň s Zauperem a jeho praefektem hostem u Goetha. Omylem jest pak ovšem, cituje-li slova Goethova, že *seznal* professora Zaupera, vždyť ho znal již od loňska.

Goethe stal se Zauperovi rádcem při všech jeho pracích; jeho aforismy, které vyšly tiskem teprve r. 1840, dal si opsati, než mu je navrátil; schvaloval, že se vzdal pokusu, přeložiti veršem Iliadu, a že ji chce přeložiti prosou. Tento překlad oznámil pak, když vyšel, ovšem jen zcela stručně, na obálce sešitu „Über Kunst und Alterthum“ (V, 3; GH 29, 556), že by zasluhoval, aby v příštím nějakém sešitě se obšírně o něm jednalo. K tomu však nedošlo.

V Eckermannových záznamech o hovorech s Goethem, je o Zauperovi několikráte zmínka; stalť se Eckermannovým zvláštním přítelem, tak že Zauperova korrespondence s Goethem přešla konečně v korrespondenci s Eckermanem. — Oba dva se stejným způsobem s Goethem seznámili: zasláním studií o něm samém.

O těchto stycích vypravuje Zauper sám ve svých rozmnožených „Studien über Goethe (Wien 1840); nesprávný

otisk dopisů Goethových opravil, pokud obdržel originály, H. Lambel v MVGDB, 19, 178, kdež otiskl též čtyři dopisy Eckermannovy a jeden Riemrův k Zauperovi.

Bernard Bolzano.

Když Goethe r. 1810 po svém návratu z Karlových Varů navštívil Knebla, vypravoval mu o vzkvétající v Čechách kultuře, o škole kreslířské, pěstování věd a umění, „a mají prý (Čechové) několik zcela výborných lidí k tomu, z nichž mezi jinými uvedl mladého člověka, Bolzana, s nímž se seznámil v Karlových Varech a který právě teď vydal malé dílko nejvýbornější ceny a ducha. — To přece dělá radost." [1]) Spisek míněný jsou Bolzanovy „Beiträge zu einer begründeteren Darstellung der Mathematik", jehož první sešit vyšel r. 1810 v Praze.

Anton Dittrich.

V Jungmannových dopisech je několikráte zmíněn nástupce jeho na akademickém gymnasiu, profesor Dittrich, kněz řádu cisterciáckého v Oseku (1786—1849). Goethe poznal ho, když byl ještě profesorem v Chomútově, r. 1813 v Teplicích a počítá ho v annalech k znamenitým osobám, jež viděl. Po druhé se setkal s ním v Karlových Varech r. 1819.

Dittrich působil Goethovi jednu z posledních velkých radostí v jeho životě; zaslal mu pojednání lékaře dra. Loryho z Prahy o entoptických barvách čili polaritě světla na základě Goethovy nauky o barvách. Považíme-li, že Goethovi právě Biotova kapitola o polarisaci světla působila až i fysickou nechuť, pochopíme, s jakou radostí uvítal tento úkaz. Ve svém posledním dopise Grünerovi, psaném v den před onemocněním, praví o tom „jest mi ovšem velkou radostí, když svou práci, kterou jsem pojal tak vážně jako každou, uprostřed katolické země vidím uznánu a na pravé místo postavenu, zatím co protestantské university a akademie, chlu-

¹) GG 2, 334.

bící se takovou liberalitou a volností tisku, daly mé dílo do klatby, protože odporuje jejich omezenosti, a tak je odstranily, že nesmí ani exemplář se nikde ukázati jako u zapovězené knihy..."

Anton Fürnstein.

Tento přírodní básník narodil se dne 7. července 1783 ve Falknově; v osmi letech nastydl a nemohl nikdy již hnouti nohama, s těží rukama. Při tom trpěl až do osmnácti let velké bolesti. Ponenáhlu se naučil seděti a ruzné věci vyřezávati, ba i zřetelně psáti. Aby se mohl pohybovat, vynalezl si jednoduchý stroj, na kterém se pomocí dvou holí strkal po pokoji a také po ulici. Nevlastní jeho synovec navštěvoval gymnasium a v prázdninách učelivému strýci vypravoval o škole, přinášel mu knihy a sešity, tak že s tímto hochem prostudoval celé gymnasium a dospěl k čtení lepších knih, zvláště básní, a konečně k napodobení jich a vlastním básním. Roku 1818 založili ve Falknově „literární společnost", k jejímž vynikajícím členům patřil ihned Fürnstein, jenž tu psal, zvláště následkem závodů ve společnosti, básně k udaným rýmům a jevil v tomto padruhu dosti obratnosti.

Dne 3. srpna 1822 Goethe přijel s Grünerem z Chebu do Falknova, aby tu navštívil hormistra Lössla, a prohlédl si sbírku nerostů. Aby minul večer co nejpříjemněji, vyzval Grüner Lössla, aby předložil Jeho Excellenci vybrané plody básnického spolku. Goethe prohlédl několik sešitů zvláště prací Fürnsteinových, a vyzval Lössla, aby Fürnsteinovi radil, omeziti se na předměty nejbližší. Goethe si přál viděti Fürnsteina, a bylo tedy zařízeno, aby tento stál druhý den ve svém vozíčku na místě, kde by ho Goethe potkal. Lítostivě pozoroval Goethe zkřivenou postavičku a domlouval mu, všímaje si při tom, že příroda na hlavě jeho nahradila, co mu schází na ostatním těle. Tuto myšlénku vyslovil Goethe též v dopise Kneblovi [1]) pravě, že poznal „přírodního básníka na jehož těle dnou zkřiveném se vyvinul cerebrální systém,

[1]) Goethe-Knebel II, 310.

který by nejštíhlejšímu dělal čest.“ A táž skoro stojí slova v dopise Sternbergovi.[1]) „Seznámili mne s poesiemi domácího přírodního básníka, které jsou chvály hodny. Na jeho těle, od sedmého roku pakostnicí zkřiveném, vyvinula se dobrá hlava, cerebrální systém, který by dělal čest útvarným údům. Tak podivuhodně vězí znamenití lidé ve všech koutech země. Stísněn nejhroznější bídou duch lidský přece jen obhájí zase jednou práva svá.“

Rozprava byla krátká; Goethe na ubohou postavu, již bylo možná přikryti nevelikou kostkou, nemohl ani pohlížeti, Fürnstein však jevil veselou mysl.

S Grünerem ještě mluvil o ubožáku a přemýšlel, jak mu pomoci na nohy. Slíbil uvésti ho mezi čtenářstvo, až jen udělá několik básní podle jeho rady. Odporučil mu totiž z předmětů blízkých zvláště pěstování chmele a pak píseň tkalcovskou v mylném domnění, že příbuzní jeho jsou tkalci. Výbor z básní měl by se tisknouti a vydati.

Pod nápisem „Fürnstein, Deutscher Naturdichter“, uveřejnil Goethe roku 1823 slíbený článek ve 4. svazku „Über Kunst und Alterthum“ na str. 79 (GH 29, 405). Vypravuje tu stručně historii mrzáka a nynější jeho stav, opět s mylným udajem, že hlučné tkalcovství bratří ho ruší.

Vypravuje pak podobnými slovy jako v listech o svém setkání s ním a obrací se pak k úvaze o přírodních básnících vůbec, o nichž článek Riemerův byl připojen. Mívají prý spíše rhytmické než básnické nadání, nejbližší okolí pochopují věrně, dovedou domácí obvyklé povahy, zvyky a mravy přesně vylíčiti. Konečně pochvaluje jejich směr k didaktice. „K tomu dodati můžeme ještě o našem Fürnsteinovi, že všechny jeho plody zdobí jistý půvab, který oživuje celek.“

Goethe pak vypravuje o úloze, kterou mu dal a proč se vyslovil pro píseň o práci; je prý nutno právě takové talenty, které se z prostého vydzvihly, zase vésti zpět k obyčejnému. S velikou pak pochvalou rozebírá píseň chmelařskou, kterou otiskuje zároveň s dvěma ještě básněmi.

[1]) Str. 76.

Vývěsky toho článku poslal Fürnsteinovi po Grünerovi, zároveň v malé krabičce medailli svou a tři dukáty.

Fürnstein cítil se uznáním Goethovým velmi posilněna, a vyslovil své stupňované sebevědomí básní „Zuruf an meine Leier“ zároveň se svou vděčností ke Goethovi.

Uvedení Goethovo nepřineslo Fürnsteinovi těch výhod, které Goethe s tím měl na zřeteli. Jeho přátelé opomenuli pod dojmem tohoto uznání uspořádati vydání, které by snad bylo básníku něco vyneslo. Takto získal pouze slávu, zůstal však chuďasem. Stal se pak kolektantem loterním a zanechal poesie úplně. Roku 1841 zemřel. Jeho básně teprve r. 1880 vyšly v souborném vydání uspořádaném od Schlesingra.[1])

Co se básní samých týče, jeví skutečně pěkné nadání, třeba že málokterá působí úplně uspokojivě. Odvislost od vzorů jeví se všude. Příležitostné básně jsou příliš nepatrné, a nedovedou povznésti se nad banální často příležitost. Píseň chmelařská jeví značný vliv Schillerův a sice jednak písně o zvonu připojováním didaktických reflexí k postupu prací, jednak „Punschlied im Norden zu singen“ kontrastováním vína s pivem.

Ale jestli Schlesinger se dovolává právem Goethova příznivého soudu o půvabu básní Fürnsteinových a chce, aby čtenář jej potvrdil po přečtení, pak měl vynechati praošklivý, hnusný „Honigthau“, jenž je sice „přírodní“, ale zároveň tak sprostý, že takového něco tak hned nebylo tištěno. — Pouhá vzpomínka působí jako vomitiv.

Simon a Leopold von Lämel.

O setkání Šimona v. Lämel, bankéře pražského (nar. v Tuškově u Plzně 1766, zemřel ve Vídni 1845), s Goethem obsahuje zprávu článek L. A. Frankla „Wahrheit über Goethe“ (Die Heimath, 1882 str. 768), který svému nápisu velmi málo vyhovuje.[2])

---

[1]) MVGDB, 18, a v otisku zvláštním.

[2]) Otištěno v GG 8, 314.

Goethe se prý v Karlových Varech přidružil k Lämelovi, jenž se tvářil, jakoby ho neznal. Pak se Goethovi představil a zavedl řeč na thema židovské, ba vylákal od Goetha několik lichotivých výroků o židech. Zpráva zní velmi apokryfně. Goethe nemohl tímto tónem, jako je zde líčeno, mluviti o Praze, židovském hřbitově a starém Novém kostele — neuhlídav jich nikdy. Dokonce mythický jest pak konec rozpravy, když Lämel si vyprošuje autograf básníkův tím způsobem, že mu pošle padesát láhví pravého mělnického a vyžaduje si za ně kvitanci. Tato kvitance jest pak otištěna (ovšem ne dle autografu!), ale její sloh nečiní věc pravděpodobnější. Jak mohla pověst o darovaném mělnickém a kvitanci vzniknouti, vysvitne ze skutečných styků tak pravděpodobně, že můžeme celou zprávu Franklovu odkázati mezi talmudické agady.

Goethe dle denníku setkal se r. 1810 v Karlových Varech s paní Lämelovou, čteme, že šel dne 19. června „po stole k madame Lämel“ a dne 21. června byl „v poledne s jinými u madame Lämel“. (Za šlechtice byl Lämel povýšen teprve r. 1811.) Při tomto setkání vyžádala si patrně na něm slib, že se na ně obrátí, kdyby z Prahy něčeho potřeboval.

Na tuto známost si vzpomněl Goethe r. 1812, když potřeboval z Prahy vína. Obrátil se dne 6. května na bankéře, rozumí se, že s mnohými omluvami. Žádosti jeho bylo synem bankéřovým Leopoldem vyhověno co nejochotněji. Za to mu děkuje Goethe vřele v dopise ze dne 19. května,[1]) vychvaluje velmi lichotivými slovy jejich ochotu a pohostinství, s nímž ho v Čechách uvítali.

Slibuje, že víno vypije na jejich zdraví, vyslovuje přání, navštíviti je v hlavním městě a prosí hned za další laskavost, za zprostředkování výměny peněz rakouských.

Když i této žádosti rozumí se bylo vyhověno, děkuje jim, že se postarali stejně ochotně o jeho pokladnu jako o jeho

[1]) Onen první dopis je ztracen, tento druhý a ještě čtyři další jsou otištěny GJ 11, 88 nn.

sklep, a považoval by prý za největší nepříjemnost, kdyby neseznal také jeho (Leopolda) jako před rokem (má býti před dvěma roky) jeho rodinu.

Když pak dne 10. června žádal za další sumu, přiložil, „aby se nedostavil pokaždé s holýma rukama“, dva sešity Wahlverwandtschaften s vlastnoručnou dedikací, které se po dnes chovají v rodině dcery Leopolda v. Lämel, paní Javalové v Paříži.

Zbývající dva dopisy (vlastně tři) týkají se podobných obchodních výpomocí; dne 6. srpna posílá Goethe své básně na uvítanou veličenstev, jsa přesvědčen, že oni stejně jako on smýšlejí o císařovně rakouské.

Denník Goethův zaznamenává ke dni 22. srpna 1812 návštěvu pana Leopolda von Lämel. O dalším osobním setkání ani o dopisech z pozdějších let nemáme již zpráv.

Leopoldine von Gersdorf.

Žákyně pražské akademie malířské, obratila se r. 1827 na Goetha s prosbou, aby jí radil, jak má v umění pokračovati. Kde vzala odvahu k tomu kroku? Byla snad dcerou onoho generála v. Gersdorf v Drážďanech, který před tím si dopisoval s Goethem? Goethe nepřál si, aby ho navštívila ve Výmaru, odkazuje ji k tomu, že přijede i letos do českých lázní, což se nestalo; ona poslala pak několik výkresů Goethovi, a obdržela na to onen krásný list, který koloval v opisech po Praze. Sternberg píše o tom Goethovi, že dobré dítě nosí psaní na srdci jako amulet, jenž by ji vedl pravou cestou. Goethe píše jménem výmarských přátel a napomíná ji, aby poslouchala učitele svého (Berglera), odkazuje ji v studiích jejích na nejbližší skutečnost, neboť „duch skutečnosti jest vlastně pravá ideálnost. Co bezprostředně smysly chápeme, nelze zanedbávat, sice jedeme bez přítěže. . . . . Umělec výtvarný musí se předně úplně procvičiti . . . . skutečností, aby ideální z toho vyvinul a až k náboženskému vystupoval.“

Heinrich Cuno.

Básník „Loupežníků na Chlumu", tak často dávaných i na jevišti českém a dosud snad žijících na divadle loutkovém, byl rodem Pomořan a původně herec, pak řídil v Karlov. Varech knihkupectví Fraňkové a byl tu konečně knihkupcem samostatným. Dramatisoval místní pověsti, jako byli oni Loupežníci, Založení Karlových Varů a Kamenný purkrabí loketský. Goethe užíval jeho půjčovny knih a věnoval mu epigram,[1]) nadepsaný „Herrn Cunos Buchhandlung zum eisernen Kreuz. Karlsbad, Ende Mai 1820." — Básník se těší, že za tohoto krásného května vidí i v Čechách zrcadliti se, co se v Německu tvoří; kéž vše, co Cuno přináší — ať v sešitu ať ve svazku, ať v jakémkoli formátě — jest k požehnání dobré zemi, ať to jsou obrazy nezkalené.

Goethe netušil, píše tyto verše, že tím oslavuje soupeře, který předčil básně jeho, na nichž si dokonce zakládal, básně na veličenstva z r. 1812. V rukopisné karlovarské kronice P. L. Stöhra čte se dle Hlaváčka (str. 88) „zdali Goethova báseň se hodila na poměry Karlových Varů a jejich radost nad příjezdem a přítomností císařovny francouzské, a nezasluhuje-li přednost ona báseň, kterou městu Lokti složil Cuno, ať rozhodne každý sám!"

Srovnati obojí básně jsem nemohl; Cunovy nebyly mi přístupny, a výroku Stöhrova nemohu tudíž kontrolovati.

Karl J. Braun R. v. Braunthal.

Německý spisovatel Braun, narozen roku 1802 v Chebu, navštívil Goetha roku 1823 v Marianských Lázních. Mladík neměl ani odporučení ani děl literárních s sebou, poslalť Goethovi svůj denník s autobiografií a aforismy o Goethovi a Shakespearovi, které byly skutečně visitkou, jež mu otevřela přístup k básníkovi.

Goethe jej přijal velmi vlídně a neschvaloval, že vyslovuje předsevzetí, opustiti zemi: „Máte krásnou, velkou vlast, kde

[1]) G 4, 254.

jest mnoho prospěšného pro fantasii a cit, mnoho, co správně ceněno a horlivě užíváno může vésti k radostnému zdaru, k věcem všestranně žádoucím. Ostrý myslitelský vzduch Německa působil by ve Vašem nynějším rozkvětu nepříznivě na Vaši bytost dráždivou...“

Tak mu domlouval laskavě moudře, až mladík rozhodl se poslechnouti ho.[1])

Wilhelm Ad. Gerle.

V denníku Goethově ze dne 2. července 1807 čteme: „Buchhalter Gerle von Prag, ein unterrichteter Mann von dem besten Willen.“ — Nejspíše je tu míněn pražský spisovatel německý Gerle (nar. 1781 skonal sebevraždou r. 1846), který byl tehda zaměstnán v knihkupectví svého otce — nebo má snad býti Buchhändler? — Vydal v oné době již svou „Vorschule der Aesthetik“, „Amor und Psyche“ a přiblížil se asi jako nastávající spisovatel Goethovi, kterému se, jak viděti, dosti zalíbil.

III. Co Goethe v Čechách básnil.

Dringe tief zu Berges Grüften,
Wolken folge hoch zu Lüften;
Muse ruft zu Bach und Thale,
Tausend aber tausend Male.

O řadě Goethových děl je známo, že vznikla na půdě české. Je však otázka, opravňuje-li nás to, zmíniti se o nich ještě poněkud zevrubněji, než se stalo v chronologickém přehledu cest Goethových, a přikládati tím té okolnosti snad lhostejné větší váhu, než zasluhuje. Zodpovídati tuto otázku vyžadovalo by úvahu o vlivu okolí vůbec a místa zvláště, který ještě ani zdaleka není rozebrán.

Stůjž zde jen tolik na omluvenou: Goethe žil v Čechách v ovzduší zcela jiném než ve Výmaru; byl tu na dovolené, nespočívala na něm tíže úředních povinností, duch jeho se

[1]) GG 4, 246.

vznášel následkem toho volněji a povznesl se v náladu poetickou. K tomu přistupuje sympatie jeho k této české půdě, radostné vzpružení mysli, které vzbuzovaly styky s tolika milými osobami, s nimiž jenom zde se setkával — bylo by přímo s podivením, kdyby se taková zvýšená nálada nejevila v plodech poetických. Při zběžném prohlédnutí jich nesmíme ovšem zapomenouti, že často napsáno tu jen dílo dávno zosnované, promyšlené, nebo abychom užívali na okamžik fraseologie Wernerovy (Lyrik und Lyriker), můžeme jako jiný statistik kontrolovati jenom, co se v Čechách zrodilo; nikoli však, ač by to pro nás bylo důležitější, jaké semínko zdejší působilo na básníkova ducha, jak zdejší vzduch působil na jeho vývin, vniterní vzrůst a utváření.

Nejméně toho vlivu shledáme zajisté v dílech větších, která básník přinesl téměř hotová s sebou, a užil jen klidu života lázeňského k napsání jich. Tak hned v nejcelejším díle vzniklém na české půdě, románě „Die Wahlverwandtschaften", diktovaném mezi 1. červnem a 30. červencem 1808 v Karlových Varech, této krásné illustraci slov evangelia: „Každý, kdož by pohleděl na ženu ku požádání jí, již zcizoložil s ní v srdci svém." Tento román vzrostl ze zamýšlené básníkem novelly, určené pro román „Wilhelm Meisters Wanderjahre", z jehož četných episod, připomínajících román starší doby, celá řada jest básněna v Čechách. Jsou to z r. 1807 „Der neue Raimond", později zvaný „Die neue Melusine"; krátká povídka „Die gefährliche Wette", pak první díl novelly „Der Mann von fünfzig Jahren", o jejíž pokračování básněno zase r. 1823 v Marianských Lázních. Roku 1808 mimo Wahlverwandtschaften vznikl jenom překlad novelly La folle en pélérinage „Die pilgernde Thörin", z r. 1810 konečně pochází začátek povídky „Das nussbraune Mädchen". — Jenom při povídce „Die gefährliche Wette" bylo by lze mysliti na vliv místní, představujeme-li si cestovní atmosferu této povídky — ale Goethe měl cestovních dojmů dost odjinud. Novella pak „Neue Melusine" existovala již za pobytu Goethova v Strassburku, kdež ji vypravoval v blízkém Sesenheimu, a „Nussbraunes Mädchen" ukazuje na dojmy švýcarské.

Podobně jest s krásným dramatickým zlomkem „Pandora", původně „Pandoras Wiederkunft" zvaným, ve kterém básník se po lidském věku zase chopil mythu Prometheova, jejž zpracovával již v mládí svém. Podivuhodně oživuje tu básník postavy symbolické a karakterisuje krásnými typy směry života lidského. Čteme o něm v denníku z roku 1806 hlavně však 1807—1808, začátek četl přítel jeho Reinhard již r. 1807 v Karlových Varech.

Zcela Teplicím náleží veselohra „Die Wette", za niž děkujeme úloze dané císařovnou rakouskou. Goethe užil motivu sázky ke karakteristice obou pohlaví v lásce. Vzdorovití milenci vsadili se, kdo déle může žíti bez druhého, kdo déle vydrží neodtáhnouti záslonu, zakrývající okno mezi nimi. V takové sázce lze ovšem jen vyhráti; Leonora zachová se se zdrželivostí dívky, ona nepřiblíží se k oknu, přiláká však zpěvem milence k němu. Jest to pouhý „proverbe", pravé řešení úlohy s půvabem a dokonalým uměním zkušeného mistra provedené.

Dvěma životopisným dílům básníkovým svědčil velice klid v českých lázních. R. 1810 začal tu diktovati svou biografii, svůj „biografický žert", jak jej nazýval, který na pobytech v Čechách až do r. 1813 ho měl zaměstnávati: „Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit." Uvedl jsem v přehledu obavy, které Goethe dvakráte na cestě do Čech vyslovil, že vlastní biografie upadá v plačtivost, protože člověk se má jen zpovídati ze svých chyb, nemá se však zmiňovati o přednostech. Menší duchové než Goethův neměli takových obav, a napsali na sebe pravé chvalozpěvy, které mohou ovšem kontrastem jen zvýšiti naši úctu před umělecky dokonalým dílem Goethovým.

A když v pozdějších letech vidělo se mu doplniti tato vyznání sahající jen k roku 1775, když básník, sám sobě stav se historickým, uznal za potřebnou pomůcku tu, aby se lépe rozumělo jeho dílům, zase hlavně v českých lázních r. 1822 a 1823 diktovány jeho „Tag- und Jahreshefte", v tomto spise tak často citované pod obvyklým jménem „annalů". Básník nepočínal si při této práci způsobem chronologickým, tak na

př. r. 1823 pracováno dle Loepera (GJ 8, 169) o annalech v tomto pořádku. 1799—1804, 1822, 1821, 1815, 1816, 1817, 1798, 1795, 1796. Při zběžném čtení vidíme tu pouhé zpracování zápisů denníkových, pozornějšímu oku objeví se celá krása a vznešenost Goethova slohu.

Spíše než při těchto velkých dílech můžeme uvěřiti ve vliv českého milieu při kratších básních; zde často bývá koncepce a provedení v souvislosti, o některých můžeme to přímo dokázati. Všimněme si tedy nejprve básní příležitostných, jevících nejvíce souvislosti s lokálem, ale jenom těch, jimž básník sám přikládal větší cenu; především básní na veličenstva, o nichž praví v annalech (§ 805): „Tři básně pro císařská veličenstva, jménem karlovarských občanů poskytly mně čestně příjemnou příležitost, abych zkusil, vládne-li ve mně ještě něco poetického ducha."

První báseň na příjezd císařovny rakouské r. 1810 mohutným akkordem vyzývá obyvatelstvo a přírodu samu, aby se radovaly z příjezdu vznešené paní, protože ona, která náleží tisícům, vyvolila si toto údolí, kde v hlubinách skal voda s ohněm se pojí, aby lidem zdraví přinesla, že přijde k lidu, jenž za skrovnou odměnu slouží všem. V denníku mluví Goethe jen o této jediné básni, napsal však jménem občanů ještě druhou, „Der Kaiserin Becher",[1]) znělku datovanou dne 10. června. Nebylo prý již času objednati krásnou sklenici, proto slova mají tvořiti kolem ní věnec. Báseň tato prozrazuje, že básníkovi byla císařovna již osobně známa:

Die Lippen, denen Huld und Gunst entquellen,
Von denen Freundlichkeit und Frohsinn wirken.

to jest dojem, jaký císařovna skutečně naň učinila.

Asi týden po příjezdu vyskytla se myšlénka, věnovati císařovně místo a nazvati je po ní. Goethe byl zasvěcen do toho plánu a nabídl se sám, že napíše k tomu účelu báseň. Učinil tak hned druhého dne, dav si za nevlídného červnového dne řádně zatopiti, kterážto okolnost zvláštním světlem

[1]) Všechny čtyři básně GH 2, 403 nn.

ozařuje slova „Nymphe dieser Kühle". Báseň, der Kaiserin Platz nazvaná, jest již psána s vědomím brzkého odjezdu císařovnina, vyznívajíc v prosbu, aby se vrátila, a sice s manželem svým.

Císařovna, než se odebrala do Teplic, požádala Goetha o báseň, jíž by vyslovil díky za přijetí a pocit, že také ona s politováním se loučí. Tomu úkolu básník dostál pěknými slohami „Der Kaiserin Abschied", v nichž pravil v duchu císařovny:

Keine Blumen soll man streuen,
Da ich mit Bedauern scheide.
Geh', o Muse, sag den Treuen,
Dass ich selbst mit ihnen leide.

a vyslovil naděje vlastní i ostatní společnosti:

Wenn ihr lispelt: „Kehre wieder!"
Habt ihr gleich mein offnes Ja.

Na tento slib navazuje báseň k uvítání císařovny, když ji r. 1812 znovu v Karlových Varech očekávali.[1]) Báseň vyličuje stesk obyvatelů, kteří tak dlouho s lítostí na ni vzpomínali, jimž celá příroda jen ji připomínala. Při každé cestě obnoví se očekávání; tu se shledává s dcerou a zetěm, Labe [Drážďany] spojilo zase, co Dunaj rozvedl, slaví se slavnosti na pražském hradě — ne, teď nám neujde štěstí, ona přichází!

Císařovna však nepřišla, jela přímo do Teplic, a báseň k uvítání jí zůstala pouhým úvodem k básním pro císaře a pro císařovnu francouzskou.

Císaře oslovuje jménem města, jehož dějiny vyvozuje od vzniku vřídel,

„Wo heimlich seit Urjahren unermüdet
Heilsam Gewässer durch die Klüfte schleicht,
In tiefen Höhlen ohne Feuer siedet,
Und ohne Fall hoch in die Lüfte steigt."

až po nejnovější změny. — Dnes nad nimi zasvitne oko páně, druhé slunce. —

---

[1]) GH 2, 408 nn.

Nejobtížnějším úkolem byla však báseň na císařovnu francouzskou; umožněna byla jen hlubokou úctou a obdivem, které cítil Goethe pro Napoleona

„Was Tausende verwirrten, löst der Eine"

on zakončil revoluci, založil trvale říši. Stálého míru mezi oběma břehy Rýnu prostřednicí jest ona, matka dítěte, jež Roma sama střeží.

Tak obě tyto básně na rozdíl od úvodní o vlastních oslavených osobách mluví co nejméně, první opěvá Karlovy Vary, druhá Napoleona, a tím umožnil si básník, jenž nebyl schopen, hromaditi fráse neprocítěné, aby pěl o příjezdu vznešených osob důstojně, poeticky, konkretně a bez pochlebenství. Že bylo některým obyvatelům karlovarským kadidla v básních málo, viděli jsme nahoře při jméně *Cuno*.

O ostatních významnějších básních příležitostných, jako jest Bänkelsängerlied, oslovení selek engelhausských, An dem Susquehanna, bylo již mluveno v chronologickém přehledu. Zajímavo je, že báseň, kterou Goethe z Karlových Varů děkoval za oslavu svých sedmdesátiletých narozenin roku 1819, zakládá se skutečně na motivu českém. Básník vypravuje o obraze, na němž viděl rytíře šedovouského a vedle něho jelo čtyřiadvacet synů před trůn císaře — tak i básník by vedl velkou řadu svých ctitelů před otce všeho dobra. [1]) Jest to známá pověst Valdštejnská, která básníkovi poskytla tento motiv.

V kronice Platzerovské (dle Hlaváčka str. 19) čte se sborová píseň k plesu dne 21. července 1795 „von Herrn von Goethe", která prý také vyšla ve zvláštním otisku r. 1795.[2]) — V Goethových dopisech není nejmenší zmínky o takové básni, a naproti takovému mlčení nedostačují svědectví karlovarská, abychom mu ji přiřkli. Vždyť v Karlových Varech vyšel r. 1841 dokonce text k Beethovenovu oratoriu „Christus am Ölberge" jako dílo Goethovo, ač jest od Frant. X. Hubra.

---

[1]) G 4, 42.
[2]) G 4, 365.

Nelze však upříti, že znění básně, ač nikterak nevyniká, přece nečiní přímo nemožným, uvěřiti v autorství Goethovo.

Mezi básněmi obecného významu vyniká komentář ke Skutkům apoštolů 19, 39, jak Goethe sám nazval svou báseň „Gross ist die Diana der Epheser". Naproti Jacobimu, který Goetha rozhněval svým výrokem,[1]) že příroda *zakrývá* Boha, prohlásil se básník dopisem Jacobimu i touto básní napsanou dle denníku dne 23. srpna 1812 v Karlových Varech, za „jednoho ze zlatníků efesských, kteří strávili celý život svůj v nazírání na bohyni, a jemuž nemůže vzbuditi příjemný pocit, když nějaký apoštol chce vnutiti jeho spoluobčanům boha jiného, ještě k tomu beztvárného".

Rok 1813 dal vznik několika balladám Goethovým; „Die wandelnde Glocke", posílá básník Zelterovi[2]) pod nápisem „Die wackelnde Glocke" s dátem Teplice, 22. května 1813. — Báseň zakládá se na starším žertu, vzpomínáme si však přece, že pověsti o zvonech, jež beztoho mají něco katolického do sebe, jsou v Čechách velmi rozšířeny. O putování zvonů, jež pak spočinou na dně některého rybníka, vypravuje se dosud na mnohých místech, sám vzpomínám si na místní takovou pověst, již jsem slyšel v dětství svém. A tak budiž nám dovoleno, v naivní té básničce cítiti domácí ovzduší.

Avšak básně, o nichž se dle starších udajů myslívalo, že povstaly tehda v Čechách „Der Todtentanz" a „Der getreue Eckart" jsou básněny již na cestě do Čech, ještě v Duryňsku a Sasku (viz G 3 448).

Několik básniček v Čechách napsaných patří k oněm nevyrovnatelným prostým vypsáním věcí, která přece přinášejí s sebou nejintimnější nejvyšší náladu. V Teplicích 1820 cítěno a napsáno ono roztomilé: „Sie schlürft mit Gier verräthrisches Getränke", líčící smrt otrávené mouchy (G 3, 176), v Kar. Varech s trhu odnesl si Goethe svůj „Profit vom gestrigen Jahrmarkt", pozorovav děti, jak zahodily jablka, uslyševše cenu, jakoby byla žhavá (G 3, 185), a v témž roce 1820

[1]) Von den göttlichen Dingen und ihrer Offenbarung 1811.
[2]) Briefw. 2, 86.

napsal tu svou báseň o předvečeru sv. Jana. Tenkráte v Karlových Varech jako v Praze slavil se předvečer sv. Jana Nepomuckého tím, že děti pouštěly malá světélka po vodě na drobných lodičkách. Celý půvab takové slavnosti cítíme z Goethovy básně (G. 3, 48), slyšíme přímo dětský zpěv a zvonění „zvonů, zvonků", vidíme kmitání plynoucích světélek a vznášíme se k oné tajemné noci, jež i hvězdu k hvězdě táhne.

Také ze západovýchodního divânu připadá několik básní Čechám; byly r. 1820 básněny a vsunuty do „Knihy ráje", kdež přerušují patrně schválně souvislost mezi básní, jež vyčítá čtyři vyvolené ženy, a onou, jež uvádí čtyři zvířata, jež se obojí dostaly do Mohamedova ráje (G 5, 253—261). Také ku přepracování novořeckých písní junáckých přibyla roku 1822 jedna v Čechách, „Der Olympos, der Kissavos" (G 3, 219).

Perlami básnické činnosti Goethovy v Čechách jsou však básně, za něž děkujeme lásce k Ulrice; již r. 1822 po rozchodu je napsán dialog teď nazvaný „Äolsharfen, Gespräch" (G 3, 28), o němž jsme se již dvakráte zmínili. Jméno Aeolovy harfy je velmi významné pro tento dialog. Goethe vykládal Zelterovi (18. ledna 1823), že by to nazval duettovou kantátou bezprostředně od rozchodu až k větší a větší vzdálenosti; kdež pak ukončí duha, jež spojuje blízké a vzdálené. — Zpívá tu hluboká bolest, jež neskrblí slzami, pak se zjeví potěšitelná vyhlídka, — přirovnání k Iridě, roztomilému zázraku, tak harmonicky pestrému, vždy nové a vždy stejné, jež mírní bolest, nebo dá jí vyzníti v mírnějších tónech.

Rok příští pak, poslední pobyt Goethův v Čechách, mimo řadu roztomilých drobných básniček nadělil nám překrásnou elegii v trilogii vášně. První báseň trilogie „An Werther" je básněna teprve 25. března 1824, jakožto úvod k novému vydání „Werthera" které chytal lipský knihkupec Weygand k jubileu vyjití tohoto románu; báseň druhá „elegie" napsána byla hlavně od 5.—7. září 1823 na cestě z Karlových Varů do Hartenbergu; a báseň třetí, závěr „Aussöhnung" je nejstarší, Goethe ji napsal dne 19. srpna 1823 paní Mari Szy-

manowské do památníku. Přes tento opačný postup vzniku jejich tvoří nyní básně skutečně řadu souvislou. Básník setkav se se stínem Wertherovým uvažuje o štěstí žití a zvláště o štěstí lásky; shledání je sladké, loučení těžké, opětné shledání blaží ještě více, pak přece přijde poslední loučení — rozchod jest smrtí. Aby básník unikl té smrti, zpívá, a v takových mukách dejž mu Bůh, aby uměl říci, co trpí.

Toto poslední přání, připomínající verše v Torquatu Tassu, 3432

Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,
Gab mir ein Gott, zu sagen wie ich leide.

jeví se vyplněným v elegii, jejíž jest mottem. Básník umí říci, co trpí; od shledání posledního počínaje vypravuje o štěstí spolužití, až pak nadejde poslední loučení. Marně těší ho vše, svět neexistuje pro milence, jen její obraz vyhledává očima i srdcem, vyličuje její vliv na něho, jaký klid rozlévala kolem sebe. Ona vzbudila v něm pocit, jejž by nazval nejlépe zbožností, zaplašivší všechno sobectví, ba celou nauku života mu hlásala svou existencí. Jemu ta vysoká moudrost není nic platna; pokyn, vzdáliti se, ho děsí, nezbývá mu než nekonečné slze — — Marně by vyhledával lék, marně útěchu ve vědě, jemu je vše, on sám je sobě ztracen, — je zničen. —

V této krásné elegii s jejím historickým postupem nemůžeme shledati, co tam viděl Eckermann, jemuž se zdála báseň točiti se stále kolem své vlastní osy — jest prostě jediná nálada vládnoucí v ní — jest velkolepým výrazem zoufalství: „Scheiden ist der Tod“, plna vzhledů vyšších, povznášejících ji nad okamžitou příležitost.

Ale nadejde „Smíření“; vášeň přináší bol — kdo jej ukonejší? hudba jest to, srdce cítí znovu, že ještě žije a bije, cítí dvojnásobné štěstí tónů a lásky. —

Četné básně příležitostné, i elegie sama, narážejí na vědeckou činnost básníkovu v Čechách; této činnosti. která úžeji než básnická souvisí s zemí českou, budiž věnována stať zvláštní.

IV. Goethovy přírodovědecké studie v Čechách.

Nur immer zu! euch ist die Welt erschlossen,
Die Erde weit, der Himmel hehr und gross;
Betrachtet, forscht, die Einzelheiten sammelt,
Naturgeheimnis werde nachstammelt.

Od prvního kroku na českou půdu byl Goethe zaujat pro Čechy jako podivuhodnou zemí v ohledu geologickém. Hned ho tu potěšila *žula*. Měl zvláštní náklonnost k této hornině, nejstaršímu pomníku času. „Na holé hoře žulové stoje, nestojím na hrobě, nýbrž přímo na základě, který sahá až do nejhlubších míst země," praví v zlomku o žule, který zahajuje řadu geologických prací jeho. Kolem Karlových Varů nalezl vysoké hory, vesměs žulové; byl tedy na zamilovaném terénu svém, a počal na tomto pevném základě směle své studie.

Goethova návštěva Čech r. 1785, stala se, jak dí vydavatel přírodovědeckých spisů jeho,[1]) rozhodující pro jeho geologické studie. „Největší část geologických článků Goethových je věnována Čechám a jen příležitostně mluví o jiných krajích."

Mimo žulu a hory vůbec, které vybízely k hojnému užívání Montanova kladiva, byla to existence tajůplných vřídel samých, která vybízela k přemýšlení. O tomto zaměstnání svědčí, co víme o pobytu jeho v Karlových Varech, a zmínili jsme se v stati o Müllerovi, že Goethe i tohoto prostého muže uznal za hodna, aby vyslechl jeho mínění o vzniku vřídla. Tak hluboké bylo jeho přesvědčení, že na místě lze, vše lépe poznati, než pouhým přemýšlením, že ve vědách přírodních jest hlavní věcí nepředpojaté pozorování „ein frei und ruhig Schauen".

A výlety s Müllerem, který se učinil nevyhnutelným tím, že neprozrazoval nalezišť nejvzácnějších nerostů, následovaly též v roku příštím, kdy se Goethe seznámil s Racknitzem, spisovatelem „Briefe über das Karlsbad und die Naturpro-

[1]) Kalischer GH 33, CLXVIII.

ducte der Gegend" r. 1778, od kteréžto známosti a společných výletů a studií datoval pak svoji znalost českých hor a prohloubení svých vědomostí geologických.

Po dvacetileté přestávce, neboť r. 1795 jiné zájmy ho odtahovaly od geologie, chopil se těchto studií znova. Hned jak přijel r. 1806 do Karlových Varů, koupil si u Müllera jeho „suitu", t. j. sbírku všech nerostů okolí karlovarského, a srovnal ji se seznamem Müllerovým, asi dosti nevědeckým a nedokonalým. Dne 12. července dle denníku byl u Müllera, aby si suitu doplnil, a poptal se po zatajovaných nerostech.

Tyto sbírky, které si vezl s sebou domů, musil, rozumí se, pořádati nově a vědečtěji. Dělo se to dle denníku po dni 13. září ve Výmaru, a ode dne 26. září v Jeně za pomoci horního rady Lenze, ředitele mineralogického kabinetu jenského. Dne 30. září „Lenz dokončil katalog suity karlovarské". Z této práce vznikla řada článků, vztahujících se vesměs na

Karlovy Vary.

Hned po ukončení onoho katalogu pracován dle denníku dne 1. října „Catalog der Carlsbader Suite für das Intelligenzblatt", jenž hned den na to šel do tisku, a vyšel dne 6. října pod nápisem

An Freunde der Geognosie

v č. 94. Jenské „Literaturzeitung". Müllerovi byl následkem bouří kolem Jeny poslán článek teprv dne 8. prosince. Dle tohoto článku správa mineralogické společnosti v Jeně učinila prý s Josefem Müllerem smlouvu, aby sestavoval příště své horniny a vřídelní kameny dle přitištěného schematu. Toto schema dělí všechny horniny (počtem sto) v osm skupin, začínajíc od pražul až k basaltům. Dle toho pořádku bude je prý Müller zasílati „s otiskem tohoto listu" po dvanácti tolarech. [1])

---

[1]) Otištěno v GH 33, 508—513, v kterémž svazku lze vůbec nalézti všechny články, jež níže uvedu, při nichž tedy tento svazek z pravidla nebudu již citovati.

Müller měl dáti katalog otisknouti, avšak nespěchal s tím, nemaje ho zapotřebí až v létě; a tu již dne 28. května 1807 přijel Goethe zase a hned v první jitro šel k Müllerovi. Neshledal však, že by se byl již zachoval dle návodu v článku mu daného, neboť dne 15. června (dle denníku) pomáhal mu při novém pořádání sbírky. V tomto zaměstnání setrval nějaký čas; dne 26. června byl Müller již hnedle v pořádku.

Při této práci zrodila se myšlénka uveřejniti obšírnější článek o této sbírce. Dne 5. července Goethe schema promyslil a dne 15. začíná diktovati „geologický článek", což s přestávkami i s revisí a redigováním pro tisk trvá až do 1 srpna. Den na to poslal jej krajskému komisaři do censury.

O tomto nezvyklém mu opatření zmiňuje se sám v annalech, že před tiskem musilo se žádati za schválení vyšších úřadů pražských, „a tak mám potěšení, viděti na jednom rukopise svém *Vidi* pražské censury". Místo *Vidi* má se patrně čísti *Imprimatur*, které bylo uděleno s nezvyklou u pražské censury rychlostí, tak že se hned mohlo počíti tiskem. Dne 27. srpna byl článek hotov a byl ihned přiložen k několika dopisům. Byla to jediná práce Goethova v Čechách zamýšlená, napsaná a vytištěná; má nápis

Sammlung zur Kenntnis der Gebirge von und um Karlsbad angezeigt und erläutert von Goethe [1])

a vyšla u Franěkové v Karlových Varech 1807. Velice vítána byla především Müllerovi, u něhož hned v týž den, co vyšla, kníže bernburgský objednal dvě sbírky, jako mnozí lázeňští hosté později učinili. Goethe se těšil, že způsobí další speciálnější zkoumání a že se mu poštěstilo jistá geologická přesvědčení podloudně dostati do vědy.

Článek byl hned roku příštího otištěn též v Leonhardově „Taschenbuch für die gesammte Mineralogie" 1808, 3—32, a r. 1817 pojal jej Goethe, vynechav stručnou předmluvu, do své sbírky „Zur Naturwissenschaft überhaupt"

[1]) V c. k. knihovně pražské 50 D 35.

(Naturw.), kterou vydával parallelně se sešity „Zur Morphologie“ v letech 1817—1824. V této sbírce (I, 39—58) jest nadepsána „Joseph Müllerische Sammlung“, s kterýmž nápisem přešla též do sebraných spisů Goethových. Má tam úvod líčící historicky běh geologických studií jeho, nadepsaný

Carlsbad

(Naturw. I, 35—38) napsaný již r. 1810 [1]) a dvě stránky dodatků. Tento nový otisk byl také vydán zvláště. Článek s tímto úvodem má v Naturw. společný titul „Zur Kenntnis der böhmischen Gebirge“.

Další vydání vyšla v Karlových Varech r. 1827 a 1832 za těchto okolností: Po smrti Müllerově uvedený nahoře David Knoll převzal od jeho dědiců nespořádané kamení a sestavoval s pomocí Goethovou na novo sbírku dle katalogu, kterou spojil se sbírkou broušených kamenů vřídelních. Tyto záměry provázel Goethe článkem

Aechte Joseph Müllerische Steinsammlung angeboten von David Knoll zur Karlsbad.

(Naturw. I, 335—338), vzpomínaje při tom zesnulého originálního muže, Müllera, a slibuje jeho životopis Ochotně svolil Goethe též k novému vydání své brožurky,[2]) která vyšla r. 1827 v Karlových Varech, a o pět let později opět se svolením Goethovým v Praze.[3]) K tomuto poslednímu vydání zaslal Goethe dne 6. ledna 1832 novou předmluvu,[4]) obsahující životopis Müllerův, a zároveň zaslal Knollovi předmluvu k jeho suitě vřídelních kamenů.[5])

---

[1]) GT 4, 125, 130.

[2]) Beschreibung der Karlsbader Müllerischen Steinsammlung zur Kenntnis der böhmischen Gebirge von Goethe. Karlsbad. Bei David Knoll zu haben. Joh. Franiek u. Söhne 1827.

[3]) Joseph Müllersche, jetzt David Knollsche Sammlung zur Kenntnis der Gebirge von und um Karlsbad angezeigt und erläutert von Goethe 1807, erneut 1832.

[4]) GH 33, 337—340.

[5]) David Knollsche Sammlung von Sprudelsteinen, roh oder geschliffen, angezeigt und eingeführt von Goethe 1832 (GH 33, 340, 515).

K názorům, které Goethe touto brožurou podloudně uvedl do vědy, nebo aspoň mezi milovníky, jimž byla určena, patřily také myšlénky o původu horkých pramenů, kterým geologie obyčejně dává vzniknouti v hlubinách zemských, a soudí dle vřelosti jejich o hloubce, ze které přicházejí. Goethe myslil spíše na nějaký proces chemický, jednou dokonce elektrický, a mínil, že pije vodu řeky Teplé, pozměněnou v podzemních reservoarech okolními horninami. Vždyť tento názor vyslovil též v básni k uvítání císaře rakouského verši nahoře citovanými. On to nazýval hledati vznik vřídla na blízku, kdežto Werner a většina badatelů hledali původ jeho v dálce.

O těchto otázkách vyslovil se v dodatku k své brožuře v Leonhardově „Jahrbuch“ 1808, II, 389—398, nadepsaném

An Herrn von Leonhard.

(Naturw. II, 149—158), jednajícím hlavně o žule, jejíž různé útvary, jako hrubozrnnou a jemnozrnnou Goethe chtěl považovati za současné, prapůvodní, a vindikoval jí, že aspoň spolupůsobí při vzniku horkých pramenů, neuznají-li jiní části její za dostatečné, aby jej působily samy.

Ale Goethe byl dalek toho, odmítati všechnu možnost takového působení z dáli vedle působení z blízka, což vyslovil, přidávaje k tomu článku své

Freimüthige Bekenntnis.

(Naturw. II, 159). Příroda může působiti z blízka a zároveň z dálky; žádný způsob pozorování nemá zatlačiti druhý. Příklad o vzniku jistého vřídla za novější doby má to dosvědčiti. Tento liberalismus zdá se býti výsledkem hovoru o tomto předmětu, který měl Goethe se státním radou Langermannem dne 27. srpna 1812 (GT 4, 315).

Ještě jednou se pak Goethe obíral tímto thematem, a sice článkem, nadepsaným významně:

Problematisch

(Naturw. I., 211—217). R. 1812 byl prostor kolem Neubrunnu v Karlových Varech rozšířen. Pro obtížné odstranění těchto

žulových skal nazývá to Goethe podnikem smělým, snad v dřívějších dobách nemyslitelným, kterážto slova vztahuje Hlaváček s naivním podivením na stavbu dřevěné kolonnady samé. Tím bylo odkryto mnoho hornin, dotud nepřístupných, Goethe poukazuje na zjevivší se při tom přechody žuly v jinou horninu a na souvislost Teplé a vřídel s nimi.

Zajímavé hoře blízko Karlových Varů, na niž ostatně Goethe nikdy nevystoupil, věnoval článeček

Der Horn

(Naturw. I., 230—231), tištěný jako i předešlý článek r. 1820, zároveň s úvahou o pseudovulkanických kusech sbírky Müllerovy a okolí karlovarského vůbec:

Produkte böhmischer Erdbrände.[1])

Problematický jako vznik vřídla zůstal Goethovi též

Kammerberg.

Dne 14. července 1808 k večeru vystoupil Goethe z Františkových Lázní s panem von Ziegesar a lékařem drem. Kappem poprvé na tuto malou horu, která ho ještě dlouho potom tak velice zajímala. „Nepatrný pahorek," popisuje ho Laube ve své přednášce Goethe als Naturforscher in Böhmen, „strmící skoro v půl cestě mezi Chebem a Františkovými Lázněmi, nejmladší a nejmenší v řadě vysokých hor, které během dlouhé doby otřásajíce půdou vlasti naší vystoupily ze staré vulkanické skuliny jako ohnivé basalty, ale jasněji prozrazuje tajemství svého vzniku než ony, jichž hlavy vítr a bouře dávno k nepoznání ohlodaly". Větší význam připisuje mu Palacký v Ottově Naučném slovníku (VI. 18), nazývaje ho jedinou českou sopkou.

Goethe rovněž poznamenává pod dojmem této první návštěvy v denníku „Krásná vyhlídka a zajímavý vulkanismus". Hned příštího dne čteme „Schema des Cammerbergischen Wesens" a dozvídáme se o nové výpravě „pěšky na Kam-

[1]) Naturw. I, 234—238.

merberg k dalšímu zkoumání". Dne 17. tam zase byl ve společnosti, a jak ho věc zajímala a tím i všechny, kdo s ním obcovali, vidíme ze záznamu dne 19. července „Ansicht des Kammerbergs für Princessin Julie von Schönburg. Sammlung dazu". Podobnou „suitu" určuje dne příštího pro válečného radu Clausena a že ani na sebe nezapomněl, dosvědčuje záznam z 21. t. m., že skládal věci své, zvláště suitu od Kammerbergu. V Karlových Varech se s předmětem nezabývá, jenom dne 13. srpna mluvil „také o chebském Kammerbergu" s mladým Herderem. Až když se opět zdržoval ve Františkových Lázních, vyšel 1. září na vrch, zabýval se druhého dne s jeho přírodninami a dne 3. září diktoval článek o něm, jak se zdá, najednou, neboť čteme pak již o pouhých jen revisích při dalších výletech téměř každodenních. Zároveň s opravováním a přepisováním článku kreslí také Kammerberg. — Po návratu do Jeny byl článek opraven, opsán a poslán dne 23. září Leonhardovi, pro jehož „Taschenbuch" byl určen. Tam vyšel ve sv. III. str. 3—24 r. 1809 s nápisem

Der Kammerberg bei Eger.

Roku 1820 zahájil Goethe tímto článkem druhý sešit Naturw. (I., 65—82). Článek, který v první podobě byl provázen pohledem Kammerbergu, druží se úzce k článku o sbírce Müllerově, jsa jako onen návodem ke sbírání nerostů na oné hoře, vyniká však nad něj formou. Goethe popisuje polohu hory a okolí nejen geognosticky, nýbrž také krajinářsky; pěkně vyličuje pohled s vrcholu, kamení u něho ležící, vyměřuje rozměry kroky a, vyčerpav vše, co zevním smyslem nám lze chápati, obrací se teprv k úvaze o vzniku hory; jest prý problematické, je-li vulkanický nebo pseudovulkanický. Připustí-li se vulkanický vznik, přece stal se výbuch v době, kdy celá země byla vodou pokryta. Tento poslednější názor zastával známý nám Reuss, jehož spis patrně již poněkud otřásl prvotním přesvědčením Goethovým o vulkanické povaze hory. Přece jeho odpor proti vulkanismu nešel tak daleko, aby zavrhl toto první přesvědčení úplně; on jenom přiznává, jaké obtíže i zde má výklad vulkanistický. Konečně vybízí Goethe

k dalšímu prozkoumání hory, patrně kopáním nebo dolováním. Sbírka čítá 25 čísel. Dodatek k článku vyšel v témž svazku „Taschenbuch“ (str. 165—139) jako dopis a vyslovuje se proti tomu, aby se s Kammerbergem nemísily basalty liebensteinské, aby se nevěřilo, že, co platí o jednom stran vulkanismu, platí též o ostatních. Jenom místo ze Seneky o vzniku ostrovů v Aegejském moři, které Goethe v tomto článku citoval, pojal z něho do Naturw. (I., 83).

Na cestě do Karlových Varů r. 1811 vystoupil Goethe dne 16. května na Kammerberg. Když pak r. 1820 se seznámil s Grünerem, hned přišla řeč na Kammerberg, na němž tehda krajský hejtman loketský, baron Erben dal vykopati výzkumnou šachtu na útraty hraběte Sternberga. — Goethe dal si slíbiti od Grünera, že se poptá po resultátech toho pokusu. Grüner dal tam za pobytu Goethova v Karlových Varech kopati, a když se Goethe navrátil, bylo první jeho otázkou: „Co pak nám přinesl *problematický* Kammerberg?“ Dne 28. května vystoupili s Grünerem nahoru, a Goethe po dlouhém němém přemýšlení a nazírání pravil, že nemůže poznati ještě nic určitého. Grünerovy laické námitky protivulkanické vylákaly úsměv na ústa jeho, a konečně pravil, že tato hora bude tak dlouho problematická, dokud nebude projeta od základu až k domnělému jícnu. Po této návštěvě napsal Goethe do třetího sešitu Naturw. (I., 232—234) nový článek

Kammerberg bei Eger.

Vypravuje tu o své návštěvě s Grünerem a navrhuje podnik „jediný svého druhu“, právě ono profárání vrchu, a končí, že právě, co toto píše, dělá se mu naděje, že hrabě Sternberg skutečně takový podnik zamýšlí.

Přes to, že Goethe r. 1821 meškal delší čas v Chebu, neslyšíme nic o vystoupení na Kammerberg, teprve r. 1822 byla umluvena s hr. Sternbergem v Marianských Lázních společná návštěva, ke které došlo ve společnosti Berzelia a Pohla dne 30. července. Berzelius prohlásil Kammerberg určitě za

sopku téže podoby, jakou mají auvergnské, při čemž Goethe dle zprávy Grünerovy zatvrzele mlčel. Svůj názor dal na jevo zvláštním způsobem v Naturw. II., 106—109. Podav p. t.

Cammer-Bühl

zprávu o této návštěvě, připojuje k tomu dodatek

Wunderbares Ereignis,

na němž věcí nejdivnější jest titul. Jakýsi „mladý, veselý host lázeňský" nebyl prý hrubě unesen Goethovou theorií podmořské sopky a přednesl mu se skromnou zdvořilostí, že zde jako v ostatních Čechách je *pseudovulkan.* Uhlí a jiné hořlavé látky smísily se zde, a celá ta hromada se pak vzňala; pak po vyhoření mohly vrstvy tak klidně zůstati ležeti na sobě. Při vzniku vulkanickém bylo by vše mnohem nepořádnější a divočejší. Goethe ukázal mu prý obtíže tohoto výkladu, ale nepřesvědčil ho, a konečně zůstal každý při svém mínění.

Biedermann dobře poznal, že tento „mladý, veselý host" neexistoval, a že Goethe pouští tu na zkoušku do světa svůj vlastní změněný názor,[1]) čili že se zhostil i v tomto případě nepříjemného mu vulkanismu.

Ještě jednou v posledním sešitě Naturw. vrací se Goethe na str. 199 ke Kammerbergu a rozhodne se, nazvati zjev jeho pseudovulkanickým, kteroužto změnu názoru konstatuje také v annalech jako návrat k názorům Reussovým.

V annalech prozradil, že tato změna názorů jeho (příliš pevné přesvědčení vulkanické od samého začátku nebylo) udála se již r. 1820, kdežto v Naturw. se tváří, jakoby teprve r. 1823 byl nazor svůj změnil.

Přece stále očekával důležitá řešení od prozkoumání dolováním, k čemuž došlo teprve po jeho smrti, ne však bez jeho přičinění. Hr. Sternberg pravil ke Grünerovi, jelikož mu Goethe Kammerbühl zanechal dědictvím, že vykoná vůli jeho. Tímto dolováním, podniknutým v letech 1834—38 s velikým

---

[1]) GJ. VI, 339 nn.

nákladem, byl vulkanický původ hory zjištěn, avšak tento resultát odchylný od Goethova očekávání nezmenšuje zásluhy jeho o tuto část geognostického prozkoumání vlasti naší.

Teplice

a okolí jejich zavdaly látku k studiím v třetím sešitě Naturw. shrnutým s jinými již uvedenými pod jménem: Zur Geologie, besonders der böhmischen.

Zase jedná tu Goethe o různosti druhů žuly, a o tvarech přechodných. Prvním kovem, který zahajuje objevení ostat ních, jest cín. Odtud jeho zájem na cínu, neboť je-li důležit pevný základ, (žula) jest ještě důležitější místo, od kterého lze činiti první krok dále. Goethe studoval tedy cín v Slavkově a Krupce, a dává zprávu o svých výzkumech v Cinvaldu p. t.

Ausflug nach Zinnwalde und Altenberg.[1])

O tomto výletě ve dnech 10—12. července 1813 zmínil jsem se již na str. 31 n.

Mariánské Lázně

a jejich okolí chtěl Goethe prozkoumati v ohledu mineralogickém jako Karlovy Vary, aby se, co je nalezeno a pracně pořádáno, zachovalo potomkům. Tak praví sám v úvodě k článku

Marienbad überhaupt und besonders in Rücksicht auf Geologie.[2])

Goethe ukazuje na obtíže badání geognostického naproti Karlovým Varům, kde skály leží holé na povrchu, kdežto zde vše je zahaleno drnem, mechem a rašelinou. Stavební ruch ovšem odkryl mnohé místo a přispěl velice k lepšímu poznání. I zde otiskuje Goethe svůj návodní katalog, suitu vedoucí 84 čísly od žuly až k basaltům, hadci a smolku.

---

[1]) Naturw. I, 196—210. Zinnwalde místo Zinnwald.

[2]) Naturw. I, 339—357.

Tento seznam není zcela totožný s tím, který Goethe, jak v stati druhé uvedeno, odevzdal lékaři Heidlerovi, který jej otiskl ve svém spise o Marianských Lázních.[1])

S tímto textem Heidlerovým shodují se však, až na nepatrné odchylky zevní, seznamy, zaslané Goethem kanonii tepelské a museu pražskému se sbírkami nerostů.[2]) Seznam tištěný v Naturw. jest nejpůvodnější, neboť má základní čísla; psané seznamy vsouvají tam čísla, jako 7a, 7b atd., a po čísle 81 následuje hned 83, kdežto v tištěném seznamu čteme „82, basalt".

K seznamu druží se zase jako při Kammerbergu širší obraz krajiny, a sice jako popis výletu, podniknutého s jeho domácím p. v. Brösigke, kde zvláště pohled do plzeňského kraje doplnil Goethovi znamenitě obraz Čech.

K této krajině hledí též článek, který se obsahem a místem svým v Naturw. řadí nejblíže ke Goethovu „Freimüthiges Bekenntnis". Podnět k němu zavdal hr. Sternberg roku 1822, upozorniv, jak píše Goethe společnosti českého musea, milovníky a sběratele na změny, které působí Marianský pramen na nejpevnější horniny. Roku 1823 sestavil si Goethe dle toho pokynu sbírku, která ukázala rozličné stupně působení plynu pramene. Ale podivuhodno bylo, že jiné části zůstaly zcela neporušeny, což přimělo Goetha, dáti seznamu této sbírky nápis

Recht und Pflicht.

(Naturw. II, 161—164.) Příroda má prý právo, docíliti téhož účelu různými prostředky, toho práva šetřiti jest povinností

---

[1]) Pflanzen und Gebirgsarten von Marienbad, gesammelt und beschrieben von Seiner königlichen Hoheit dem Prinzen Friedrich, Mitregenten von Sachsen (1834—1835), und von Sr. Excellenz J. W. von Goethe, grossherzoglich sächsisch weimarischen wirklichen geheimen Rathe und Staatsminister (1821, 1822, 1823), ergänzt und mit einem Anhange über die andern naturhistorischen Verhältnisse des Curortes herausgegeben von Dr. C. J. Heidler. Prag 1837. — Skvostně tištěná a upravená kniha jest velmi komicky věnována: „Der Najade Marienbads zum ehrenden Andenken —".

[2]) Otiskl H. Lambel jako Goethe-Reliquien aus Böhmen I. MVGDB 19, 168 nn.

badatelovou, chce-li míti právo volného nazírání na přírodu. Je tu tentýž liberalismus jako při otázce po původě vřídel.

Studie Goethovy o ostatních krajinách českých shrneme pod titulem, který jim sám dal:

Zur Geognosie und Topographie von Böhmen.

Naturw. II, (137—143). Spisovatele zajímají vzácné výjimky od pravidla, že Čechy mají všechny své vody od vlastních pramenů, a proto prozkoumává krajiny, blízké vzniku Ohře a přítoku jejího Vondry, kdež ovšem dospěje k přesvědčení, že tyto krajiny patří geologicky k Čechám. Líčí tu předně jízdu do Podhradí:

Fahrt nach Pograd,

podniknutou dne 26. července 1822, velice poutavě, popisuje také tamní křížovou cestu, obnovenou tehda od zbožné stařeny. Tato jízda opakovala se dne 23. srpna 1823 a vedla až do vesnic Boden k vrchu Srní (Rehberg) a do Starého Albenreuthu, a je popsána dle výsledku pozorování, shodného s onou theorií o vzňatých vrstvách, kterou jsme pozorovali při Kammerbergu, pod titulem

Uralte neuentdeckte Naturfeuer- und Glutspuren.[1])

S téhož hlediska jako na tyto útvary hleděl Goethe také na vrch u Černošína, na který však osobně nevystoupil, jest to

Der Wolfsberg.[2])

Hned v prvním svém dopise r. 1820 hr. Sternberg tento vrch uvedl jako analogon ke Kammerbühlu, ale Goethe si toho nevšiml, až byl naň jinak upozorněn. Mezi nerosty totiž, které dostal v Chebu. poutaly zvláště pěkné augity jeho pozornost Nemohl jich však v okolí nalézti, a známý nám Huss nevyslovil se o nalezišti, podobně jako Müller. Goethe píše Grünerovi již dne 2. prosince 1821: „Sie können bei solcher

[1]) Naturw. II, 195—200.
[2]) Naturw. II, 191—193.

Gelegenheit dem vortrefflichen Huss einige Daumschrauben ansetzen, damit er bekenne den eigentlichen Fundort der sogenannten Augiten." — Grüner prý odpověděl, že nalezištěm augitů jest Wolfsberg u Plané v kraji plzeňském, kde též různé lávy byly nalezeny.

Když pak navštívil Goetha v Marianských Lázních dne 30. června 1822, pravil mu prý tento, že jeho sluha Stadelmann byl též na nalezišti augitů a že má pěknou suitu jich s Wolfsbergu pohromadě.

Ale to je pouhý doklad, jak málo spolehlivy jsou často zprávy Grünerovy; toho roku ještě Stadelmann na Wolfsbergu nebyl. Zdá se dokonce, že Grüner mu dal zprávu, o které mluví, teprve v tomto roku po návratu jeho z lázní. Goethe píše totiž Zauperovi dne 21. srpna 1822 z Chebu: „Půjde-li některý mladý přítel na Wolfsberg u Černošína... schovejte mi augity" atd. Proč by to nebyl řekl Zauperovi osobně, když se v lázních setkali? Je vidět, že se právě o tom nalezišti teprve dozvěděl.

I u Grünera samého čteme dopis Goethův ze dne 28. července 1823: „Stadelmanns Excursion auf den Wolfsberg hat uns sehr bereichert." Byla to dle slov samých první exkurse. Dne 13. srpna píše pak Goethe: „Stadelmann geht abermals auf den Wolfsberg, ich aber darf es nicht wagen, doch ist Stadelmann so wohl unterrichtet, und hat bei seiner *ersten* Fahrt so viel geleistet" ...

Z těchto slov i z dopisu Goethova Leonhardovi ze dne 9. června 1823 [1]) „weil ich bei meiner vorhabenden Reise nach Böhmen den Wolfsberg... wo nicht in Person, doch durch Abgeordnete werde besuchen lassen", a Sternbergovi ze dne 10. září 1823 jde na jevo nesprávnost Grünerova udaje. Teprve roku 1823 poslal Goethe na Wolfsberg svého sluhu, který pod jeho vedením stal se praktickým mineralogem. Stadelmann nešel však sám, neboť Goethe mluví v článku o „vášnivých mineralozích, kteří mu augitů a amfibolů nanosili po čtvrtcích, ba mírách do bytu".

---

[1]) Naturwissenschaftliche Correspondenz 1, 288.

Z těchto zmínek vyvinula se pověst, že Goethe byl sám na Wolfsbergu, kdež dokonce se ukazuje „Goethesitz“ s překrásnou vyhlídkou na Šumavu.

Goethe napsal článek jenom krátký — bez úvodu krajinářského, sestavil suitu, v níž však augity a amfiboly nejsou roztříděny. Tyto nerosty vezl Goethe nespořádané do Výmaru, kdež dvorní rada *Soret* ze Ženevy, vychovatel princů výmarských, uspořádal je a napsal seznam jejich.[1])

Také s nálezy stříbra v dolech sangerberských seznámil Goethe čtenáře Naturw (II., 106—144), a při tak četných nálezech není divu, že uznal chvály hodnou knížku Eichlerovu „Böhmen, vor Entdeckung Amerikas ein kleines Peru. Prag 1822“ a její titul oprávněným.

Mimo geologii i jiné strany přírody v Čechách Goetha zajímaly. Jak důležit byl pobyt v Karlových Varech 1785 a úsudky některých známých o tehdejší botanice pro jeho studium botanické, vyznal sám. A pro meteorologii mimo observatoř jenskou neměl jiného materiálu pozorovacího než povětrnost v Čechách, o níž mu hrabě Sternberg podával zprávy, pokud jí sám na cestách nepozoroval, kteréž zprávy pojal též do Naturw.

Dávno před tím, než státy zařizovaly stanice meteorologické, sdělovaly se o pozorování svá stanice ve Výmarsku a v Březině.

Hledíme-li na Goethovy články geologické, jeví se nám pisatel jich důkladně vzdělaným milovníkem. Milovníkům, kteří si zakládají sbírky, chce usnadniti hledání, chce jim ukázati, které nerosty kde lze nalézti. V mineralogii záleží mu hlavně na vyskytání se nerostů, nerost sám jest mu vedlejší věcí, jeho interes jest hlavně geognostický.

---

[1]) Naturw. II. str. 173—190: Catalogue raisonné des varietés d'Amphibole et de Pyroxène, rapportées de Bohéme par S. E. Monsieur le Ministre d'Etat de Goëthe. — Goethe užil těchto hornin k žertu, když se u něho v Karlových Varech uvedla pí. Rehbergová, jako by byla pranevzdělaná tetka. Při rozchodu daroval jí dva nerosty ze sbírky, nepojmenovav jich, a když se ptala mineraloga, uslyšela, že jeden se jmenuje pyroxène, ohnivý host, a druhý amphibole, dvojsmyslná „tu jsem tedy měla svůj milostivý trest“. GG 4, 258.

*

Následkem toho nerozdrobí se pod jeho rukama krajina v nesčetné množství živlů náležejících do nejrůznějších tříd, nýbrž zůstává celkem a sice celkem, jejž nám dovede pěkně, básnickým pérem vylíčiti. Obraz krajiny obsahuje u něho i osady lidské, památky umělecké, zavody průmyslové.

Ve všem tom nepoznával jsem nerostopisu, jímž jsem se v mládí mučil a ničemu nenaučil. Na gymnasiu probral jsem se nerostopisem dvakráte, a nahlížel jsem též do sešitu kollegů, kteří tento předmět slyšeli na universitě, a třikráte mne odstrašily tytéž hieroglyfy krystalografické, střežící přísně přístup k této vědě, do níž jsem se přes ně nedostal.

Goethovy popisy vzbuzují radost z předmětu, chuť k exkursím, k sbírání, nevycházejí od prvku, nerostu v ideální podobě krystalu, nýbrž od krajiny, od hornin, kde hned s názorem spojuje se zájem pro vznik útvarů, pro souvislost útvaru s lidskými osadami na něm: to je život, radost z přírody i v anorganických zjevech jejích, vědomosti nabyté ne z výkresů a modelů, nýbrž z živé přírody samé.

Hledím-li k těmto stránkám Goethových studií, jest mi, laikovi v přírodopise, upřímně řečeno, velmi lhostejno, jsou-li jeho názory a způsob studia zastaralé nebo mají-li ještě nějakou platnost. Rozhodně by mělo platiti posud v geologii jeho pěkné motto:

Was ich nicht erlernt hab,
Das hab ich erwandert.

V. Goethův zájem o kulturu v Čechách.

.... dass ich mein altes Metier ruhig fortführe: „Mögliche Vermittelung zur unmöglichen Übereinstimmung der Erdenbewohner.“

Goethe Varnhagenovi.

Poznali jsme ve statech geologických, že Goethe mimo skály a hory viděl také lidské osady na nich, památky umění a průmysl lidský, a tak vidíme i z jiných pramenů, že měl pro zdejší život a lid hluboký zájem. Ovšem nemohl na tomto

poli pozorovati tak bezprostředně jako ve vědách přírodních, jichž kniha mu od prvního dne byla čitelná.

Goethe poznal v Čechách poměry namnoze odchylné od ostatního Německa; částečně byly to poměry zemí rakouských vůbec, které poznal jedině zde. Tak hned správa země poskytla mu mnoho látky k pozorování. Ptáme-li se po dojmu, který naň učinila, musíme se především zhostiti jedné představy, která nám už přešla v krev, míním představu o maličkosti Čech. Čechy Goethovi malou zemí nebyly, naopak on, jenž spolu spravoval zemičku malou a věděl, jak mnoho práce a starostí je potřebí k svědomité správě i jen země nejmenší, podivoval se velkosti Čech, hlavně proto, že tato velkost nejevila se nahodilou, nýbrž od samé přírody predestinovanou.

Píšeť v článku o museu českém v Naturw. (II, 102): „Společnost postavila se v střed rozšířené a přec jednotné koncentrované říše, jež na téměř sto čtverečných mílích (tak!) obsahuje massu tří milionů třikrát sto a čtyřicet tisíc lidí." A v článku o časopise musejním, jejž ještě často uvedeme, praví: „Než přistoupíme blíže, bude dobře, představiti si polohu, přirozenou důstojnost království českého. Jest to země, jejíž prostor téměř čtyrhranný, kolkolem horami obstoupený, nikam není rozvětven; veliká rozmanitá oblast vodní, skoro úplně zavlažená vlastními prameny, *pevnina uprostřed pevniny*, obsahující málem tisíc čtverečných mil."

Odtud také Goethova úcta k úředníkům českým, jimž ovšem snad připisoval dle rozměrů krajů jim svěřených větší moc, než měli při centralistické správě Čech a Rakouska vůbec, a k velmožům zdejším, které klade téměř na roveň malým potentátům německým. Osobně poznal z této velké země jenom malou část, okresy pohraničné, a zvláště do hlavního města, o němž často mluvil, i v uvedeném článku, s výrazy obdivu, se nikdy nedostal, což jest přímo s podivením. Vždyť měl do Prahy z různých lázeňských míst jen den cesty; na takové cestě mu nezáležívalo jindy; všichni téměř cizinci z lázní odskočili do Prahy, přítel Zelter psal mu nadšeně o ní, přátelé ho sem zvali, on sám neopominul slibovati, že příště se sem podívá (na př. hned v dopisech Läm-

lovým, mnohem později Sternbergovi), až konečně začne se vymlouvati na stáří, které mu však nebránilo v daleké cestě do lázní, — a přece nepřijel.

Člověk neubrání se myšlénce, které ovšem dokázati nelze, že Goethe měl k tomu důvod, který zamlčel. Snad to byla věc, která obyčejným cestujícím pranic nevadila, neznalost jazyka českého. Ovšem byla tehdy Praha považována za město úplně německé, ale Goethe mohl při častých rozmluvách se známými dobře věděti, že vlastní „černílid“ zde mluví pouze česky. A Goethe nerad cestoval, kde neznal řeči lidu; víme, jakou váhu klade na znalost jazyka, jedná-li se o cestu do Italie, víme též z denníků, že rozmlouval třeba s ovocnářkami a poučoval se vůbec nejraději mezi lidem. Není náhodou, že o jediné cestě do země, jejíž jazyku nerozuměl (do Polska, r. 1790), nemáme téměř žádných zpráv. Měl patrně na jedné cestě takové dost. Avšak taková pouhá domněnka nezasluhuje tolik místa, aby byly uvedeny všechny důvody, jimiž by se skutečně dala hájiti; jisto jest, že by důvod ten jen zvýšil naši úctu před bystrým pozorováním Goethovým.

Že Goethe nedostatek ten, že totiž neznal zemi celou, hledel nahraditi rozmluvami, dosvědčuje několik záznamů v denníku. Tak dne 1. června 1807 seznámil se Goethe s panem v. Bosi, rakouským úředníkem, s kterým se bavil o zemském a státním hospodářství českém, a o všem, co si můžeme mysliti slovem „Bohemica“. Dne 19. července 1810 mluvil s Zelterem a hr. Auersbergem o Praze, o tamním omezování knihkupectví a společnosti. Na vlastní oči mohl pak pozorovati rozdíl státu josefinského, který poznal při prvních dvou návštěvách, málo ovšem si ho všímaje, a pozdějšího státu policejního. Zvláště jedno zařízení bilo do očí, byla to přísná censura oproti poměrné volnosti tisku v severním Německu. Goethe sám musil spisek svůj o Karlových Varech podrobiti censuře a přesvědčil se častými návštěvami, že i pod censurou je možno vzdělání, tak že konečně vyslovil se co nejostřeji proti protestantským Němcům, již „jsou ve svém požadování svobody tisku tak vášniví, že každého

považují za hloupého, kdo nemůže a nesmí všechny hlouposti čísti. Jako by život záležel v čtení, a jakoby čistá důkladná činnost nedala se mysliti bez obtěžování časopisectva", jak píše Sternbergovi.

Mohl-li censuru nanejvýše omlouvati, tož na jiné odvětví kulturní v Čechách hleděl s velikou úctou, bylo to školství. Viděli jsme to v krátké stati o Bolzanovi; dle Eckermanna dne 20. června 1820 hovor o hraběti Sternbergovi „obrátil se na české školy a veliké jejich přednosti, zvláště vzhledem k důkladnému aesthetickému vzdělání". [1]) Byla to asi více známost s Bolzanem, Zauperem, Dittrichem, než vlastní návštěva ve škole chebské, co mu vnutilo toto přesvědčení.

Dokonce i hospodářská pozorování činí Goethe v Čechách; čteme v denníku ze dne 3. května 1812:

„Hospodářské poznámky."

„O českém pluhu, který jest malý, a nedosti roztrhává prst. Ve Voigtlandě a v Čechách nenechávají pluh na poli státi jako u nás, nejsou-li ještě hotovi, nýbrž vezou jej pokaždé s sebou domů. — Osení stálo velmi krásně."

O hlubším porozumění tyto poznámky ovšem nesvědčí; odvážení pluhu jest pouhá opatrnost, úsudek o pluhu českém jest křivý.[2])

Lid v Čechách, prozatím chebský, stal se Goethovi důležitým teprve známostí s Grünerem, který si pečlivě všímal mravů a zvyků lidu toho a odevzdal rukopisnou práci o něm Goethovi hned r. 1820, kdy se s ním seznámil. Goethe, který

[1]) GG 6, 142.

[2]) Obrátil jsem se o výklad oněch slov k výbornému znalci českých oradel, panu skriptoru c. k. knihovny v Štýrském Hradci, J. Peiskerovi, z jehož důkladné odpovědi vyjímám jen tolik: Jedná se nejspíše (neboť „český pluh" neexistuje) o rozdíl mezi nákolesníkem a německým „Landpflug". Onen, který jest s meklenburským hákem „chlouba Slovanstva, a nejdokonalejší prostonárodní oradlo světa", jest lehounký a vyžaduje jen malou sílu tažnou, ale velkou intelligenci a pozornost oráče; Landpflug vyžaduje mnoho tažné síly, ale jde sám, oráč může býti hlupák. Onen hodil se více sedlákovi, jenž orá sobě, tento pacholkovi, jenž pracuje bez záliby jinému.

od té doby meškal pokaždé delší čas v Chebu, mohl zde a v okolí lid skutečně studovati lépe než v Karlových Varech, které byly již tehda jediným hostincem. Mnohá místa v Grünerových zápiskách svědčí, že lid chebský, ostatně tak podobný k altenburskému a duryňskému vůbec, Goethovi se velmi zalíbil.

Ještě než učinil Goethe tuto známost, byl založen ústav, který mu měl zaopatřiti celkový obraz života českého,

České museum.

Roku 1813 stěžoval si v dopise, že v Čechach je tak málo vzájemnosti mezi odborníky, na př. mezi geology, z nichž poznal Reusse, Stolze a j. I v tom viděl kontinentální povahu Čech, že tato země, kolkolem uzavřená horami, má ráz nesdílnosti, na venek i uvnitř.[1]) Roku 1818, když začal na novo jezditi do Čech, stal se již první krok k založení ústavu, jenž měl zprostředkovati právě mezi badateli přírodovědeckými: vyšlo provolání nejvyššího purkrabí hr. Kolovrata, vyzývající k hojnému účastenství. Goethe se o tom dozvěděl asi ihned; praví ť r. 1822, že o tom ví „od několika let". Bezpečně se o tom mohl dozvěděti r. 1820 od Grünera, kterého jako státního úředníka došlo též vyzvání, a jenž ujal se úlohy „sbírajícího člena" naň vnesené s důkladností, která ho vyznamenává ve všem. Ochota jeho byla tím cennější, any jinak západní Čechy, kraj plzeňský a loketský, byly ve sbírkách velmi málo zastoupeny. Grünera jako horlivého sběratele chválí Sternberg v dopise ze dne 26. května 1824.

Grüner získal r. 1822 pro museum fossilní zub, náležející chebské rodině Kriegelsteinově a nalezený asi před 30 lety ve vápenném lomu u Dölitz. Goetho ho prosil, aby zub uschoval, až se navrátí z Marianských Lázní, a psal mu též odtud: „Der fossile Zahn steckt mir in den Gliedern; ich wünschte Ihrem Patriotismus einige Milderung," a přišed do Chebu odebral se osobně na naleziště zubu. Zatím seznal v lázních hraběte Sternberga, což zvýšilo dvojnásob jeho zájem

[1]) Laube l. c. 10 n.

o museum, tak že ještě před svým odjezdem do Chebu jeden exemplář své bohaté snůšky nerostů z okolí Marianských Lázní poslal pražskému museu dne 23. července 1822.[1])

Tato pozornost byla přijata s velkou vděčností; Goethe byl ihned jmenován zakládajícím členem, o čemž se dozvěděl dne 26. srpna 1822, když Grüner dostal stanovy společnosti a zprávu o dosavadních výkonech. Goethe zatím už byl odeslal dne 22. srpna nové sbírky pro museum, byly to snůška kammerbergská, podhradská, rossenreithská, redtwitzská, slatinská.[2]) Goethe píše Sternbergovi vzhledem k této nové zásilce, aby společnost tyto příspěvky přijala vlídně a shovívavě; slibuje zároveň, že pošle některé české věci ještě z Výmaru, a ptá se, kam je má adressovati.

Sbírka nějak zabloudila, aspoň píše Sternberg dne 7. prosince, že se o ni obával, až konečně prof. Sedláček z Plzně mu psal, že je nalezena. Žádanou adresu mu udal, ale zdá se, že Goethe z Výmaru již sbírky žádné neposlal, neboť ani seznam této sbírky nebyl nalezen, ani zmínka se o ní nečiní. Těžkou nemocí, která Goetha na začátku r. 1823 strhla na kraj hrobu, byl asi záměr jeho překažen.

Společnost však, nečekajíc dalších darů, projevila již za této nemoci důstojným způsobem vděčnost svou: jmenovalať Goetha ve své první valné hromadě dne 26. února 1822 hned po arcivévodovi Janovi svým čestným členem.[3]) Goethe děkoval za diplom dne 20. června slovy, že datum toho diplomu bylo mu velice dojemné. Právě v onen 26. den února prý udála se krise, z níž věrní jeho čerpali zase naději,

[1]) Goethův seznam této snůšky shodný se seznamem pro kanonii tepelskou a pro dra. Heidlera, nalezl prof. Bořický, byv pobídnut prof. H. Lamblem, u sbírek dosud existujících v museu; Lambel jej otiskl MVGDB 19, 168—172.

[2]) I tento seznam otiskl Lambel tamt. 172—175.

[3]) Bez takových zásluh prokázala Goethovi tutéž poctu již r. 1816 c. k. hospodářská společnost moravsko-slezská. Byto to poděkování předsedy jejího, starohraběte Hugona Salma, jenž se stal v témž roce čestným členem a assessorem mineralogické společnosti jenské. Dopisy o této věci a diplom ze dne 2. září 1816 jsou otištěny v Chronik des Wiener Goethevereins ročn. 6. str. 29—36.

že se vrátí jeho síly. Jak důležitými stávají se prý takové náhody!

Dle téhož dopisu byl první sešit druhého svazku Naturw. již v tisku; v něm vyslovil se Goethe poprvé veřejně o českém museu (93—104). Reprodukuje tu hlavně dějiny musea, pak uvádí některá místa z řeči nejvyššího purkrabí, kterou měl v první valné hromadě, a chválí, že vzorné vlastenectví, které v Čechách již tak častokráte vyniklo, působivši na hlavní město. jako střed svůj, a osvědčivši se již dříve k podobnému účelu, vidíme zde znova v upravené činnosti, která nemůže zůstati bez požehnání a zdaru. Za jmenování čestným členem aby se odměnil horlivou činností, nemá prý již dosti sil. Zmiňuje se pak o první „Zprávě" společnosti, o níž soudí, že svědčí o činnosti šlechetných, důstojných a rozumných mužů, kteří tak velké věci se ujali s rozmyslem a jistotou.

Další část článku zabývá se oním fossilním zubem, nejspíše prý od mamutha, o němž si dopisoval s přírodopiscem d'Altonem, aby jej blíže určil.

V témž roku dostál slovu, že bude na museum i dále pamatovati; poslal mu z Marianských Lázní dne 16. srpna r. 1823 snůšku od Wolfsbergu a uvedenou nahoře suitu hornin, na néž působil plyn pramene Marianského. Dopis, kterým tuto sbírku provázel, jakož i seznam oněch hornin je otištěn rovněž od Lambla.[1]) Goethe si přeje tímto způsobem dáti na jevo svou vděčnost k důstojnému „Nationalmuseum" za znamenitou přízeň, s níž ho přijali do svého činného kruhu. Sbírku třetí z tohoto roku, kterou slíbil poslati z okolí Chebu, přichystal skutečně, jako ji též zaslal kanonii tepelské, ale Grüner, jenž převzal úkol odeslati ji,[2]) opominul, jak se zdá, tak učiniti.

Jménem musea děkoval předseda hrabě Sternberg velmi srdečně dopisem ze dne 20. ledna 1824. Sternberg i na dále posílal Goethovi výroční zprávy musea, tak dne 26. května

---

[1]) MVGDB 19, 167, 175.

[2]) „wird .... durch Rath Grüner gesendet werden." Goethe-Sternberg, 110.

1824 a 27. března 1825; r. 1827 na jich místě začíná posílati sešity německého měsíčníku musea českého.

Je známo, že rozhodnutí musejního výboru, vydávati mimo český též německý časopis, ba především tento, potkalo se u mnohých vlastenců tehdejších, zvláště u Jungmanna, jehož názory nám tlumočí dopisy Čelakovského, s odporem. Povážíme-li však, jak v naší době opět se ozvala a vždy znova se ozývá touha po české revue psané nekterým světovým jazykem, všimneme-li si dále, jak na Goetha a zajisté ne na něho samého, nýbrž na nejlepší duchy ciziny vůbec působily sešity tyto, uznáme, že byla tenkráte zamýšlena věc dobrá, třeba že byla různými nepředvídanými překážkami doma a venku zmařena.

Jisto jest, že společnost, ohlásivši německý měsíčník s objemnými sešity, přecenila jednak síly svých spolupracovníků, jednak úspěch na trhu knihkupeckém. Mezi Němci v Čechách nenalezl časopis valně odběratelů, počítalo se tedy hlavně na říši; ale z té knihkupci dle slov Sternbergových z nenávisti k censuře všechno, co přicházelo ze zemí rakouských, posílali zpět. Goethe zpravuje o tom Varnhagena van Ense nemohl neuznati, že knihkupci jsou tu jaksi v právu, nemajíce pro své výrobky v Rakousku odbytu žádného.

Na tento odpor skonal konečně měsíčník r. 1829 a o dva roky později též nástupce jeho, Jahrbücher čtvrtletně vycházející jako české.

Je známo, že ani český časopis, který jevil o tolik více životní síly než německý, neměl v prvních letech na růžích ustláno, že veliký počet odběratelů, přihlásivších se, aby dokázali, že je spíše potřeba českého časopisu než německého, brzo se ztenčil, a že Palacký byl v největších nesnázích o příspěvky.

Marně snažil se Goethe odvrátiti tento neblahý osud od německého časopisu. Sternberg mu časopis stále zasílal, část přinesl asi r. 1827 osobně s sebou do Výmaru. V dopisech upozorňoval na články zvláště zajímavé, jako Müllerův o českých národních písních v sešitě srpnovém (str. 176), nebo vykládal, co na básních o sv. Václavu, o Kaši a Bivoji jest

vzato z pramenů (str. 179). O poslední dva sešity prvního ročníku musil ho však Goethe upomínati, načež mu Sternberg, jenž se takového zájmu nenadál, poslal dne 2. března 1828 čtyři sešity najednou. Goethe zabýval se tímto prvním ročníkem velmi důkladně, urovnal si velmi methodicky jeho obsah, aby tím cena celku vyšla na jevo. Chystal takto patrně referát o časopise a sice do berlínských „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik", byv právě vyzván od Hegla a Varnhagena k spolupracování na tomto nově založeném časopise.

Dne 10. čevence 1828 vyslovil Goethe v dopise naději, že příště dosvědčí své studium starších sešitů; patrně chtěl dohotoviti a dáti do tisku referát, ale smutná událost, smrt velkovévody, překazila záměr tento na dlouhou dobu. Goethe uchýlil se na deset týdnů do samoty v Dornburgu a zanechal všech prací.

Teprve když Sternberg 22. ledna 1829 stěžoval si na malé účastenství v Německu, ujal se Goethe znova úkolu, jejž si sám uložil, ale nenalezl již vhodné chvíle, aby dokončil článek svůj v tom duchu, v kterém jej založil. Sváděl to na tu okolnost, že si učinil z některých článků výtahy příliš obsáhlé. Konečně odeslal ty zlomky referátu dne 29. června 1829 Sternbergovi,[1]) aby svědčily aspoň o jeho dobré vůli. Ale dne 8. července připojil návrh, aby některý spolupracovník časopisu, jenž by měl celý obsah v paměti, odhodlal se k redakci článku jeho tak, že by krátil, co je příliš obšírné, provedl, co je pouze naznačeno, a udal konečně celý obsah ročníku. Sternberg myslil ihned na redaktora Palackého samého, poněvadž je prý potřebí mocného hlasu, aby zaplašil předsudky proti zjevům ultramontanním, t. j. mezi horami českými vycházejícím.

Nevím, proč Palacký úkolu toho na sebe nevzal a postoupil jej básníku prof. Ant. Müllerovi, který odevzdal své dodatky Sternbergovi teprve dne 4. února 1830. Müller netroufal si ovšem redigovati článek Goethův, jak ten si přál,

[1]) Tento dopis není v korrespondenci vydané Bratránkem; nýbrž v časopise Literarischer Zodiacus II. 268—269.

nýbrž připojil pouze dodatky své, které Sternberg poslal nečtené ihned do Výmaru, oznamuje s bezděčnou ironií zároveň, že měsíčník pro nedostatek odběratelů se již změnil ve čtvrtletník. Goethe, jako by se obával, aby časopis nezanikl úplně, něž jej doporučí, odeslal hned 13. února svůj rukopis a dodatky Müllerovy do Berlína. Varnhagen nemeškal otisknouti článek v č. 58—60 „Jahrbücher" v březnu 1830.[1])

Jak dalece je tato recense dílem Müllerovým? Myslím, že v pouhém doplnění některých výčtů. Přesně dá se zodpovídati tato otázka, až tato recense vyjde z výmarského archivu na světlo; že však účastenství Müllerovo nešlo dále, vysvítá z těchto důvodů:

Goethovi jednalo se o doplnění, očekávali bychom tedy ve společném článku úplnost, té však neshledáváme; celá řada drobnějších článků se i na dále ignoruje, na př. články o bezpečnosti noční za doby staré, o různých krajinách českých, o jednotlivých hradech a j., místo toho čteme na konci úvahy „závěr":

„Naše oznámení obsahuplného časopisu končí politováním, že jsme se mnohých pěkných statí tohoto 1. ročníku vůbec nedotkli aneb sotva dotkli...". Omlouvá to všeobecným důvodem, proč vznikly repraesentativní sbory, a poukazuje na další ročníky.

Tento závěr zdá se býti dílem Varnhagenovým, jehož prozraznje již také obraz repraesentativy; Varnhagen podle toho oproti váhání Goethově odhodlal se krátce a dobře, vydati článek tak, jak byl, a tento modus jest to asi, za co mu děkuje Goethe dne 25. dubna 1830: „Euer Hochwolgeboren empfangen den lebhaftesten Dank für die glückliche Art und Weise, wie Sie den stockenden Kahn vom Stapel laufen lassen, es bedurfte einer so frei einsichtigen Resolution, um diese Anfänge dem Untergange zu entziehen." Goethe mluví zde jen o rozhodnutí, nikoli o pomoci cizí; článek je ostatně podepsán plným jménem, aniž se někde děje zmínka o Mülle-

[1]) Otisk toho referátu s pěknými poznámkami o jeho vzniku podal v. Biedermann GH 29, 149—173.

rově pomoci; nepochybíme tedy, pokládajíce Goetha za jediného pisatele oné recense, Varnhagena za redaktora.

Goethe nepoukázal tu na časopis poprvé; hned r. 1827 napsal stručnou zmínku ve svém časopise „Über Kunst und Alterthum" VI, 1, a ještě kratší v druhém sešitě r. 1828; kdežto však ony zmínky se vztahovaly jen na poetickou část časopisu, vyslovil se Goethe zde o celém kulturním životě českém.

Vylíčiv stručně poměry země a hlavního města, přechází hned k jednotlivým rubrikám; jedná o statistických článcích dra. Stelziga o obyvatelstvu Čech a specielně Prahy, o očkování, o lázních, pak, probrav články historické, o životě uměleckém o konservatoři, akademii umění, Tomáškově requiem. Z článků přírodovědeckých zajímaly ho úvahy Sternbergovy o bramborech a o uhlí v Čechách, pak zprávy Mikanovy z botanické zahrady v Praze. Konečně článek o mostě Františkově u Karlových Varů v posledním čísle rozebírá dopodrobna, zajisté nejen proto, že ho technicky zajímal, nýbrž k vůli milé upomínce na místa jemu tak známá a drahá.

Blíže si všimneme úvah historických a literárních:

České dějiny.

Z dějin čerpal Goethe první vědomosti o Čechách. Již chlapec, prohlížeje obrazy císařů ve frankfurtské radnici, zaslechl o Karlu IV., který Franfurťany nepotrestal za to, že byli věrni proticísaři Güntherovi; díval se na jeho zlatou bullu, ba i „peinliche Halsgerichtsordnung", trestní řád Karla V., připisoval jemu mylně ještě ve své „Dichtung und Wahrheit". Že Hus mu byl dobře znám z učení náboženského, rozumí se při protestantovi samo; jako se přirovnával ve svých bojích vědeckých a literárních k Lutherovi, k Huttenovi, tak v xeniu 171. k Husovi:

> Auch mich bratet Ihr noch als Huss vielleicht; aber wahrhaftig,
> Lange bleibet der Schwan, der es vollendet, nicht aus.

Vzpomínky na Karla IV. oživly asi v něm, když přišel poprvé do nejvlastnějšího města jeho; také nazývá Karlovy Vary „die Königstadt“, ale jinak nemáme svědectví, že by se byl v prvních letech pobytu svého více zajímal o české dějiny. Teprve, když na začátku století našeho se seznámil blíže se zemí a nabyl jiným způsobem vědomostí o lidu jejím, pozorujeme, že se snažil, poučiti se o dějinách českých. Čteme v denníku dne 22. září 1808: „Hagek, Böhmische Chronik“. V ten den tedy bezpečně četl Goethe v knize, z níž tak četní básníci čerpali motivy k dílům svým.

Báječná episoda války dívčí, vyskytající se hned na začátku knihy, zdá se, že ho zvláště zajímala, neboť poznáváme, že se jí mnohem později ještě obíral.

Ale přes to, že nemáme z této doby dalších svědectví určitých, nemáme příčinu, abychom pochybovali o slovích Goethových v annalech k r. 1821 (§ 1072): Pokaždé při svém pobytu v Čechách snažil jsem se poněkud vniknouti v dějiny a jazyk, třeba jen měrou nejvšeobecnější. Tenkráte jsem četl opět Zachariáše Theobalda válku husitskou a seznal jsem Stránského Res publica Bohemiae, dějiny spisovatele samého a cenu díla k své radosti a poučení.

Historický interes vzbuzovalo v něm, jak již řečeno, město Cheb, kde již r. 1806 si všímal vzpomínek na Valdštejna, a kde od r. 1820 Grüner dovedl ho upoutati svými výklady založenými na dobré znalosti archivu městského.

Také korrespondence s hrabětem Sternbergem oživila tento zájem; seznaltě z Hormayrova archivu Jaroslava Sternbergského (dle dopisu ze dne 14. pros. 1824); mluví o něm jako o novém známém, a nemůže býti tudíž zcela přesně podáno, co vypravuje Eckermann[1]) o jeho hovoru ze dne 15. října 1825; Goethe se hněval na kritiku historickou, která nás připravuje o velké věci, nahrazujíc je chudobnými pravdivými; tak se na př. vždy těšil z vítězství (!!) u Lehnice a vítězství hraběte (!) Sternberga na Moravě: „Tito hrdinové žili tudíž dosud *vždy* ve mně, jako velcí zachranitelé německého

[1]) GG 5, 233.

národa. Ale teď přichází historická kritika a praví, že oni hrdinové se obětovali zcela zbytečně, neboť asijské vojsko bylo prý již povoláno zpět."

Zde Eckermann patrně slova Goethova podal velmi nepřesně; ony události nebyly Goethovi ani tak dávno známy, jak zde praví; a že omyl o porážce Mongolů u Lehnice není jeho, vysvítá z onoho dopisu Sternbergovi.

Že po takových přípravách historické články musejníka mu byly zvláště zajímavy, jest pochopitelno; skutečně v onom referátě nalézáme právě z nich poučné výtahy. Článek Palackého „Zur Geschichte des grossen Zwischenreiches in Böhmen in den Jahren 1439—1453" charakterisuje Goethe velmi pěkně: nahlížíme prý ve zmatky volební říše, kdež se nepřeje koruna nejdůstojnějšímu tuzemci anebo kolísá se mezi tím, kdo je jí hoden a kdo má moc, a proto rozhlíží se po cizích mocnářích. Ke konečnému zvolení Jiřího z Poděbrad připojuje zprávu o vyslanectví do Francie r. 1464, nazývaje Jiřího „ein grossdenkender, überschauender Mann".

Ke článku „Die strenge Sühne" jednajícímu o smíření po vraždě na začátku 16. století, poznamenává Goethe, že všechny ty četné podmínky dají se vyjádřiti penězi a kroky: odškodněním a poutmi a procesími. Z článku o obléhání Prahy r. 1648 jest výtah dosti obšírný, zvláště pak zajímaly Goetha články o universitách pražských. I zde přišel musejník vstříc jeho vlastnímu interesu; již dne 17. prosince 1824 vypravuje Müller,[1]) že Hormayrův „Taschenbuch" přivedl hovor na Čechy. „Tam byla doma velká kultura ve čtrnáctém a patnáctém století, než se v ostatním Německu na to pomyslilo. Praha se svými 40.000 studenty, jaký to zjev! Ze všech končin Německa a ze Švýcarska přišli tam učitelé, z nichž každý si hned přivedl řadu posluchačů. Každý žíznil po vědomostech řeckých a latinských. Profesorům dali největší práva a svobodu; když je pak chtěli omezovati, rozhněvali se a odtáhli."

Jako „klasobraní historické" čteme uvedená již krásná slova o Dobrovském, o nekrolozích zmiňuje se Goethe jen stručně; historii musea opakuje tu znova.

[1]) GG 5, 120.

Tak pozorujeme, že Goethe právem o sobě mohl říci v onom posledním dopise k Sternbergovi, že starší dějiny říše české jsou mu celkem známy; nenabyl vědomostí těch systematickým poučením, nýbrž bedlivě si všímaje jednotlivostí. Podobně bylo též s jeho vědomostmi o české literatuře a jazyku.

Český jazyk.

Goethe nemluvil nikdy o Čechách jinak, než jako o zemi německé; ještě svým referátem o musejníku chtěl, jak píše Varnhagenovi dne 25. dubna 1830, „Němce blíže seznámiti s Němci". Že však toho slova užívá ve smyslu politickém a nechce z něho vyvoditi nějakých práv německého *jazyka* v Čechách, vysvítá ze všeho, co o českém jazyku pronesl, vidíme, že mu byly Čechy německou zemí s hlavním jazykem slovanským.

Že by byl měl toto přesvědčení od prvních svých návštěv v Čechách, nepodobá se však; Karlovy Vary a okolí jejich, jakož i krajina, kterou jel do lázní, byly tak úplně německé, že Goethovi nemohl napadnouti nijaký rozdíl mezi Čechami a jinými zeměmi německými, které znal. Jednotlivá česká slova v dialektu tamním, jako slovo „Kolatschen", jehož jednou užívá, nemohla ho poučiti o existenci české národnosti se zvláštním jazykem a probouzejícím se písemnictvím.

Téměř na hodinu můžeme udati, kdy tato nevědomost Goethova zmizela, kdy se dověděl o jazyku českém jakožto jazyku kulturním, kdežto dosud o něm slyšel nejvýš jako o idiomu sprostého lidu. R. 1806 seznámil se Goethe s hrabětem Rzewuskim a často s ním se stýkal. Dne 10. července navštívil ochuravělého hraběte v jeho bytě, a záznam v denníku dosvědčuje, o čem s ním rozprávěl: Bey Rzewusky, welcher nicht wohl war. Böhmische Übersetzung der Ilias. Karte von Böhmen." Vidíme, že tento polský šlechtic jevil hluboký interes o českou literaturu, ukázalť Goethovi Jana Nejedlého překlad prvního zpěvu Iliady, vyšlý teprve roku 1801 a ve skvostném vydání r. 1802. Podle pravdy mu asi také řekl, že překlad

je učiněn rozměrem originálu, je zcela věrný a nenuceně se čte; to vše musilo Goetha vybídnouti k přemýšlení.

Názory o schopnostech jazyků se mění: kdybychom nyní uslyšeli, že do jazyku kašubského nebo laponského je přeloženo kterékoli dílo světové literatury, neviděli bychom v tom nic neobyčejného; jinak bylo v minulém století; schopnost, vyjádřiti všechny pojmy, byla přiznávána jen několika vyvoleným jazykům vysoce vzdělaným, zvláště spojilo-li se s tím napodobení formy originálu. Goethe ještě se pamatoval, jak byly uvítány pokusy o přeložení Homera do němčiny od nedokonalého Bodmerova k závodům Bürgera a Stolberga, až r. 1781 zvítězil Voss svou Odysseou, jejíž překlad byl pokládán za veliký úspěch jazyka německého.

Existence překladu Iliady vyvolala tedy nutně v Goethovi představu o jazyku vysoce vzdělaném. Netvrdím, že by jeho představa byla zcela správná; jazyk český ve skutečnosti jen proto stál na tak vysokém stupni, že spisovatelé navázali na starší jazyk spisovný, který znali ne z lidu nýbrž z knih „zlatého věku", jazyk lidu ovšem srozumitelný, ale přece od obcovacího jazyka značně se lišící. O tom Goethe nevěděl nejspíše, a proto tím větší mohlo býti jeho překvapení z existence kulturního národa, v jehož zemi se dosud nevšímavě pohyboval.

Že skutečně takový závěr z existence překladu činil, vysvítá z případu zcela podobného ještě v recensi musejníka, kde praví: „Ne bez podivení shledáváme mezi překlady českými, o něž se pokušeno, vedle článku Franklinova též první olympijskou vítěznou ódu Pindarovu, a že tato poslední dle udání přesně odpovídá rozměru originálu, může vzbuditi nemalou představu o bohatství a ohebnosti českého jazyka jakož o nadání překladatele Macháčka." Kdo by pochyboval, že tutéž představu o bohatství a ohebnosti jazyka českého vzbudil v něm o 22 let dříve také překlad Iliady?

Hraběti Rzewuskému náleží tedy zásluha, že první seznámil Goetha blíže s jazykem českým. Zdá se, že slovanská vzájemnost i u jiných členů této rodiny se jevila; soudím tak dle zmínky v dopise Jungmannově k Markovi ze dne

4. května 1814, že z hraběnky Rzewuské má radost. Z čeho jiného by se byl Jungmann u polské hraběnky těšil?

Že Goethe si českého jazyka od té doby všímal, vysvítá z dopisu, který psal spolu s Riemerem známému filologu F. A. Wolfovi [1]) dne 3. července 1810.

Wolf napsal totiž krátký dotaz stran bytu v Karlových Varech na list, vytržený z obchodní knihy, a Goethe nadiktoval o tomto zajímavém zlomku v podobě pravého papyru řadu filologických poznámek. Ke slovům Wolfovým „auf der Wiese“ připojil poznámku tuto:... „Wir haben zwar gegenwärtig zwei Wiesen, die Wiese oder *Lauka* schlechtweg und die neue Wiese *nowa Lauka*. (Hier ist wohl der Ort, zu bemerken, dass es eines böhmichen Puristen Sache sein würde, ob man nicht statt *nowa*, welches doch offenbar ein ausländisches Wort ist, ein inländisches bedeutenderes finden könnte, welches ganz vollkommen sein würde, wenn es zugleich die Wirtshaus- Theater- und Judenwiese ausdrückte)....“ Při tomto žertu není ani tak nápadno, že Goethe znal české významy, jako ta okolnost, že ví o českých puristech. Nelze ovšem uhodnouti, je-li míněn starší puristský směr Pohlův nebo nový Jungmannův; zprávu o existenci takového směru mohl míti Goethe od některého šlechtice českého, s nimiž se právě v tomto roce seznámil. Že Goethe slovo *nová* dle podoby s latinou považoval za cizí, odpustíme mu ochotně.

Krásné svědectví o pravdě slov nahoře uvedených, že pokaždé při svém pobytu se snažil poznati poněkud jazyk český, máme z r. 1821, v němž je psán článek, uveřejněný r. 1822 v Naturw. „Marienbad“. Jednou poznámkou v tomto článku postavil se Goethe přímo v čelo těch, již hleděli a hledí stará původní jména česká psáti v podobě etymologicky správné, ne v nesmyslných skomoleninách; a kdyby nebylo nedůstojno vůči Goethovi i jen všímati si jistých výstřelků vášně, mohli bychom se zasmáti představě, že Goethe je účasten vynikajícím způsobem na — „čechische Diebsarbeit“.

---

[1]) Goethes Briefe an F. A. Wolf. Herausgegeben von Michael Bernays (1868) str. 114.

U Marianských Lázní strmí vrch, jemuž Němci říkají *Podhornberg*; J. Palacký píše místo toho v Ottově Naučném slovníku *Bodrý vrch*, což zní spíše jako špatná etymologie než jako jméno prostonárodní. Goethe píše však místo toho (Naturw. I., 339, 347) *Podhora* a odůvodňuje to poznámkou, kterou položím zde v plném znění dle Naturw. I., 348.

„Im Böhmischen heisst Podhora eigentlich *unter dem Berge* und mag in alten Zeiten nicht sowohl den Berggipfel als dessen Flanken, Seiten und Umgebung bedeutet haben, wie denn viele böhmische Ortschaften die Localität gar bezeichnend ausdrücken. In späterer Zeit, wo die National-Namen in deutsche verwandelt wurden, hat man Podhorn-Berg gesagt; dies würde aber eigentlich heissen Berg unterm Berg, wie wir ja dergleichen ähnliche pleonastische Verdoppelung belachen, wenn von einem Chapeaubas-Hut die Rede ist. Deshalb erlaube man uns die kleine Pedanterie durchaus Podhora zu sagen und verstehe hier zu Land immer den Podhorn-Berg darunter."

O správnosti českého jména mohl by býti spor; místa taková jmenují se v Čechách „pod horou, podhoří" a pod., ale o to se nejedná; my se jen těšíme z té roztomilé pedanterie, která chce každému dáti, co jest jeho. Kdo Goetha o tom poučil, nelze uhodnouti, hlavně pokud nejsou vydány denníky z této doby; vzpomínáme si na Zaupera, jenž odvozoval *Töpel* od *Topol*. Goethe dokonce překročuje meze v etymologisování a píše, sveden byv prvním úspěchem, též *Pohorsam*,[1]) (Podhorsam? nebo chyba tisku?), mysle též při jméně *Podersam* (Podbořany) na nějakou horu.

Vzhledem ke svým slovům na začátku této stati o jazyku všímáme si také, že Goethe nazývá pouze jména česká národními, považuje německá za pozdější, kterýž názor také podržel. Nelze pochybovati, že Goethe v příštím roce s Sternbergem a r. 1823 s Dobrovským mluvil o českém jazyku a o slovanštině vůbec. Jak nejasné měl pojmy o souvislosti jazyků ještě roku 1822, vysvítá z listu, na němž překládal ten-

[1]) Naturw. 1, 361.

kráte v Čechách píseň novořeckou „Der Olympos, der Kissavos", kdež takto dělí, nebo za nejasným účelem seřaďuje „východo-severo-jižní" jazyky:

Řecky Epirotsky
Dalmatsky Albanie
Morlacky Srbsky Slovinsky
Moravsky Vnitro-česky
Hraničný okres chebský Lotyšsky.[1])

Správnějších pojmů nabyl, ne-li již Dobrovským, tedy bezpečně Vukem Stefanovičem, který se mu blížil koncem roku 1823, pak Grimmovým spracováním mluvnice srbské. Roku 1825 praví ve svém článku o srbských písních: [2]) „O jazyku říci nejnutnější málo slovy, má zvláštní obtíže. Slovanština dělí se ve dva hlavní dialekty, severní a jižní; prvnímu náleží ruština, polština, čeština, poslednějšímu připadají Slovinci, Bulhaři a Srbové." O postavení českého jazyka vyslovil se Goethe rovněž v referátě o musejníku.

Český jazyk jest mu i tu ještě jediným, od starodávna domácím v Čechách, praví: „*Vedle* českého jazyka trvá *nyní* německý v Čechách jako skutečně domácí a má rozhodnou převahu v kruzích vědeckých a vzdělaných. Největší počet knih a časopisů vychází v něm. Ale český jazyk trvá taktéž v plné síle, a knihy, časopisy, létavé spisy pro lid často v něm se tisknou ... Zachování a oživení literatury, jejíž jazyk v úzké hranice se uzavírá, byl dlouhou dobu skoro jen nižšímu lidu přenechán, a musí závoditi s jazykem státu a vzdělanosti částečně zdomácnělým, přes veliké země daleko rozšířeným. jest zajisté chvály hodné počínání, které vyžaduje rovně sebezapření jako síly a obratnosti."

Také o českých hrách divadelních se zmiňuje se schválením, a můžeme si dle těchto slov vyobraziti, jak se díval Goethe na přítomnost a budoucnost v Čechách vzhledem k jazyku:

Dle Goethova názoru v Čechách žije jediný národ se společnými vzpomínkami historickými, v němž však vzdělanci a

[1]) G 3, 429.
[2]) Kunst und Alterthum V, 2, 51.

vyšší stavové mezi sebou a vůči ostatnímu Německu užívají jazyka německého.

Aby se tento poměr změnil, nemohlo býti Goethovým přáním, který sám od mládí se učil cizím jazykům beze škody na národnosti své, který v jazyku německém viděl zároveň jazyk světový, jenž by Čechy spojoval s ostatní říší. Vždyť vypracoval sám prazvláštní návrh, jak by se dal německý jazyk rozšířiti v Polsce,[1]) ovšem beze vší násilnosti a bez úmyslu vytlačiti jazyk polský. Tím cennější jest nám Goethův souhlas k snaze, aby český jazyk rozšířil působiště své až i na filosofické články (sogar philosophische Aufsätze). Naproti tomu neshledali bychom ani jediného slova, které by odporučovalo další rozšiřování jazyka německého v Čechách, ba Goethe přímo vykázal německému písemnictví v této zemi úkol, v němž skutečně vytvořilo své nejcennější plody: úkol, osvětliti minulost této země, býti českým. Vyslovil to v statech týkajících se

Poesie v Čechách.

Poetická flora v Čechách vystupuje dle Goetha v dvojím zjevu, českém a německém. Německé básně z Čech, překlady z češtiny, přehled činnosti poetické, vše mu zprostředkoval časopis musejní.

Z poesie německé všiml si Goethe hlavně básní Ebertových a Müllerových. Hned r. 1827 upozornil v K. u. A. na báseň Ebertovu „Vlasta“; v referátě nazývá ho krásným talentem, který si obral většinou české látky a jednal o nich v různých formách, dokonce ve velkém eposu s ohněm a lehkostí. Eckermann poznamenává ke dni 6. dubna 1829, že Goethe mluvil o básni Ebertově, nepraví však, co o ní řekl, hovor prý se obrátil na původ pověsti o amazonách. O tom Goethe napsal skutečně článek málo kritický, který byl vytištěn teprve v dílech pozůstalých.[2]) Pěkný úsudek o Eber-

[1]) GJ 13, 3—10. Goethe chce němčinu šířiti dramatickými dialogy, jež by hrála kočující společnost divadelní.

[2]) GH 29, 148.

tově epické básni z úst Goethových zachoval nám Eckermann [1]) z pozdějšího hovoru (10. dubna 1829); básni přes uznané pěkné nadání básníkovo schází vlastní základ poetický: základ realnosti. Krajiny, východy a západy slunce, kde Ebert líčil svůj vlastní svět, jsou dokonalé, ale amazony a celá pověst jsou všeobecně poetické a romantické místo aby Ebert se držel tradice kroniky. Zcela jinak prý studoval Schiller tradici, jinak užíval Shakespeare kronik.

Je dosti nápadno, že báseň Müllerova „Horymír a jeho kůň Šemík“ ve čtyřech nerýmovaných romancích působila na Goetha téměř více, než Ebertova Vlasta, snad proto, že formou a obsahem připomínala mu písně srbské, kterým právě v oné době věnoval pozornost svou. Gerhardovi psal, že tato báseň obsahuje podivuhodnou parallelní legendu k Marka králeviče Šarcovi. V referátě pak chválí lyrické nadání Müllerovo, jevící se na látkách staročeských.

Básní v Musejníku, které se netýkaly české minulosti, Goethe charakteristickým způsobem ani neuvádí, ani Macháčkova Ogiera, ani Hugova Holger der Reiche, ani básní Marsanových a jiných.

Poesie česká jevila se Goethovi hlavně ve Wenzigových překladech z Kollára; jednotlivé znělky vytržené ze souvislosti nemohly mu ovšem vzbuditi představu o celku „Slávy dcery“. Chválí na nich pouze libozvučnost, jevící se již v překladě, a přál si, aby k některým byl přitištěn český originál. [2])

Goethe žádal svým prvním článkem o Musejníku (Kunst u. Alterth. VI, 1), aby společnost pokračovala v otiskování českých básní, a sice prastarých jakož i napodobenin jejich, a také toho, co v nejnovějších formách je básněno od tuzemců. — V referátě nalezl pro novou literaturu českou slovo tak trefné, jaké dosud nebylo vysloveno, praví: „O spolu-

[1]) GG 7, 76.

[2]) „Wünschten wir wohl auch einmal das böhmische Original zur Seite beigefügt zu sehen.“ Pražská tradice udělala z toho slova (Čelakovský Kamarýtovi, 204): „Schade, dass man uns nicht auch das Original beigefügt hat.“

žití dvou sfér jazykových a básnických poskytují nám Čechy nyní zajímavý obraz, v němž při největším rozdílu, jejž už vyjadřuje rozdíl mezi němčinou a slovanštinou, jeví se přece nejtužší spojení. Neboť, nemohou-li čeští básníci, i když sledují staré vzory, vyhnouti se tomu, aby nebyli smýšlením, výrazy, tvary a vzděláním přece jen *Němci*, jsou naopak němečtí básníci v Čechách rozhodnou náklonností a stálým vracením se k staronárodnímu v pravém smyslu *českými*."

Mimo znělky Kollárovy a národní písně Čelakovského znal Goethe jména českých spisovatelů hlavně z referátu v českém musejníku, a praví, že Palacký, Dobrovský, Hanka, Čelakovský, Kollár, Sedláček, Svoboda a j. tvoří statnou řadu novočeských spisovatelů, na jejichž ramenou vývin národní literatury a řeči zdá se již býti dostatečně vynesen, aby byly prozatím bezpečny proti vlnám času.

Česká minulost měla dle Goetha býti společným zdrojem obou literatur v Čechách; o české praví, že hojnost sdělení ze starší literatury české, která vždy se může chlubiti zlatým věkem, musí býti stále základem takových snah... A proto chválí, že se tisknou pilně staré památky veršované a prosaické, listy, cestopisy, hrdinské a národní písně.

A o německé praví rovněž výslovně, že „podle ustanoveného již poměru obě větve básnické, česká i německá, mají hledati pravou půdu a základ svůj v staročeštině, kdy život, řeč a poesii národu ještě mají nejvlastnější a nejsamostatnější podobu"...

Všem českým básníkům pak odporučoval oživení starých pramenů života českého, se zachováním starých původních motivů, což nevylučuje, aby s nimi byly spojeny nové všeobecné idey. Goethe poznal věc velmi bystře, jak ukazuje již ta okolnost, že právě básně zabývající se českými pověstmi nebo dějinami jsou nejcennějšími plody německé literatury v Čechách. Také úkol, který dal písemnictví českému, byl vhodný pro onu dobu, v naší době ovšem vystoupila literatura naše aspoň snahou svou daleko z oněch mezí: tane nám na mysli, vytvořiti si literaturu, která bez cizí pomoci by nám stačila, prostředkovala by nám sama nejcennější plody literatur cizích a vlastními plody

obohacovala literaturu světovou, která samotna by nás činila osvícenými a vzdělanými. K tomu cíli je ještě daleko; nejedna generace se oň pokusí ještě, ale každá s úctou a vděčností bude hleděti k veleduchu, jenž první nejisté kroky nové literatury té provázel slovem vybízejícím.

Je to skromnost nebo zapomnětlivost, že Goethe se nezmiňuje o překladech svých vlastních děl do češtiny? Hr. Sternberg mu poslal dne 1. května 1823 Ifigenii v překladu Macháčkově, ale Goethe ani v odpovědi se o ní nezmiňuje. Není tedy správno, co píše Koru ve Květech: „Též na Macháčka vděčně pamatoval, když mu Sternberg zaslal český překlad Ifigenie.“

Kdo však poslal Goethovi Čelakovského „Márinku“ (die Geschwister)? Eckermann vypravuje ke dni 27. ledna 1830: „Mezi hovorem přišel balík s překladem „Geschwister“ do češtiny, který se zdál Goetha velmi těšiti.“ Balík byl asi velmi malý, nebo Čelakovského „Márinka“ vešla by se nyní do nejmenšího psaníčka; ale kdo byl zasilatel? Ani v dopisech Čelakovského z té doby, ani v dopisech Sternbergových není narážky na to. Zprávy Sternbergovy o české literatuře omezují se vůbec na výklad článků v Musejníku, hlavně na několik poznámek o národních písních Čelakovského, a Korn by sotva mohl doložiti z korrespondence slova svá: „Psával o Čelakovském, Kamarýtovi, Kollárovi, Macháčkovi, Dobrovském, Preslovi, Pelclovi, Wenzigovi, o Führichovi a Opicovi, jakmile od těchto mužů něco vyšlo.“

Takových zpráv o české literatuře Goethe nedostával, on věděl jen, co poznal z překladů aneb referátů; blíže poznal jen jedno dílo české, které ho přimělo nejen k několika poznámkám, nýbrž i k spracování české básně, byl to rukopis Královdvorský.

Kytice.

Goethe poznal RK r. 1822 v Marianských Lázních, tedy nejspíše prostřednictvím Sternbergovým. Byla to literární novinka, neboť teprve r. 1819 byl vyšel tiskem. Goethovi připomínaly epické básně asi epiku srbskou, kterou poznal již

před tolika lety, přeloživ roku 1778 do Herderových „Volkslieder“ z italského překladu „Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga, aus dem Morlackischen“ a ke které se měl o rok a hlavně o dva roky později vrátiti s novým interessem známostí s Karadžičem a slečnou v. Jacob, známou pod jménem Talvj.

Zdá se však, že více než epické jej zajímaly písně lyrické, a zvláště ta, kterou dosud uznáváme za nejpěknější z nich, Kytice.

„Böhmische Gedichte. Das Sträusschen durch Umsetzung hergestellt“, stojí prý (dle Löpera v G 3, 428) v Goethově denníku ze dne 28. července 1822 v Marianských Lázních; ale toto datum je nemožné, neboť v ten den meškal Goethe již v Chebu, a má se nejspíše čísti „dne 18. července“. Toto své spracování předčítal Goethe zároveň s písněmi novořeckými Sternbergovi a jiným známým, a odtud dostala se o tom neurčitá zpráva též do Prahy. Čelakovský píše Kamarýtovi dne 10. srpna: „Kdyby byl raději Goethe přijel [místo de la Motte Fouquéa], ale ten je nyní v Marianských Lázních a překládá některé kusy z Kralodvorského rukopisu.“

S tímto tvrzením, že Goethe „přeložil“ Kytici, setkáváme se podnes často; Adámek praví ve svém článku v Lumíru (str 328): „V sebraných spisech Götheových nalézáme překlad Kytice z RK., a to překlad velmi zdařilý“, a Korn napsal dokonce ve Květech, že Goethe „chtěl věci české také skutkem osvědčiti svou přízeň, přeložil tedy krásnou báseň Kytice z RK., a to sám a beze vší cizí pomoci.“

Aby Goethe se mohl odvážiti takového podniku, k tomu mu scházela věc nejnutnější, znalost jazyka českého. To vysvítá ze všeho, co jsme dosud řekli, a hlavně z jeho vlastních slov v článku o srbských písních v Kunst und Alterthum V, 2 napsaných r. 1825:

„Abych promluvil o svém poměru k této literatuře, musím předně vyznati, že jsem žádný ze slovanských dialektů, přes naskytlou se několikráte příležitost, nikdy si neosvojil ani nestudoval, a zůstal tudíž úplně odloučen od veškeré původní

literatury těchto velikých národů, aniž bych proto kdy neuznal cenu jejich básní, dostaly-li se ke mně.“

Co Goethe vykonal pro Kytici, řekl sám: „přestavení“, ale učinil tím více, než by byl mohl nejvěrnějším vlastním překladem. Pramenem Goethovým nebyl originál, nýbrž překlad Svobodův, otištěný při prvním vydání. Goethe, jak patrno ze slov „hergestellt“, považoval rukopis za skomolený a chtěl upraviti báseň v původním znění. Shledával porušení dvojí, přestavení a zrušení původní šestiřádkové strofy; aby obojí napravil, zachoval se co nejšetrněji, jak se vůči vzácné památce sluší.

Postavím překlad Goethův vedle pramene jeho, aby nejjasněji vysvitlo, co je Goethovým majetkem, a sice text Svobodův dle prvního vydání RK. (1819) a Goethův dle „Kunst und Alterthum“, kdež vyšla báseň r. 1823 (sv. IV, 1, str. 73—75), a odkud pak přešla do spisů Goethových (G 3, 209). V textě Goethově vynechám při tom mezery mezi strofami; otisk bude diplomaticky věrný, což je tím snadnější, any oba texty jsou tištěny literami latinskými:

(Svoboda, RK str. 55.)

II. Das Sträuſschen.

Wehet ein Lüftchen
Aus fürstlichen Wäldern,
Da läufet das Mädchen,
Da läuft es zum Bach;
Schöpft in beschlag'ne
Eimer das Wasser.

Am Flusse zum Mädchen
Schwimmet ein Sträuſschen,
Ein duftiges Sträuſschen
Von Veilchen und Rosen.
Die Dirne versuchet
Das Sträuſschen zu fangen
Da fällt, ach! da fällt sie
In's kühlige Wasser.

(Goethe)

Das Sträuschen.
Alt böhmisch.

Wehet ein Lüftchen
  Aus fürstlichen Wäldern;
  Da läufet das Mädchen,
  Da läuft es zum Bach,
  Schöpft in beschlag'ne
  Eimer das Wasser.
Vorsichtig, bedächtig
  Versteht sie zu schöpfen.
  Am Flusse zum Mädchen
  Schwimmet ein Sträuschen,
  Ein duftiges Sträuschen
  Von Veilchen und Rosen.

Wenn ich, du holdes
Blümchen, es wüſste,
Wer dich gepflanzet
In lockeren Boden,
Wahrlich! dem gäb ich
Ein goldenes Ringlein.
Wenn ich, du holdes
Sträuſschen, es wüſste,
Wer dich mit zartem
Baste gebunden,
Wahrlich! dem gäb' ich
Die Nadel vom Haare.
Wenn ich, du holdes
Blümchen, es wüſste,
Wer in den kühlen
Bach dich geworfen,
Wahrlich, dem gäb' ich
Mein Kränzlein vom Haupte!

Wenn ich, du holdes
Blümchen, es wüſste,
Wer dich gepflanzet
In lockeren Boden;
Wahrlich! dem gäb' ich
Ein goldenes Ringlein.
Wenn ich, du holdes
Sträuschen, es wüſste,
Wer dich mit zartem
Baste gebunden;
Wahrlich! dem gäb' ich
Die Nadel vom Haare.
Wenn ich, du holdes
Blümchen, es wüſste,
Wer in den kühlen
Bach dich geworfen;
Wahrlich! dem gäb' ich
Mein Kränzlein vom Haupte.
Und so verfolgt sie
Das eilende Sträuschen,
Sie eilet vorauf ihm,
Versucht es zu fangen:
Da fällt, ach! da fällt sie
In's kühlige Wasser.

Vidíme, jak málo Goethe přidal ze svého, jak dalek jest toho, aby byl vykonal vše to pro báseň, co mu připisuje R. M. Werner,[1]) který přirovnává Goethovu báseň přímo k meziřádkovému překladu originálu. Také Bratránek ve vydání korrespondence Sternbergovy připisuje Goethovi (na str. 41) „Rhythmisierung einer Übersetzung“.

Goethe nemá ani té zásluhy, že by byl udělal z *kytice*, která se přece nemůže do kypré země sázet, *květinku*,[3]) „du holdes Blümchen“, i to nalezl již u Svobody, který vůbec měl velké nadání poetické a byl vůči RK. překladatelem, jakého bychom každé české básni přáli. Goethovým majetkem jest pouze přestavení a pět veršů doplněných.

A přece tímto málem stal se Goethe druhým tvůrcem básně, navrátil jí strofičnost, tak vlastní písním českým, na-

[1]) Lyrik und Lyriker, 222.

[3]) Masaryk v Athen. III. 204: Rozmarinka se sázívá v kyprou zemi skutečně, o kytici může se tak říci jen ve smyslu nevlastním.

vrátil jí tragičnost naproti burlesknímu výjevu mokrého děvčete. Skrovnost změn jest spíše zásluhou, jest to značkou genia, že nevynaloží více práce na žádnou věc, než jí právě vyžaduje, a Goethe příliš jemně a správně vystihl, jak pěkný jest Svobodův překlad, než aby byl zbytečně jej měnil.

I tam, kde básník k vůli strofičnosti musil přidati verše zbytečné, jako ve str. 2., dokázal toho, že báseň tím jen získala: dívka umí nabírati opatrně, s rozvahou, hned vidíme jasně situaci: potok *hluboký* se strmými břehy, tragické zakončení básně nás nepřekvapuje.

Opis spracování svého poslal Goethe hr. Sternbergovi v prvním dopise po rozchodu napsaném se skromnými slovy: „Aby i tato zásilka byla básnicky půvabně obveselena, přikládám známou již Kytici, kterou jsem se osmělil, s poeticko-kritickou smělostí upraviti opět v její šestiřádkové strofické podobě, netvrdě tím nikterak, že se proto stala lepší.“

Sternberg uvítal báseň s oprávněnou radostí, svědčící o dobrém jeho vkusu, slovy: „Vonná kytice, která teď teprv zasluhuje vínku s hlavy...“ a níže dodává: „Kytice byla několikráte opsána a rozeslána lepším básníkům země: Nejedlému, Hněvkovskému, Markovi, Sedláčkovi, od nichž přišly radostně účastné odpovědi, provázené přáním snad dotěrným, aby se mistru líbilo, všimnouti si i jiných ještě básní toho vydání.“

Přání nebylo snad ani tak dotěrné, jako provedení jeho nemožné, vždyť nemohla se žádná jiná báseň RK. přestaviti, a k jiným změnám nevyskytla se příležitost.

Zelter poslal Goethovi dne 14. ledna 1823 již komposici Kytice, a v témž roku otiskl Goethe báseň bez úvodu a bez poznámky v Kunst und Alterthum.

Jak působilo Goethovo přepracování v Čechách, lze jen uhodnouti; v Markových dopisech k Jungmannovi nenalezl jsem o básni, jemu od Sternberga zaslané, žádné zmínky. Že ctitelům RK. nebyla změna vhod, vysvítá ze slov Svobodových v úvodě k druhému vydání RK. (1829) na str. 66: „První, Kytici, Nestor německých básníků, Minister von Göthe s maličkým přesazením ve spis „Kunst und Alterthum“ přijal

spojiv prvních šest řádek v sloku (podrobněji vypsal Goethovy změny překladu na str. 35. v německém úvodě). Tímto přesazením bodro-erotický tón původní (munter erotischer Ton) v elegický proměnil. Pozoruhodno jest, že první sloky čtveřádečny jsou a přec tak uzavřeny, že se na pokažení souditi nedá."

Svoboda tedy stojí na textu původním, neuznává ani jednu změnu za oprávněnou, ba oproti rozdělení Goethovu v strofy učinil rozdělení nové, a to velmi nešťastně, jak 2. a 3. strofa ukazuje, a vůbec změnil celý překlad svůj,[1]) aby neměl již podoby s Goethovým. V pozdějších vydáních, na př. 4. z roku 1843, čteme pak ovšem zase text prvního vydání.

Tento odpor Svobodův dlouho ovládal vědu českou. Velmi obšírně a důkladně hájil původní text Václav Nebeský.[2])

Uveď námitky Svobodovy praví: „Těžko ovšem, proti takové autoritě vystupovati. Goethe, sám skladatel písní nejvýtečnějších, jakých vůbec německá literatura má, je zajisté znalec svrchovaný. Zdá se však přece, že mu obor národního básnictví slovanského méně znám byl, a že tudíž při proměnách v Kytici před se vzatých příliš subjektivním citem svým se řídil, kdežto k pravému jí ponímání zapotřebí jest, do zvlášt-

[1]) Wehet ein Lüftchen
Aus fürstlichen Wäldern;
Eilet ein Mägdlein
Eilet zum Bach.
Schöpft in beschlag'ne
Eimer das Wasser;
Bringet zur Maid das
Wasser ein Sträusslein.
Ein duftiges Sträusschen
Von Veilchen und Rosen.
Strebet die Maid zu
Fahen das Sträusslein.
Wehe, da fällt sie
In's kühlige Wasser!
Wenn ich, du schmuckes
Blümchen, es wüsste,
Wer dich gepflanzt in
Lockeren Boden;
Gäbe ihm traun ein
Goldenes Ringlein.
Wenn ich, du holdes
Sträusschen, es wüsste,
Wer dich mit zartem
Baste gebunden;
Gäbe ihm traun die
Nadel vom Haare.
Wenn ich, du holdes
Sträusschen, es wüsste,
Wer in den kühlen
Bach dich geworfen,
Gäbe ihm traun mein
Kränzchen vom Haupte.

[2]) Čas. Čes. Musea 1853, str. 161—162.

ních, často přehlubokých a posud namnoze temných názorů národního toho básnictví se vpraviti, jak on sám praví:

Wer den Dichter will verstehn,
Muss in Dichters Landen (!) gehn."

Uváděje pak Šafaříkova slova, že Kytice je písní svatební, „náhled zajisté k víře podobný", a různé parallely, a přiznav i Goethovu rozdělení strofickému váhu, uznává, že v Kytici „dívka jen vyklouzla", a rozděluje ji na strofy čtyř- a šestiřádkové.

Při témž názoru zůstal také Kořínek, jehož slova [1]) jsou: „Dívka ví dobře, od koho kytice ta pochází a protož jala se jí lovit a spadla při tom do vody. Avšak dosáhla přece kytice a mluví k ní žertovně tak, jakoby nevěděla, od koho poslána jest. Německý básník Göthe přeložil tuto píseň do něm. jazyka a pořádek v ní změnil... Děva, po milenci toužící, vzbuzuje sice tak více útrpnost naši, že lovíc kytici do vody padá, v níž utonouti může (!), avšak ta okolnost, že dívka přívětivě ku kytici mluví a žertovná povaha písně této ukazuje k tomu, že kytice již v její ruce se nalézá a že tudíž jest po všem nebezpečenství. Právě spadnutí do vody projevuje velkou náklonnost dívky k zasilateli kytice. Nedbáť dívka nebezpečenství a jakmile toto odstraněno, zapomíná na ně, chtějíc prstének, jehlici a vínek svůj tomu dáti, který jí byl tento důkaz lásky podal."

Německy hájil totéž ponětí I. J. Hanuš,[2]) jehož slova zní oproti slušnému s důstojnému tónu Nebeského přímo opovážlivě: „Göthe veränderte daher ganz den Charakter dieses Gedichtes, als er das Moment des ins Wasserfallens an das Ende desselben setzte, denn aus einem neckischen Zufall machte er einen Furcht erregenden Unfall, der dem heitern Ton des Ganzen nur zum Abbruch gereicht... Setzt man den Sturz an das Ende des Gedichtes, so würde man fast komisch, indem man das Mädchen zu dem ihr enteilenden Sträusschen

---

[1]) RKZ výklady opatřil Jos. Kořínek 1864 (3. vyd. 1875) str. 73.

[2]) Schriftwesen und Schriftthum der böhmisch-slovenischen Völkerstämme atd. Prag 1867, str. 106.

sprechen liesse, abgesehen davon, dass man mit trauriger Prosa die heitere Poesie enden würde.“

To už je přece vrchol aesthetiky! Komická je dívka, která touží po kytici, již chce teprve uloviti, vrcholem vážnosti jest však ona, která při lovení se skoupala! Utone-li dívka v potoku, jest to prósa; poesií jest, když si mokrá jako myš běží domů sušit šaty.

Gebauer v Listech filologických IV., 246 praví stručně: „Známo, že Goethe v překladě svém Kytici tak proměnil, že dal dívce na konci písně utonouti, ale proměna tato sotva bude uznána za vhodnou.“ Gebauer dle toho poznal dobře, že v Goethově básni je konec tragický, kdežto Kořínek a Hanuš mluví „fast komisch“ o pouhé možnosti utonutí. Goethe by neřekl „ach“, kdyby děvče padnuvší do vody mohlo ještě vyváznouti.

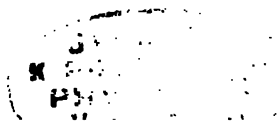
Vymazal ve svém vydání [1]) praví ještě stručněji, aniž vůbec vyslovil úsudek: „Goethe, jenž Kytici přeložil, položil verše 6. a 7. na konec písně a dal tak dívce utonouti.“

Teprve Masaryk opravil běžný úsudek ve svém spisku „Ke studiu děl básnických“ (r. 1884), pravě na str. 25: „Vzpomeňme příkladem známé naší „Kytice“. Dívka, padnuvši do vody, začíná rozvažovati o kytici: je možno a přirozeno, aby někdo, když do vody padl, o kytici odkud přišla a p., rozumoval? Zajisté ne! Dívka, dříve než spadla do vody, rozjímala. Stala se tedy nějaká chyba v opisování. Göthe při překladu věci hned porozuměl a sloky přestavil: dívka napřed rozumuje a teprv pak padá do vody.“

Podobně v druhé části této rozpravy v Athenaeu III., 278 a 289 poukázal dobře k elegické náladě celé básně, k níž se hodí jedině závěr Goethův. Uznal také, jak pěkně hledí Goethe přidanými verši motivovati spadnutí do vody. Tentýž názor vyslovil neodvisle od něho R. M. Werner na uvedeném místě drastickými slovy.

Masaryk v Athenaeu na str. 278 praví: „víme, že i původní píseň česká byla elegická.“ Tato „původní píseň“ jest „Roz-

[1]) RKZ, 1879.

marína," otištěná poprvé v Čelakovského „Slovanských národních písních" (1822) na str. 12—14. a přešlá odtud do písní Erbenových (1843) II. str. 67. Na podobu obou písní poukázal poprvé Nebeský v uvedeném článku slovy: „V sbírce Erbenově nalézáme českou píseň národní, v některých věcech podobnost s Kyticí mající:.... Však i v této písni, ježto líčí, že dívka po rozmaríně sáhajíc do vody padla a utonula, zdá se býti ta samá základní myšlenka, jako v Kytici, jen že na smutnou stránku obrácená, jak na to hned tajemným začátkem mysl se připravuje..." Erben v písních přičinil stručnou poznámku: „S místem tímto srovnej první polovici písně Kytice v Rukopisu Kralodvorském."

Gebauer na uvedeném místě (L. f. 4, 246) praví: „K výkladu druhému poukazují... jednak píseň česká, kde naopak mládenec vyzkoumati chce, která bude jeho nejmilejší a zpívá o sobě:... Rozmarinu plovoucí uloví mlynářovic Anička a ta pak dále v písni nazývána jeho „milou" a „nevěstou". Po Gebauerovi zmiňuje se o písni také Vymazal ve svém vydání. Masaryk otiskl v Athenaeum III., 204, část písně jako *pramen* Kytice.

Nikdo však dosud nepoznamenal, že první zmínka o Rozmaríně děje se v dopise Čelakovského Kamarýtovi ze dne 23. dubna 1822 (Listy 91), kde čteme k ní tento velice podezřelý úvod: „A což má národní (?) písnička, o které jsem ti povídal, zdaliž ta tobě bude vděk? postavím ji nevěda čeho více prozatím psáti." (Otazník je ve vydání, nevím, pochází-li, což pravdě podobno, od Čelakovského nebo od vydavatele.) Pak stojí tu báseň v téže podobě jako v písních a za ní slova: „Pověz mi svůj úsudek o této písni, je-li aspoň trochu duchem našich národních písní básněná — tak bych dosti na tom měl."

Čelakovský tu zcela zřejmě vydává píseň za svůj majetek, za ohlas písně národní, čímž by všechny vývody citované pozbývaly ceny a otisk ve Slovanských písních jevil by se falsem. Tato domněnka mohla by se sesíliti pozorováním, jak dalek byl ještě Čelakovský nepředpojatého studia lidových písní, jak chtěl uveřejniti pouze věci vzorné, aestheticky dokonalé.

Když Rittersberg chystal svou sbírku, píše Čelakovský: „na ty se těš, to bude hatmatilka“ (Listy 159) a: „Já se bojím, že nám udělá hanbu hroznou“ (L. 160). Na snadě tu jest podezření, že písně v jeho vlastním vydání prošly nejen opravující rukou, ale že také přibral mezi národní písně lecjakou umělou, domněle znárodnělou (na př. Hankovy, str. 67 a nn.), nebo dokonce píseň ad hoc básněnou, kterou by mohl nahraditi nedostatek českých písní, zvláště výpravných. Uvážíme-li k tomu všemu, že Rozmarína stojí v „Slovanských písních“ ve společnosti velice podezřelé, před písní „Krásné děvčátko šlo smutně,“ která z velké části není než překlad Bürgrovy romance „Der Bruder Graurock und die Pilgerin“ (dílo Kamarýtovo??), snadno bychom se naklonili k takovému domnění.

Velice podezřelé mohlo by se zdáti též, že Čelakovský makavé podoby této písně s „Kyticí“ zdá se neviděti, nezmiňuje se o ní ani v tomto dopise, ani v „Slovanských písních“, ač v téže sbírce na str. 123. poznamenává k ruské písni „Nehezký sen“: „Srovnejme tyto řádky s naším staročeským (v. Růže a žežhulička v Kral. Rukop.) a tak se více mnoho stejných míst nalezá, o čemž jindy více.“

Ale jest možnost jiná, pro kterou mluví neméně vážné důvody: ona slova mohou býti žertovná. Oba přátelé se totiž škádlívali, posílajíce si písně vlastní, jakoby národní, jak vidíme z listů. Na str. 143. vydání jejich píše Čelakovský: „Ouha, pane bratře, ne tak, tenkráte jsi se zmejlil a střelil mimo; nebude z tebe hadač. „Hvězdička“ je opravdu píseň národní Chmelou obdržená“ — a z toho *tenkráte* vidíme, že ho Kamarýt jindy při takovém žertu správně přistihl. Šla půjčka za oplátku, jak vidíme z listů Čelakovského (str. 159.) „Za obdržené národní písně i tobě i sbíratelům ostatním děkuji. *„Co pak se Mařenka“* ... *V Jeseným vše tráva vadne“* ... projdou, jenom že zas nejsou národní. Privilegium Krasoslavianum se na národní nevztahuje, aby ty mi posílal svoje za cizí“ — a ještě r. 1826 píše Kamarýtovi (Listy str. 193.) „Šibal jsi, ty písně nejsou z úst lidu vzaté, ne a ne, ale jak jsem řekl, tři jsou dílo péra tvého. A více mne takovým šejdířstvím nehněvej.“

Mohli bychom za těchto okolností právem očekávati, že Čelakovský, složiv krásnou píseň v duchu národním, pošle ji Kamarýtovi zcela klidně jako píseň národní a vysměje se mu teprve později, že nepoznal umělý původ její. Počíná-li si jinak a píše přímo, že píseň složil v duchu národních písní, vylákává-li přímo úsudek o ní, zdá se to býti obrácením starého již vtipu: Čelakovský posílá Kamarýtovi pravou píseň lidovou a svádí ho k domnění, že je umělá. Pak právě slova Čelakovského by dosvědčovala, že píseň je prostonárodní, třeba že ji snad Čelakovský poněkud formálně upravil.

Je-li správná tato druhá domněnka, čehož bychom si přáli velice ve prospěch pověsti Čelakovského, mohli bychom z toho dokonce souditi, kde píseň vzal. Nalezl ji v Praze, a to zajisté ne mezi lidem, nýbrž u toho, jehož „dobrotivostí sebrání to, podáním jak svých nasklízených, tak také z větší sbírky P. Šafaříka vytažených slovenských písní se rozhojnilo“, t. j. u V. Hanky. Bylo by to novým svědectvím, že Hanka píseň tuto znal před „nalezením“ Ruk. Kralodvorského.

Buď jak buď, ve Slovanských písních objevila se Rozmarína jako píseň národní bez nejmenší zmínky o podobě s Kyticí, ale byl tu někdo, kdo tuto podobu poznal velmi záhy, a nehrá-li tu nejpodivnější náhoda, učinil také z ní důsledky velmi, velmi dalekosáhlé, jimž dál výraz způsobem přímo mefistofelským — byl to Karl Egon Ebert.

Roku 1823 vyšlo Goethovo přepracování Kytice a krátce po tom na samém začátku r. 1824 objevil se v pražském časopise „Der Kranz oder Erholungen für Geist und Herz“ (1824 I. str. 3.), překlad písně, překlad věrný a nezávadný, který však parodoval Goethovu Kytici nadpisem. Srovnejme jen:

Das Sträusschen.	Der Rosmarin.
Alt böhmisch.	(Altböhmisch)

Což by Ebert nebyl znal rozdílu mezi starou a novou češtinou? Nebyl by věděl, že „Rozmarína“ — i tento titul, jenž vystihuje teprve hlavně podobu s Kyticí, je od něho — je píseň

*

novočeská? Nemá-li tento nápis smysl mnou udaný, že totiž Kytice je právě tak „altböhmisch“ jako Rozmarína, pak nemá smyslu vůbec žádného.

Rozumím-li tedy tomuto překladu dobře — pak byl Ebert první, který vyslovil pochybnosti o pravosti RK. Že by se jeho narážce bylo rozumělo, o tom sám pochybuji. Čelakovský opisuje část překladu zcela bezzávadně (Listy str. 143) patrně proto, že neznal Goethova textu v časopise „Über Kunst und Alterthum“, který cituje (Listy str. 185) chybně „*Für* Kunst und Alterthum“. Rovněž ve Výmaru — kdež Kranz byl znám, vždyť Eckermann tam dopisoval, — nemohli narážce porozuměti.

Goethovo přebásnění zůstalo vrcholem německých překladů Kytice. Ani hr. Thun ve svých „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“, hledě se rhythmem co nejblíže přimknouti k originálu, ani S. Kapper v „Die Handschriften von Grünberg und Königinhof“, chtěje překládati co nejdoslovněji, nedostihli, a tím méně překonali překladu Svobodova.[1])

[1]) Thun (1845).

Lüftchen durchwehet
fürstliche Wälder:
Liebchen nun laufet
hin zum Bache,
füllt die beschlagnen
Kübel mit Wasser.
Bringt ihr die Welle
schwimmend ein Sträusschen,
duftende Blumen
Veilchen und Rosen.
Dirnchen bemüht sich
Sträusschen zu fischen,
gleitet, ach gleitet
in die kühle Fluth.
Wenn ich es wüsste,
herrliches Sträusschen!
wer dich in lockern
Boden gepflanzet:
würde ihm geben
goldenes Reifchen.
Wenn ich es wüsste,
herrliches Sträusschen!

Kapper (1859).

Wehet ein Lüftchen
Aus fürstlichen Forsten,
Läufet das Mädchen
An den Bach,
Schöpfet vom Wasser
In beschlagne Eimer.
Auf dem Wasser dem Mädchen
Zuschwimmt ein Sträusslein,
duftiges Sträusslein
Aus Veilchen und Rosen,
Neigt sich das Mädchen
Zu fangen das Sträusslein, —
Da fällt es, ach fällt es
In's kühlige Wasser.
„Wenn ich es wüsste,
Liebliches Sträusschen,
Wer dich in lockres
Erdreich gepflanzet,
dem wohl gäb' ich
das goldene Ringlein!
Wenn ich es wüsste,
Liebliches Sträusslein,

Goethe, jenž poznal RK, jak se dovídáme z vyšlých právě denníků,[1]) ještě mnohem dříve, než jsem se nahoře domníval, totiž hned v lednu 1819, nevěnoval mu však tenkráte pozornosti, od r. 1822 měl jej dlouho na mysli. Dne 1. května 1823 poslal mu Sternberg faksimile jeho, jež si byl vyžádal. Když r. 1824 slečna von Jabob (Talvj) zahájila s ním korespondenci o srbských písních, poslal jí RK. dne 16. října. Talvj děkovala, podotýkajíc, že jazyk staročeských písní není jí zcela srozumitelný; novočeský pak že se ještě více odchyluje od obou slovanských, jimž rozumí (ruského a srbského). Srovnání těchto velmi pamětihodných starých básní s příbuznými a přece tak odchylnými (srbskými) bylo jí prý velmi zajímavé.[2])

Z toho si Goethe ovšem mnoho vybrati nemohl; podobně zdá se, že neodpověděl důkladným rozborem Gerhard, rovněž překladatel ze srbštiny, jehož Goethe dne 10. dubna 1827 k tomu vyzval těmi slovy: „Zugleich empfehle die Königsgräzer Handschrift, herausgegeben von Wenzel Hanka... Wenn Sie meine Äusserungen in Kunst und Alterthum gelesen haben, *sagen Sie mir Ihre Gedanken;* ich wünsche Niemand lieber als Ihnen meine Neigung für Böhmen zu vermachen...“[3])

Místo v K. u. A., jehož se Goethe zde dovolává, byl uvedený již článeček VI., 197., kde vyzýval redakci Musea, aby

---

wer dich mit zartem Baste gebunden: ihm aus den Haaren gäb' ich die Nadel. Wenn ich es wüsste, herrliches Sträusschen! wer dich der kühlen Fluth überlassen: ihm von dem Kopfe gäb' ich meinen Kranz.	Wer dich mit Baste, Zartem, gebunden, dem wohl gäb' ich die Nadel aus dem Haare! Wenn ich es wüsste, Liebliches Sträusslein, Wer auf dem kühlen Wasser dich sandte, dem wohl gäb' ich das Kränzlein vom Haupte!“

[1]) GT 7, 5; 14. Januar 1819: „Nach Tische die Königshofer Handschrift.“ Dne 11. února čteme „Böhmische Lieder“: jsou to písně RK?

[2]) GJ 12, 55.

[3]) GH 29, 148,

otiskovala hojně českých básní, prastarých, jakož i napodobenin jejich a moderních básní; to prý bude nejlepším prostředkem spojiti se s německým obecenstvem, načež pokračuje: „Objevení Královéhradeckého (Königingrätzer!) rukopisu, jež nás seznámilo se zbytky doby staré, zcela nedocenitelnými, dává naději, že toho druhu více se nalezne, o jehož sdělení prosíme tím snažněji, jelikož se asi ve zpěvu lidovém nic nezachovalo z takových předkřesťanských a prvokřesťanských výronů národa polosurového a přece již přístupného nejjemnějším pocitům.“

I zde mluví Goethe především o *lyrických* písních RK. Chtěl se však ještě blíže zabývati jím, jak ukazuje stručná poznámka v témž časopise (VI., 355) z r. 1828 pod nápisem: Altböhmische Gedichte: „Promluvili jsme již o ledačems z nich, doufáme však, že co nejdříve budeme moci oznámiti více, jelikož nám měsíčník společnosti vlasteneckého Musea mimo tolik jiných poučení i o tom bližší vědomosti uděluje a slibuje.“

Ale k tomu nedošlo a v referátě o Musejníku Goethe zase jenom všeobecnými slovy mluví o RK.: „Skvostné zbytky staré literatury (české) nikdy nezapomenuté zcela, byly v našich dnech neočekávaně rozmnoženy nejbohatšími nálezy. Významným řízením osudu nalezl právě v této době, kdy láska k vlasteneckým starožitnostem všude nově se probudila, pan bibliotékář Hanka RK., sbírku českých písní hrdinských, které jsme také již poznali překladem německým ve dvou vydáních.“

To je vše, co Goethe řekl o RK., a přistoupil-li někdo skutečně k němu s přáním, které tlumočí dopis Čelakovského Kamarýtovi ze dne 24. července 1827: „Kralodvorský rukopis se bude tisknout ve Frankfurtě staročesky a německy s předmluvou starého Göthe,“ pak zajisté nebyl s to, aby takovému přání vyhověl.

Vina nebyla Goethova; jemu nescházela schopnost a dobrá vůle, vžíti se v ducha cizí literatury a karakterisovati ji znamenitě. Jak hluboce vniká v písně srbské,[1]) o nichž tolik

[1]) Články tyto sebrány jsou GH 29, 575—596.

pronesl veřejně i soukromě! Tu čteme pokusy o třídění básní dle doby (ovšem celkem nezdařilé); tu jadrnými slovy vystihne zvláštnost písní milostných a shrne pak v krátkou větu obsah jednotlivých písní, často s pěkným slovem oceňujícím — — — hleděl-li Goethe po těchto básních na písně RK., musil se cítiti pomatena. Tápal stran něho ve tmách; posílal jej lidem, od nichž doufal dověděti se něčeho bližšího, — sám nevěděl si s ním rady, zvláště s epickými písněmi jeho, o něž ani slovíčkem nikdy nezavadil. A svědčí to o hlubokém porozumění, o jemném smyslu pro původnost a ráz národní v poesii, že si s nimi nevěděl rady.

Z referátu o Musejníku byla místa o časopisech, o poesii, a o polemikách otištěna v „Jahrbücher“ Musea r. 1830 na str. 498—502 jako „Goethes Stimme über die böhmische Literatur“. To nebylo dostatečné využitkování Goethových slov. Měli je vytisknouti v různých časopisech anebo rozeslati ve zvláštních otiscích; snad by tímto mocným hlasem z ciziny aspoň domácí kruhy německé se byly pohnuly k zachránění skomírajícího časopisu, když už do Německa nemohl pro nenávist k censuře. Ale takto otisknouti jej na potěšení tuctu odběratelů, to nemělo účelu a nevyhovělo asi také představě Goethově, kterou si učinil o působení svého slova. Čelakovský píše Kamarýtovi dne 29. dubna 1830 (Listy 272): „Goethe psal něco o české literatuře (myslím, že se otiskne v Bohemii), ale míchá παντα περι παντῶν. Nejvíce mluví o prvním ročním běhu musejního časopisu.“ Takto mohl Čelakovský psáti jenom po nejzběžnějším nahlédnutí do referátu nebo dokonce po cizí neúplné zprávě. Goethe o Musejníku nemluví „nejvíce“, nýbrž výhradně, a referát je všechno spíše než zmotaný.

Poměry české, jak se mu jevily dle časopisu musejního a dle ústních zpráv vynikajících mužů z Čech, zdály se Goethovi jakýmsi ideálem osvětovací nerevoluční činnosti; píšeť dne 11. března 1827 Zeltrovi, příteli svému, skladateli Kytice [1]) (prvnímu?):

---

[1]) Zelter píše dne 14. ledna 1823: Unterdessen lass Dir das Sträusschen gefallen, das wie ein Sphinxchen der Feder entschlüpft

„V Praze vychází časopis, jenž mi dává nahlédnouti s radostí v ony poměry, jež se mne jindy tak blízce dotýkaly. Jest tak mužsky čistá mysl v těchto věcech, klidné postupování krok za krokem, tak že, budou-li tak šťastni, aby mohli ještě deset nebo dvacet let pokračovati týmž způsobem, dojdou filosoficko-literární svobody bez revoluce a způsobí reformaci potichu. Zatím nikdo při tom netratí; neboť znám vysoce vzdělané muže, kteří to znají s rozvahou říditi.“

Poměry byly poněkud jiné; co se jevilo harmonickým postupem, bylo ve skutečnosti tajené vření sil, jež ohromný tlak z venčí udržel v zdánlivém klidu, a veškera harmonie vzala pominutím onoho tlaku za své.

Ale poznáváme přece, že Goethe, mluví-li v dopise, na začátku této knihy položeném, o tom, co v Čechách v každém oboru vědy a umĕn životně vyniká, mínil tím i obrodné hnutí české a že i jemu, netaje si vyhlídek jeho pro budoucnost z plna srdce přál a prodléval při něm do posledních chvil jasného vědomí svého.

VI. České překlady děl Goethových.

Ein reiner Reim wird wol begehrt;
Doch den Gedanken rein zu haben,
Die edelste von allen Gaben,
Das ist mir alle Reime wert.

Jest nápadno, jak pozdě v české literatuře se setkáváme s překlady Goethových děl: soudíce dle nich obdrželi bychom zcela nesprávný obraz o známosti Goetha mezi Čechy. Důvody jsou dva: předně celé vychování v začátcích století tohoto bylo tak naskrze německé, že překlady z němčiny vůbec nehověly nižádné potřebě vzdělaných čtenářů, ba jevily se

ist und schon ein Weilchen herum geflattert hat. Ich will nicht hoffen, dass es sich wieder verpuppe — Goethe odpovídá: Für das Liedchen danke ich zum allerschönsten. Ich habe es erst mit den Augen gehört und mich abermals deiner liebenswürdigen charakteristischen Consequenz gefreut.

jako přepych zbytečný, vyžádaný zcela jinými ohledy, než bylo obeznámení s auktorem. Za druhé však skutečně známost Goetha, na přehledu celé jeho činnosti založená, datuje teprve z pozdní doby, — z druhého desítiletí našeho století. Censurní poměry v Rakousku působily, že duševní proudy hýbající severním Německem teprv po dlouhých dobách mohly pohnouti také duševním životem na jihu. Tak, abychom uvedli nejmakavější příklady, Gottschedův boj proti extemporovanému dramatu, proti Hanswurstovi, byl ve Vídni vybojován teprve ku konci let šedesátých Sonnenfelsem, anglické týdenníky z let dvacátých začínají ve Vídni teprve r. 1764, v Praze až r. 1770. Básník jako Uz těšil se na začátku století, kdy byl ve své vlasti dávno již zapomenut, nádherným vydáním ve Vídni, zkrátka literatura rakousko-německá jeví se vůči severoněmecké o několik desetiletí opozděnou.

Výjimku činilo divadlo, jež spotřebovalo tenkráte více novinek než nyní a tak mezi četnými dramaty německými, přeloženými v letech devadesátých pro divadlo u Hybernů, shledáváme také Goethova „Clavigo". Překladatel byl známý J. P. Šedivý. Překlad tento není již přístupný, zůstal rukopisem.

Nehledíme-li k divadlu, tedy první sbírka Goethových děl, neoprávněné sebrání Himburgovo, nevniklo do zemí dědičných; první pravé vydání (Göschenovo) bylo sice již roku 1787—1791 patištěno ve Vídni, ale jak málo působilo, můžeme poznati z toho, že pokračováním toho vydání „Novým spisům" se té cti nedostalo; teprve Cottova vydání byla patištěna ve Vídni hned po vyjití r. 1808—11.

Nejdůležitější z těchto patisků jest patisk druhého vydání Cottova z r. 1815—19, vyšlý ve Vídni r. 1816—22, rozmnožený o šest svazků proti originálu a založený na témž manuskriptu jako tisk původní. Vzpomeňme si, co přiznal Zauper (viz str. 84.), že teprve tímto vydáním jako by mu hvězda vzešla a pochopíme, že totéž vydání znamená i pro české literáty první poznání celého Goetha.

Z tohoto vydání, patrně právě vycházejícího, posílá Jungmann Antonínu Markovi [1]) šest dílů jemu nejmilejších dne 4. ledna 1818; byly mezi nimi rozhodně Wilhelm Meisters Lehrjahre (sv. 3. a 4. toho vydání), neb v dopise, jímž Marek vrací Goetha, [2]) lituje „že mi tu Mignon umříti nechal, nemohu mu prominouti." Teprve po vyjití tohoto vydání můžeme zjistiti překlad Goethovy básně v Čechách. Zárodky jejich padají ovšem již v starší dobu. Dle Zeleného (Život J. Jungmanna str. 337) Jungmann již v době litoměřické zabýval se překladem Hermana a Doroty, ale na světlo vyšel tento překlad velmi pozdě; jenom šest veršů z něho otištěno v Hromádkových Prvotinách jako motto k článku Antibohemia (1813, 46, str. 185). Jsou to v: 2015—2019 a 2022:

— — — — — — Setrvejme a držme,
Pevně se držme, a pevně i pěkného statku majetnost;
Neb člověk, v času nestálém nesmejšleje stále
Rozmnožitel psoty jest, a dále a dále ji šíří;
Kdo však pevně se ustanoví, světa sám sobě tvůrcem.
Naše to jest! Tak pravme. a tak toho hájiti hleďme!

Tytéž verše čteme jako motto na prospektu „Literní přílohy" Vídeňských novin na r. 1815 a r. 1824 cituje Hanka poslední z nich v předmluvě k Tkadlečkovi.

Těchto šest veršů jest tedy prvním tištěným překladem z Goetha v naší literatuře. A trvalo dalších sedm let, než úplná báseň Goethova vyšla v českém rouše, byl to „Čarodějnický učedlník" Jungmannův, obsažený ve Slovesnosti (1820) a perla její. Stojí tu jako sedmá z básní „historických" a Jungmann předeslal jí jako úvod místo z Lukiana, pramen básně, dle překladu J. Nejedlého.

Jungmann poznal asi samostatně tento pramen Goethův, jelikož Nejedlého překlady byly všeobecně známy, a nebylo mu třeba znáti článek F. Passowa, jenž v „Polymathii" roku 1817 upozornil na vypravování Lukianovo, které Goethe po-

[1]) Čas. Čes. Mus. 56, 182.
[2]) Č. Č. M. 62, 167.

znal v překladě Wielandově. Překlad patří k nejlepším převodům Goethových básní vůbec; k formě originálu přiléhá dokonale a obsahově není odchylky. Některé slovo zastaralo jako slouho, (sluho), některé novotvary Jungmannovy se neujaly: *Ďásel* místo *ďábel*, již jsem leku prost (leknutí), *ruby* (šaty). Proti metru se prohřešují jamby *pomozte*, *'nastojte*, *celý*, *rozvrátím*, *padouchu;* Walle, walle manche Strecke není v překladě *Skoky skoky ku potoku* zcela vyjádřeno. Hlavní vadou jest pak, že myšlénka básně obsažená ve slovích „Die ich rief, die Geister werd' ich nun nicht los," jen nejasně se vyslovuje: Duchů opět z domu nepozbudu, hle! V pozdějších otiscích není žádné změny. [1])

Z téže doby, jak udává Jungmann ve Spisech, jest překlad Mignon, „Píseň Milostničky" nazvané, vyšlý r. 1841 ve Spisech (str. 32); tato báseň jsouc jambická, oplývá v překladu prosodickými chybami: *citrony*, *květou, ve tmavém, tichounký*, *modrého, nechvěje*, *milenče*, čtou se jambicky hned v první strofě. Ostatní, hlavně třetí, nejsou lepší. Ani obsahem překlad nevyniká — *myrt nechvěje* nevystihuje Goethových slov: Die Myrthe still... Es stürzt der Fels und über ihn die Flut... je plno života oproti adjektivní vazbě: *Zbořené skály příval okrývá.*

V Kroku (I. [1821] b str. 29) jako příklad k metrickým theoriím uveřejnil Jungmann překlad Zpěvu duchů nad vodami. „Vezmouce," praví, „Goetheovu báseň, v kteréž mu trochaey a jamby jako samy padaly, pustíme-li volnost jazyku našemu, vydá anapaesty míchané dle vzorce hořeního" (t. j. zastupované někdy daktylem nebo spondejem) — Král ukazuje však (L. fil. XXI., 353), že překlad, některé verše vyjímaje, je arrhythmický, a že by bez toho úvodu vůbec nebylo lze metra nějakého v něm poznati. Myšlénky podávají se celkem věrně a pěkně.

Překlad „Hermana a Doroty" byl dokončen teprve r. 1841; píšeť Jungmann dne 6. září 1841 A. Markovi: „Poněvadž pak za pravidlo jest, aby kniha Maticí vydaná rokem jedním aspoň 20 archů nebo něco více obnášela, Vašeho sebrání ale tuším

[1]) V Macháčkově Krasořečníku str. 359, ve Spisech str. 80.

tolik nebude, radil a žádal bych, abyste, jak jsem já učinil, také učiniti se rozhodli, totiž k doplnění archů dodělal jsem překlad Hermana Goethova.“ (Č. Č. M. 58, 409.)

Tento poslední překlad Jungmannův je ze všech Goethových děl v českém rouše nejrozšířenější. V Kobrově Ústřední knihovně vyšel v několika vydáních, snad hlavně jako pomůcka pro studující, čtoucí dílo v originále na školách středních. — Markovi se překlad velmi líbil, psaltě dne 25. září 1841: „Herman a Dorota v tom českém oděvu se mi velmi líbí. Jak slušná jest ta šestinohá měra k prostosrdečnému vypravování.[1]) Král[2]) shledává ovšem, že Jungmann se tu řídil metrickými pravidly Rosovými, zanedbávaje mezislovní posici, měře jednoslabičná slova dlouze, a bera vůbec často krátkou slabiku za dlouhou a opačně, ač dobrý vkus chránil Jungmanna před chybami Rosovými. Co do obsahu překlad přes velkou záslužnost jeho přes to, že věrně tlumočí báseň Goethovu, musíme nazvati zastaralým, hlavně pro formu časoměrnou, částečně též pro některá neobvyklá slova; Goethova báseň čte se tak přirozeně, a vzdor mnohé ledabylosti metrické rhythmus nenuceně vyniká; nové roucho uvedlo do ní něco nuceného, spíše na antické básně připomínajícího — — jedním slovem tón překladu není týž jako originalu.

Po vydání sebraných spisů přeložil Jungmann jen ještě jednu báseň Goethovu, v Květech (1845, str. 325); jest to Umrlčí tanec[3]) (Todtentanz), co do rhythmu snad nejhorší překlad z Goetha v celé naší literatuře. Jungmann, jenž tvrdil, že když překladá trocheje a daktyly, padají mu anapaesty a jamby, teď, když má překládati anapaesty a jamby, jež dodávají básni úmyslně tanečního rhythmu, nemá v tomto přízvučném překladě rhythmu téměř žádného. Ani obsahem není překlad správný. *Za dříví se kryje svěcené* m. dvéře je asi chyba tisková; v poslední strofě Goethe vypravuje, že věžník rád by prostěradlo vrátil, ale ono se zachytne za že-

[1]) Č. Č. M. 66, 299.
[2]) L. fil. XX., 208.
[3]) Ve Spisech (Národní bibliotéka 22.), II. 142.

lezný hřebík (patrně ve výšce, kam nedosáhne, když je chtěl shoditi) a to je jeho smrt i záhuba kostlivce, který se roztříští, nenaleznuv prostěradla. Jungmann však překládá:

Rád by vrátil loktuši proklatou
V skůře ji mrtvec háčkem zvedne
Zaplatí krádci měrou on vrchatou.

Vrátíme-li se k roku 1820, nalézáme v něm již zmínku o prvním překladě dramatu Goethova. Čelakovský píše Kamarýtovi dne 22. listopadu (Listy 47): „Macháček má Götovu Ifigenii v časomíře celou přeloženou;“ posledního července 1822 pak zpravuje přítele (Listy 97) „jak budou mé písně [národní] dotlačeny, začne se tlačit z toho písma „Ifigenia“. Bylo to málo ještě užívané písmo latinské a tak dělo se první to vystoupení Goethovo v českém rouše [1]) s patřičnou nádherou v úpravě, jaké se netěšil již žádný další překlad z něho.

Ačkoli překlad Macháčkův byl časoměrný, překládal jamby trocheji a odchýlil se takto od rhythmu původní básně. A nejen to, zneužívaje volnosti antické metriky, klásti na místo trochejů tribrachy, anapaesty a daktyly, setřel úplně ráz i toho trochejského rhytmu přečetnými licencemi. Mimo to posici brzo připouští, brzo nikoli, klade slabiku krátkou místo dlouhé a tak překlad jeho činí často dojem holé arrhythmie. [2])

Nehledě k rhythmu básně, také jazyk její, v němž „nedostatek básnických obratů dusí téměř i nejvzletnější myšlénky“, jak praví Truhlář, četné nově utvořené výrazy činí překlad pro nynější dobu zcela nečitelným.

Macháček také do své anthologie rok potom vyšlé [3]) pojal mimo Čarodějnického učedlníka Jungmannova dvě Goe-

---

[1]) Goethowa Iphigenia w Taurii. Tragédia w pateru děgstwj. Přeloženjm S. K. Macháčka. W Praze 1822. — Otištěno po druhé ve spisech Macháčkových a po třetí r. 1892 ve zvláštním vydání (!)

[2]) Král, Listy filologické 21, 349 — jenž mne teprve poučil, že zde je jakési metrické schema; sám jsem ho nepoznal podobně jako Truhlář v Kroku 1887, str. 82.

[3]) Krasořečník aneb Zbírka básní k deklamací. Od Simeona Karla Macháčka. V Praze 1823.

thovy ballady ve vlastním překladě; jest to předně Rybák (na str. 52). Jambickou báseň překládá přízvučným trochejem s přečetnými chybami metrickými. — Ku charakteristice stačiž začátek:

Voda se dme, voda hučí
Rybák podle ní sedí,
Ochladě se až po srdce
Klidně udice hledí.
A jak sedí a jak hledí,
Rozdělí se vlnina,
Z vody uhnulé vyhlučí
Vzhůru vlhká ženština.

Neméně bídný jest překlad velebné ballady „Bůh a Bajadera“ v téže sbírce na str. 89. I zde překládá přízvučně, jenom trojverší daktylická jsou časoměrná (Král L. f. 21, 434), ač je často pouze přízvučné schema, do kterého se vtěsnají slova a věty bez šetrnosti. Kdož by poznal Goetha ve verších:

Když si vyjda kráčel venku,
kde jsou domky vzdálené,
zhlídnul krášlenou dívenku,
Dítko sličné, ztracené!
„Zdrávas panno!“ — „‚Nápodobně!
Vejdi ke mně, dej tu čest —‘“
„Kdo jsi?“ — „‚Bajadera osobně,
A ten dům byt lásky jest.‘“
Strun se chopí, jme ochotně se hráti,
Švížně umí v kole dívka se hnáti,
Pokloněná jme se kytku mu nést.

Macháček sám cítil nedostatečnost svého překladu a přepracoval jej později úplně; v jeho básních [1]) čteme zcela nové znění ballady, úplně přízvučné; oč je nové zpracování lepší, ukáže nám srovnání na př. strofy páté:

Celuje její ruměnce, Muka lásky jí kynou; Ponejprv jaté dívence Slzy z očinek linou;	Růžové jí líbá líce, Znej, jak láska bolívá; Sama svá již není více Ponejprv slz prolívá,

[1]) Drobnější básně od S. K. Macháčka, Praha. — Znám báseň z Pichlova Krasořečníku III., 340.

Klesají jí nohy křepké,
Rozkoše nežádají,
Každé službě oudy hebké,
Dívčiny odpírají.
Tak v šeru k lůžka oslavě
radostné.
Půlnoční časy roušky milostné
A tkaninu milenou zplétají.

Zajatá mu k nohoum padne,
O, rozkoš ne, o, zisk ne,
A ty oudy umou vnadné
Upírají služby své.
A tak ku veselé slavnosti
lůžka,
Hotoví tmavé své líbezné rúška
Noc ony tkaniny roztomilé.

Ale již tento příklad ukazuje, že výbornost nového překladu Macháčkova jest pouze relativní, a tu volena úmyslně jedna z nejlepších strof. Jinde se smysl ještě více odchyluje než v překladě starším, nad nějž forma velice vyniká. V Pichlově sbírce čteme ještě dva překlady Macháčkovy, jest to Král v Thule, čili vlastně dle Macháčka Král v Luži, kterýžto kratochvilný nápis připomíná nám ony idyllické doby českého překladatelství, kdy Jungmann z francouzského krále Františka mohl udělati knížete jménem Hleď, Marek z hraběnky Savernské paní z Žerovín, Macháček sám z Castellan von Coucy hradníka Bělohradského a z jeho zbožňované dámy Fayelské zemanku ze Solopisk, Chmelenský z Toggenburga rytíře Horovína, Jablonský z Pouti Kevlaarské pout na svatou horu a z Wilhelma — Cecilii!

Král v Luži věren *žil*, po zesnulé *druži* ten zlatý pohár *ctil*, a kdykoli z něho píval, mu *pošel* zrak. Seděl při slavném *Vale* u otců vysokém sále — — tolik o tomto prvním překladě básně často přeložené. Druhá báseň jest „Marnost nad marnostmi“. Verš druhý v každé strofě této písně zní Juchhe! čtvrtý Juchhe nebo O weh! — Macháček překládá tato slova *Juchej* a *Ovej* nebo *Ouvej*; to je jediné dobré, co se o překladu dá říci.

Ani Jungmann ani Macháček neměli přes překladatelskou činnost, kterou mu věnovali, vniterního poměru k Goethovi: u Macháčka o nějakém takovém poměru vůbec nelze mluviti a Jungmann zůstal co se stanoviska literárního i filosofického týče, státi u Wielanda, jako jeho učitel v aesthetice Meissner. Tím užší byl svazek, který víže k Goethovi třetího překladatele, tak vlastního to representanta Goethovství v lite-

rtauře české, že voláme-li do ní „Goethe“, ozve se nám „Čelakovský“.

Čelakovského mládí spadalo právě v onu dobu, kdy známost Goetha se po Čechách nejvíce šířila. V korrespondenci mladého studenta s přítelem Kamarýtem poznáváme Goetheany již dle hojnosti citátů z miláčka jejich, které jsou jim stále po ruce — — všimněme si jen Listů str. 17, 18, 20, 21, 73, 215, 354, 391, 431, 490, a mnohých jiných míst. — Kamarýtův dopis ze dne 23. ledna 1820 (Listy 18) má motto z Goetha „Man muss vergebens harren, wenn man nichts Kühnes wagt,“ a Čelakovský tím slovem utvrzuje se v předsevzetí opustiti Rakousko a jíti na Rus (Listy 24) „Ale,“ — píše o měsíc později (Listy 29), „úmysl můj již se zvrhl. Juchhej!

Im Vaterlande
Schreibe was dir gefällt,
Da sind Liebesbande,
Da ist deine Welt!!!

Tak na mne zabroukal Göthe.“ —

Podivuhodno! Představme si, že by Čelakovský byl tenkráte se skutečně představil Goethovi a svěřil se mu se svými úmysly a pochybnostmi, nebyl by mu odpověděl a radil na vlas tak, jak to vyčetl sám z toho čtyrverší? Vizme jen, co řekl Braunu von Braunthal (nahoře str. 92.), a nebudeme pochybovat, že Čelakovskému by byl rovněž řekl „Máte krásnou, velkou vlast...“

Čelakovský zůstal i v Linci pilným čtenářem Goetha, kdežto Kamarýt píše z Budějovic, že jen v Praze „mohl — čísti Goetha i Husa nevinného... Od toho času málo z Goetha četl jsem sice, však co se mi k čtení událo, rovněž tu radost mi působilo, co tobě, a já také mistra v něm nalézám a miláčka umën.“ (Listy 31). Dne 21. března 1820 (Listy 30) píše Čelakovský, že četl „Dichtung und Wahrheit“ tenkráte právě v uvedeném vídeňském vydání dotištěnou. Vypravuje o svém plánu, napsati idyllu V e n k o v, „ale jaké mé podivení, čtoucího tento román, zživotěný na Goethovi milujícím dceru pastorovu tři míle od Štrasburku, rozmilou Fridrišku. Čeho já

ve fantasii požíval a tvořil, hle to on, on to požíval skutečně. Tak se nám chudákům děje.“ Co Goethe napsal jako umělecké dílo, vlastní životopis, Čelakovský čte a cení jako dílo umělecké, vzbuzuje v sobě dojem čistě aesthetický, čímž jeví znamenitě duševní příbuznost s Goethem.

K dopisu dne 21. června 1822 přikládá Goethovu básničku „Schweizerlied“ (Listy 97), patrně jí do té doby neznal, vyšlať poprvé ve vydání uvedeném. Roku 1824 „projíždí se s Goethem po Vlaších“ (Listy 157), čte Italienische Reise, a r. 1826 zmiňuje se o Západním (vlastně západně-východním) divanu (Listy 187). Kamarýt, který přes všechno nadšení neměl vlastního exempláře, hned jak se r. 1827 oznamovalo nové vydání Goethových děl (známá Ausgabe letzter Hand), hlásí se za odběratele, „bude-li mi stačiti, co se vymiňuje“, (Listy 206).

Jak toužil Čelakovský poznati Goetha osobně, jak jinak byl by před ním stál než Kollár! — O letnicích 1822 „těšíme se zde velmi mladí schovanci Muz, že zde toto leto uvidíme — koho? Pomysli! Goethe. Zdržuje se nyní ve Vařích a má, tak sem psal, brzo Prahu a naše Museum navštíviti. To uslyšeti a srdce se ve mně otočilo (Helti [Hölty] se otočil na patě radostí, kdy měl Klopstock skrz * [Gotinky] jeti). Snad ho uvidím!“ (Listy 93). Čelakovského tklivé nadšení v tomto dopise, jehož udaje jsou mylné, neboť básník meškal tenkráte v Marianských Lázních a na cestu do Prahy nepomýšlel, skutečně připomíná spolek mladistvých básníků „Hain“ a jeho nadšení pro Klopstocka.

Chybné jsou rovněž udaje v dopise ze srpna téhož roku, kdy Čelakovský viděl v Praze spisovatele De la Motte-Fouqué: „Kdyby byl raději Goethe přijel, ale ten je nyní v Marianských lázních a překládá některé kusy z Kralodvorského rukopisu. Nyní teprva začíná náš rukopis účinkovat“ (Listy 98). Goethe zajisté tenkráte dlel již v Chebu a nepřekládal ničeho, upraviv překlad Kytice již v Marianských Lázních. — Také o nemoci píše, ve kterou Goethe upadl po návratu svém „Goethe zase zdráv, praví noviny, a psal prý v nemoci k někomu ze svých přátel v nemoci jej těšícímu: „Slyšíte-li, že

stůni, nevěřte tomu, a uslyšíte-li, že jsem umřel, tomu tím méně věřte!“ — Ten jest upevněn ve víře na nesmrtelnost — svou“ (Listy 116). Též o poměru k Ulrišce došly pověsti až do Prahy, ovšem velmi pozdě, dne 6. května 1824 píše Čelakovský: „Goethe se zas poznovu oženil.“ (Listy 155.)

Goetha považoval Čelakovský za největšího básníka německého, což nebylo tenkráte ještě jako dnes přesvědčením všeobecným. Zvláště stalo se tou dobou zvykem, srovnávati Goetha s Schillerem, což vrcholilo v známých falešných „Wanderjahre“ od Pustkuchena, vyšlých r. 1821, a byli to moralisté i doktrináři-liberálové, již svorně pasovali Schillera za největšího básníka německého. Tak Čelakovský a Kamarýt měli již v Praze půtky směsné nebo opravdové s jistým V-nem „Goethovi-li nebo Šillerovi krásnější věnec náleží;“ — podobně setkal se v Linci s kýmsi, jenž Schillera do nebes vychvaloval (což se Čelakovskému líbilo), ale Goetha haněl. — Výsledek této diskuse jest dlouhý dopis Čelakovského z roku 1819 (Listy 12), v němž si hledí uvědoměti důvody své náklonnosti k Goethovi, čili „odkud zalíbení to jednoho před druhým pochází“.

Čelakovský k tomu účelu vyvinuje theorii, na které leží hojně školního prachu a nechybíme asi, shledáváme-li zbožňovaného Bolzana, osobního známého Goetha, ideál mladých studentů, jenž jim poskytl základy filosofické pro celý život,[1]) dodavatelem těžké a hrozně těžkopádné zbroje, s kterou se mladý student vydává do aesthetického boje.

Překládati řetěz závěrů Čelakovského do novější terminologie filosofické, jak se o to pokusil Bílý, neosvětlí valně hlubiny jejich. Vzpomeňme si, že hlavní výtkou Schilleriánů byla neušlechtilost a nemravnost postav Goethových vůči ideálním osobám Schillerovým[2]) a pochopíme, že Čelakovský,

---

[1]) F. Bílý, Ze života Čelakovského a Kamarýtova — Zora, Almanach omladiny moravské II. 1872 — 208 a nn.

[2]) Heine, Die romantische Schule: „Die Schillerianer pochten auf die sittliche Herrlichkeit eines Max Piccolomini, einer Thekla, eines Marquis Posa und sonstiger Schillerschen Theaterhelden, wo-

vyhýbaje se této výtce, odůvodňuje, že klade hlavní váhu na to, co nazývá formou básně. Kdo má smysl jen pro materii její, jistě Schillera cení výše, ale ten i koberec cení podle dobroty látky a ne podle výkresu vytkaného, ten sochu cení dle materiálu a ne dle toho, co představuje a jak je provedena.

Jasnější než tento hegelianismus jest karakteristika předeslaná, ač je pouhým obrazem: „Čtu-li Šillera, tuť můj duch se jen kolébá v nebeských harmoniích, v pravé říši ideálů se kochá vyveden živým slovem z nízké pozemskosti; ale slyším-li Goetha zpívati, tuť nejináče, než jako by příroda prsem svým zdravotou napájela všecko, jakoby potůčkové medoviny se linuli, jakoby — ó, co mám říci? — Šiller uvádí člověka mezi bohy, Goethe bohy v společnost lidskou. Kdo větší má zásluhu?“ — Podobně i Kamarýt nemoha sledovati Čelakovského do hlubin jeho filosofie útočí obrazy na „hanitele našeho Goetha“:

„Goethova múza beze zdoby zbytečné v prosté spanilosti klidnou veselost v oku usmívavém loukou se toulajíc, žádný kvítek neopomine, žádným nepohrdá, okotěšky, žluťáčky, plané růže, fialky, co se nahodí, citem a umem Glyceneiným v nejlepší věnec vije:... Goethe jest básník čistý, naivní více, Schiller sentimentální, onen tu přednost, tu libocitnost do sebe má, že se jeho písně dají povolně provázeti hudbou... G. jest více spanilý, líbezný, Schiller velký, vznešený, onoho milujem, ... tohoto více obdivujeme a ctíme (bez ohledu na jich rozdílné genie, *neboť Goethe patrně větší jest genius*...)“

Zde vlastně předpokládáno, co se má dokázati, ale i důvodů a dobrých naneseno dosti, více než u systematického Čelakovského, jenž byl s prací přítelovou úplně spokojen, a později odbýval nepřátele Goethovy bez dlouhých filosofemat jadrnými slovy: „Kdo nechce Goethe čísti, ať čte třeba „Andächtiges Rosen-Gärtelein in gereimbten Versiculis. Taky poesie.“

---

gegen sie die Goethschen Personen, eine Philine, ein Gretchen, ein Klärchen und dergleichen hübsche Creaturen für unmoralische Weibsbilder erklärten.“ — (Vyd. 1876, 3., 147.).

*

Pochopíme, že při takovém způsobu, studovati Goetha, Zauprova poetika, která užívala děl jeho pouze co příkladů ke kategoriím poetickým, musila Čelakovského trpce sklamati: „Dočítám právě knihu: Grundzüge atd., která mi ale hrozně málo zadost učinila, velmi chudá, skoro $^3/_4$ samé příklady a kniha 134 stran, a Goethe! Goethe! o jehož spisech by mohl folianty psáti, věru nemá celá poetika víc než 25 listů, ostatně všecko cizí zboží. Tomu se asi p. Goethe pozasmál.“ (Listy 89.)

Viděli jsme naopak (str. 84.), že Goethe se těšil skrovnému daru.

Ještě mnohem později jeví se úcta Čelakovského ke Goethovi ve způsobu, jak mluvil o spracování Kytice: „Krásou této písně unesen přeložil ji Goethe do němčiny. I zdálo se mu, že pořádek slov nějak je zvrácený, protož navrhl, aby se třetí sloka dala na konec, *což by arci pěkný smysl dalo*; ale i tento pořádek dává smysl dobrý,“ sděluje z přednášky z roku 1851 Lešetický v Lumíru 1886. A poznáváme dle toho vliv Čelakovského i ve způsobě, jak Riegrův Slovník Naučný mluví o tomtéž díle: (III., 430), „Známo, že se k vůli RK. naučil českému jazyku v té míře, že mohl Kytici nejen mistrně přeložiti ale spisovatelem originalu přerušený pořádek i v logičtější celek sestaviti,“ nebo Lký, pisatel článku o Goethovi, jest právě týž Lešetický, žák Čelakovského.

Na veřejnost vystoupil Čelakovský jako překladatel zároveň s Macháčkem; r. 1822 ve svých Smíšených básních uveřejnil překlad šesti epigramů Goethových, na něž naráží také v dopise z 27. června r. 1823 (Listy 127) píše, že snad u Krameriusa kafírníka uvidí Goethovy *lacerty.* (Srv. epigr. 67—70.) Karakteristický jest výběr epigramů; hned druhý jak významný:

Škodná pravdo, tě víc velebím nad klam užitečný,
Pravda bolest ukojí, bezděky jižto plodí.

Ale nejnápadnější jest překlad epigramu, kterým se Čelakovský přiznával ke Goethovi měrou, jemu samému potom snad nepříjemnou; aspoň báseň do souborného vydání nepřijal, nebo přijmouti nesměl. Jest to číslo 5.

Snášet umím všelicos. Myslí hotovím se pokojnou
Obtížného trpět cožkoli Bůh mi velí:
Než čtvero přece co ještěr a jed mi činí nechutenství.
Kouř z tabáku totiž, plošky a česnek a pl—.

Nevím, co *pl*— má znamenati; možná, že tu Čelakovský chtěl slavné censuře kousek vyvésti, jako svou Cikánovou píšťalou — nebo nerozuměl sám Goethovu textu, nevěděl, že znaménko +, jež v originále stojí na tomto místě, znamená tu *Christ*?

Šest epigramů časomírou přeložených, to je malá kořist a vůbec Čelakovský, kdykoli se jedná o Goetha, počíná si úzkostně, nesměle. Dne 29. července 1823 navrhuje Kamarýtovi: „Ty znáš pěknou Goethovu báseň ‚Der neue Pausias‘. Mně se nad míru líbí. Chceš-li, předkládejme ji spolu, já pro sebe, ty pro sebe, pak budeme srovnávat, která disticha jsou lepší, ty podržíme a dáme to do Kroka, *však to nemusí být hned*, až bude míň práce. Přál bych, abychom to taky tak pěkně česky podati mohli“ (Listy 129). Nedošlo k provedení toho plánu, buď že se přátelé vůbec do práce nedali, nebo že se jim disticha jejich nezdála tak pěkná jako Goethova, a rozkošná báseň zůstala podnes nepřeložena.

Neméně ostýchavě se choval Čelakovský, i když se jednalo jen o překládání prosy Goethovy; na masopustní pondělí 1824 píše Kamarýtovi: „Budeš-li zase co míti do Almanachu? (Novoročenky.) Víš co? — Ty máš nepochybně doma Goethovu hru: ‚Die Geschwister‘ přelož nám ji, ta se výborně hodí. Nedej se zavésti titulem — jmenuj, jako Francouzové ve svém přeložení zhola: Marianna Ale musil bys popíliti. Piš mi o tom, neměllibys chuť, dal bych já se do toho.“ (Listy 148.) Jaký tu míní Čelakovský francouzský překlad, jenž se vyhnul nepřeložitelnému slovu *Die Geschwister*, nevím, překlad Guizardův z r. 1822 je nadepsán *Le frère et la soeur*. Kamarýt ihned odpověděl: „Kozel Vás bere s tou Novoročenkou!... Goethovy dramata již dávno jsem odevzdal, následovně nemohu tu hru krásnou přeložiti. Jen ty to přelož a věz, že se každý do Marianny zamiluje, taková žínka! —“ (Listy 151.) Čelakovský také dle všeho hned si — vypůjčil „Die Ge-

schwister“ nebo vlastně pátý svazek Goetha a dal se do překládání, ale byl nucen exemplář vrátiti, než byl hotov; píšeť dne 12. května 1824: „Goethovu Mariannu, ačkoli již přes polovici přeloženou, jsem zas ponechal, nemaje svého exempláře. To má na čas.“ (Listy 157.) Do almanachu hotova již nebyla, a teprve za rok dne 26. června 1825 odesílá rukopis malé té práce příteli se skromnými slovy, svědčícími, jak velkou váhu na to dílko kladl: „Tuto ti též odesílám k přehlédnutí Goethovu Márinku, dobře mi ji opatři a kdeby jaké slabosti postihl, poznamenej.“ (Listy 177.) Při bídných poměrech censurních oné doby není divu, že trvalo ještě přes rok, než tento roztomilý a propracovaný překlad byl vydán.[1]) Že se Goethe sám z něho potěšil, viděli jsme nahoře na str. 137. Provozován překlad nebyl, i originál jen málo kdy dostal se na jeviště, ač se to stalo vždy s úspěchem, vyhověli-li herci svému úkolu. Ještě r. 1843 vyčítá Štěpánek správě divadelní, že nehledí k přeloženým kusům jí zadaným, mezi nimiž vypočítává i „Marinu“. (Čes. Včela str. 400.)

Kamarýt, jehož jsme poznali tak znamenitým znalcem Goetha, nepřeložil, což jest velice nápadno, ničeho z něho, právě proto, že duch jeho, třeba se dal strhnouti Čelakovským, stál spíše na stanovisku těch Gessnerů. Je však komické, že Kamarýtovi připisován byl plán, přeložiti Fausta. V srpnu 1821 píše mu Čelakovský. „Ondyno stálo (tak to mám z hodnověrných úst) v nějakém lipském časopise pojednání o nejnovější literatuře české, kde se o tobě dvakrát slavně zmínka stala, předně jakožto o sbírateli a shledavateli národních písní, podruhé jakožto o překladateli Goethova Fausta. Je tomu tak? Překládáš — já nic o tom nemám věděti? Jiní to vědí a já ne, to není hezky.“ (Listy 64).

Odpověď Kamarýtova se bohužel ztratila, tak že nevíme, byla-li pověst poněkud oprávněna; Čelakovský ještě r. 1824 naráží na tento plán: vypravuje příteli, že ve snu viděl jeho

[1]) Marinka, Hra v jednom jednání. Podlé Goethe — přeložená od F. L. Čelakovského. V Praze 1827 — 33 stran. Vyšla několikráte.

náhrobek: „Zde odpočívá překladatel Fausta Goethova J. V. Kamarýt.“ (Listy 138).

Kamarýt nejen že nepřeložil Fausta, on nepřeložil vůbec ničeho z Goetha, a ještě nápadnější jest jiný rozdíl mezi oběma přáteli; i v původní produkci Kamarýtově nenalézáme žádného vlivu Goethova, tím více u Čelakovského.

Nenarážím tím na vážně míněnou parodii Mignon, kterou složil r. 1821 německým jazykem: Kennst du das Thal, wo still der Seifen fliesst? (Listy 69) ani vůbec na působení v jednotlivých básních a výrazech se jevící (o některých se pak zmíním), jako spíše na celek básnické činnosti Čelakovského, který aspoň v první polovici jest prodchnut duchem Goethovým.

Již v básnění „Ohlasů“ jest něco Goethovského: Ohlas písní ruských připomíná diván západně-východní, kdež Goethe bere si škrabošku orientálního básníka jako Čelakovský ruského zpěváka lidového. A Ohlas písní českých, obsahující mnohé z nejstarších básní Čelakovského, živě připomíná Goetha, jenž vzkřísil lidovou píseň německou, a jehož některé písně začátkem a tonem pojí se k určitým písním lidovým (n. př. Wie kommt's, dass du so traurig bist).

Čelakovský byl si tohoto vzoru vědom; ne příliš dlouho po vyjití Ohlasu píše Kamarýtovi v lednu 1830: „Goethe prý měl, jak v listech jeho psaných k Šillerovi stojí, někdy myšlénku dělati Ohlasy rozličných národů, kterou potom pustil, a tak sám onu: „Ich heisse Liese — auf des Vaters Wiese“ jmenuje Altenglisch. Škoda, že ji nevyvedl.“ (Listy 257.) Čelakovský míní tu báseň Der Edelknabe und die Müllerin s verši:

E. Wie heisst du?
M. Lise.
E. Wohin denn? Wohin,
Mit dem Rechen in der Hand?
M. Auf des Vaters Land,
Auf des Vaters Wiese.

která, když poprvé vyšla v Schillerově Almanachu (1799), byla naznačena opravdu slovem *Altenglisch*, jako následující báseň Der Junggesell und der Mühlbach jmenovala se *Alt-*

deutsch, Der Müllerin Verrath *Altfranzösisch* a Der Müllerin Reue *Altspanisch*. Třetí z nich je skutečně dle francouzského pramene. (Dopis Schillerovi ze dne 12. září 1797) a Čelakovský zde tedy mohl poznati vzory pro své Ohlasy vlastní.

Co se pak jednotlivých básní týče, *Cikánova píšťala* má svůj hlavní motiv z Rattenfänger, *Společná píseň* připomíná různé „společenské písně", *Vodník* balladu Rybář a jiné, *Plavba* má strofu Boha a Bajadery, *Bělička* je obrácením Přadleny. V *Tomanu* lesní panna láká jako žena v Rybáři:

Světla denního v mém domě
Věčně nezachce se tobě.

Vzpomínání začátkem svým podobá se úplně básni Nähe des Geliebten. a epigramy distichové bližší než jiným četným vzorům jsou Goethovým.

Nejméně Goethovství shledali bychom ovšem v Růži stolisté, jako vůbec vlivu Goethova na Čelakovského stále ubývá. Ne formou, ale aspoň tendencí upomíná č. 83. „S námi štěstí nech zahrálo . . ." na Goethův epigram, Čelakovským přeložený:

Immer strebe zum Ganzen und kannst du selber kein Ganzes
Werden, als dienendes Glied schliess an ein Ganzes dich an.

Báseň XXXIX. — začíná:

Sám se z města druhdy loudím
V pole s první dennicí.
Po lesích a pouštích bloudím
Na rameně s ručnicí.

Což jest to jiného než variant Goethova

Im Felde schleich' ich still und wild,
Gespannt mein Feuerrohr.

Při začátku druhé části Růže stolisté nesmíme si ovšem na Goetha básníka zpomenouti, máme-li míti i jen trpělivost, pročísti tyto vybrané kusy rýmované prosy, ani na Goetha pantheistu a přírodozpytce, básníka Přetvoru rostlin, aby nám nebyl odporný dualismus a mechanismus ve světovém názoru tomto, abychom necítili příliš trpce, že vzdáliti se od Goetha

znamenalo pro Čelakovského sestupovati s výše básnické a filosofické.

Mezi překladatele Goetha přihlásil se též Kollár, nebo vlastně básnickou fikcí svoji Mínu, pravě v znělce III., 69.

> Hned zas však čítávali básně;
> básně, jež má láska stokrát četla,
> i pár na čest Jí a památku,
> *přeložila* a v ty znělky vpletla.

Kollárovi se tu vedlo jako Čelakovskému s „Venkovem". Spolupracovnictví milenčina, které mu tanulo na mysli jako krásný sen, jako poetická vidina, toho se Goethovi dostalo v skutku; právě po odjezdu Kollárově z Jeny vydal stařec svůj západně-východní diván, v němž některé z nejkrásnějších básní, nadepsaných „Suleika", jsou básněny skutečně od Marianny v. Willemer. „Tak se nám chudákům děje".

Dle poznámky k tomuto verši Kollár počítá k těmto překladům znělku III., 70 „podle Goetheho, jehož Slávy Dcera mezi německými básníři nejvíce libovala". Vlastním překladem písně „Nähe des Geliebten" ovšem znělka není, ale ohlasem jejím; — jak srovnání snadno ukáže:

> Ich denke dein, wenn mir der Sonne Schimmer
> Vom Meere strahlt;
> Ich denke dein, wenn sich des Mondes Flimmer
> In Quellen malt;
> Ich sehe dich, wenn auf dem fernen Wege
> Der Staub sich hebt;
> In tiefer Nacht, wenn auf dem schmalen Stege
> Der Wandrer bebt.
> Ich höre dich, wenn dort mit dumpfem Rauschen
> Die Welle steigt.
> Im stillen Haine geh' ich oft zu lauschen,
> Wenn alles schweigt.
> Ich bin bei dir, du seist auch noch so ferne,
> Du bist mir nah!
> Die Sonne sinkt, bald leuchten mir die Sterne.
> O wärst du da!

Na Tě myslím, když tmy šeré hynou,
Hory zlatnou jitrem řeřavým,
Když se bledá, okem laskavým,
Luna tichou směje za březinou.

Tě jen slyším, kde se jiná s jinou
Vlna smlouvá šeptem žvatlavým,
Kde se větry dechem voňavým
Z květné louky k zpěvům háje linou.

Tebe vidím, když svůj silnic prachem
Příchod jeví poutník vzdálený,
Kde mhla stráně v běhu kryje plachém;

S tebou žiji, tvůj jsem ještě celý,
Ač nás rok už darmo prošený,
Ač nás závist mnoha krajin dělí.

Ohlasem „Mignon" je znělka III., 89. „Znáš-li kraj ten, tu vlast slávy věčné."

Při té příležitosti budiž vzpomenuto, že Kollár Goethovi vykázal místo i v slovanském nebi, zakončuje zn. IV., 100:

S Goethem stolí Gerhard, Talvj panna.

Dle poznámky k tomuto místu děje se to jen za pozornost srbským písním věnovanou. O tom, že Goethe Gerhardovi chtěl odkázati svou náklonnost k Čechám, a že i s Talvj korespondoval poněkud o českých věcech, Kollár ovšem nevěděl.

Také první zpěv „Slávy dcery" zmiňuje Goetha; čteme v zn. 63.

Zde je Herder, Wieland, Schiller, Göthe,
Tento v těle, oněch duchové...

a znělka 112 vyličuje scenu v domě starého Knebla, kde i „velký pohan" se veselosti účastnil:

Tu já říkal, ona za mnou psala,
Götheho pak Musa Zpěvanky
Do němčiny naše překládala...

Rozumí se, že všechno je pouhá fantasie, nejspíše dle vypravování přítele Ferjenčíka. O slovenských písních, které Kollár dle Pamětí Goethovi dal (vz. nahoře str. 58), se ani nejmenší poznámkou k této básni nezmiňuje.[1])

Začátkem r. 1822 seznal Čelakovský, jak píše Kamarýtovi (Listy 89), „dva mladé české básníky Herzoga a *Kociána*, poslední vyzrazuje mnoho ducha básnického, ale tuze ještě lpí na slovu, ještě nemá dokonale obzor — snad až bude více čísti.“ — Nevyjádřil se Čelakovský podobně k mladým básníkům samým, nevybídl je, aby čtli — Goetha? Aspoň jednoho z nich vidíme, jak hned v témž roce snaží se napodobiti volné rhythmy Goethovy v básni *Žití člověka.*[2])

Člověka žití je
sen tu krásný.
Obrazy sladké
duši tvou veselí
hrůzou a ouzkostí atd.

Roku následujícího týž básník překládá Goethovy básně. V „Čechoslavu“ 1823 čteme především báseň *Lešík*[3]), jméno vzaté asi ze slovanské mythologie Kajsarova. Báseň začíná:

Kdo tak jede pozdě v bouři tmě?
Otec s milým to dítětem je
V svém náručí chlapečka hřeje,
Drží jej pevně, jemuž přeje.

kterýžto mdlý konec ukazuje již ráz celého překladu, v němž věty „Moje dcery teď kolování mají“, „Chlapečka hekajícího objal“ — a metrum, které někde nedává rozhodnouti, je-li to chybná časomíra nebo chybný přízvuk, nepřispívají k lahodnosti.

---

[1]) V nejnověji vydaných dennících Goethových nalezl jsem dokumentární svědectví o Kollárově návštěvě. Čteme tu při dni 7. listopadu 1817: „Zwey Ungarn“. Tímto datem budiž vypravování na str. 57 doplněno.

[2]) Čechoslav 1822, str. 133.

[3]) Lešík, Goethův Erlkönig. Od P. J. Kociána. Čechoslav 1823, 223 n.

Pěknější je překlad Dívčiny písně večerní,[1]) jak nazval Kocián píseň „Nähe des Geliebten“, až na metrum, kdežto Myslivcova píseň večerní[2]) odsuzuje se již prvními verši, které absolutní akkusativ Goethův, (příslovečné určení) činí až komickým způsobem věcí hlavní:

Im Felde schleich' ich still und wild,
Gespannt mein Feuerrohr

překládá Kocián:

Mívám, polem tiše kdy jdu,
kohoutek napjatý...

Měl-li Čelakovský Kociána k překládání Goetha nebo neměl, jistě cítil hluboce nedostatečnost překladů jeho; psal o jiném překladě Kociánově Kamarýtovi: „Není dosti jenom slova přenášeti, ale dobré přeložení výše pokládám; co jest překládati a překládati nahlédneš, až téhož samého lovce [Bürgrova, jehož i Kamarýt zčeštil] zflekaného od Kociána uvidíš.“ A jiný přítel Čelakovského snažil se aspoň jeden z oněch překladů nahraditi lepším.

Byl to J. K. Chmelenský, jehož Čelakovský i mnohem později ještě počítá k Goetheanům, píše mu dne 19. října 1838: „Minulou středu jsem po čtyřech letech opět se octnul v německém divadle. Přilákal mne tam Goethův Faust.... Stála nás pohromadě hezká hromádka Goethianův a při tom Čechův.“ (Listy 371.)

Chmelenského překlad Myslivcovy noční písně stojí v Čechoslavu 1824 na str. 207 a je sice lepší Kociánova, ale nikterak o sobě zdařilý; zaviňuje to ovšem hlavně metrický anarchismus, panující v oné době; jaký rhytmus mají tyto verše?

Polem se divě loudívám
Se zbraní natáhnutou,
Tu obraz tvůj milý zřívám,
Sladký obraz před mnou.

---

[1]) Dívčina píseň večerní z Goethe. Od P. J. Kociána, Čechoslav 1823, 255.

[2]) M. p. v. Z Goethe... tamtéž 241.

Je zajímavo, že před tímto překladem otiskl Chmelenský v témž časopise (str. 8.) ohlas téže básně a několika jiných motivů Goethových; zvláště básně *An den Mond*:

Měsíc, kdy hlídá olšovím
  Do proudu jasného,
  Tu sám a sám hledám křovím
  Cíl srdce smutného.

Pramen se míchá ze mlází
  Do mého kvílení,
  Tichým bublem se dál plazí
  V toužebném upění.

— — — — — — — — — — —

Zřít on, jak též Ludenka má
  U okna v dálce dlí,
  Co já jeho slzíc se ptá:
  Také-li o mne (!) ví?

Goethova otázka k milence je zde prostě obrácena v otázku milenky samé.

V Čechoslavu r. 1824 (str. 76) vyšel též první překlad Goethova „Sänger“ od Jana z Hvězdy, pověstný onen překlad, v němž pěvec prosí, aby mu podali víno *v čisté číši*. Jan Marek nejspíše překládal dle tekstu prvního, obsaženého v Goethově románu Wilhelm Meisters Lehrjahre, kdež místo zní skutečně:

Doch darf ich bitten, bitt' ich eins:
Lass einen Trunk des besten Weins
In reinem Glase bringen.

Myslím sice, že Goethe tu nemínil sklenici, nýbrž čisté sklo t. j. křišťál a že neporozumění podobné Markovu přimělo ho k novému znění: „den besten Becher Weins in purem Golde“, ale přece pochopíme dle toho komický překlad Markův.

Ostatně Marek také jakoby nevěděl, co je kancléř, překládá Gib sie dem Kanzler, den du hast, slovy: „Neb skoupému ho můžeš dát.“

Vědeckou prosu Goethovu prostředkovati obecenstvu českému podnikl zajímavý a svérázný dr. J. R. Čejka, tvůrce

českého názvosloví lékařského a překladatel Shakespeara. Uveřejnil r. 1842 v novém časopise „Vlastimil" znamenitý co do věrnosti a uhlazenosti překlad Goethova *Versuch über die Metamorphose der Pflanzen.*[1]) Jest to jeden z prvních článků tištěných novým skladným pravopisem, a sice na žádost překladatele, jak redaktor udává v poznámce. Překladatel tvoří novou botanickou terminologii českou, klada při tom názvy Goethovy v závorky.

Předmluva překladatelova svědčí, že porozuměl Goethově činnosti vědecké a vysoce ji cenil. Praví tu mezi jiným: „Vyřknutím zákona vyřknuto i hned čarodějné slovo, jenžto nás na mistrovství povolává. Dobře toho si vědom, hledal Goethe jakousi prarostlinu... Marné však bylo snažení jeho... Byloť tedy kráčeti jinou cestou, která všem badatelům za vzor sloužiti může."

Čejka překládal tento spis vzniklý r. 1789 z vydání vyšlého r. 1831 parallelně s překladem francouzským od Soreta, jak poznáváme z motta řeckého *Ταράσσει τοὺς ἀνθρώπους οὐ τὰ πράγματα ἀλλὰ τὰ περὶ τῶν πραγμάτων δόγματα*, otištěného ve Vlastimilu, kterého v jiných vydáních Goethova spisu nebylo.[2])

---

[1]) Jana Wolfganga z Goethe pokus o přetvoře rostlin. Přeložil Dr. J. Rod. Čejka ve „Vlastimil. Přítel osvěty a zábavy". Vydáván od K. B. Štorcha I. V Praze 1842 str. 152 nn.

[2]) Z dobrých důvodů ne; právě v Čechách se zachoval dopis Goethův, z kterého poznáváme, proč G. tomuto vydání motto předeslal. Chová se v archivu roudnickém (sig. C. 250) a upozornil mne naň p. archivář Dvorský, jemuž vzdávám za to povinné díky, jakož i Jeho Jasnosti knížeti Morici z Lobkovic, jenž mi dovolil, jej otisknouti. Dopis zní:

Euer Wohlgeb.

übersende hiebey die Inschrift auf die erste leere Seite, wenn auf der zweyten der deutsche Text gedruckt wird, und auf der dritten die französische Übersetzung. Alles Uebrige bitte wie verabredet zu besorgen und mir seiner Zeit die Revision in doppeltem Exemplar zu übersenden.

Das Beste treulich wünschend

Weimar
den 2. Juni
1830.

ergebenst
JWv Goethe.

Čejka jevil se též prostředníkem krásné prosy Goethovy. I zde volba jeho prozrazuje pravého znalce Goethovy musy, neboť přeložil dílo, působící pouze na vysoce vzdělané čtenáře *formou* ve smyslu, ve kterém užíval slova Čelakovský a nikoli materií; jest to novella „Dítě a lev“.[1]) Nepochybuji, že Č. pod tímto překladem značí Čejku. Překlad je věrný a lahodný. Dle téže šifry poznali bychom Čejku také za překladatele básně „Časné jaro“ otištěné v témž ročníku „Květů“ na str. 375. Překlad byl pořízen k páté Národní besedě, kdež byla zpívána Mendelsohnova komposice písně. Jest velmi plynný a zpěvný, ač přirozené výslovnosti činí někdy násilí.

Je to překlad nebo plagiát, co uveřejnila Česká Včela (1843 str. 77)?

Tichost mořská.

Hluboko ve vlnách ticho,
Mrtvéť moře — bez pohnutí
Na vůkolní pláň tu hladkou
Lovec (!) zíraje se smutí;
Ani větru ani vání,
Mořem nehýbá ni ryba;
V té nesmírné mořské pláni
Ani vlna se nehýbá.

Miroslav.

Před půl stoletím asi nebylo potřebí, připsati k té básni, že je Goethova. Všechnu krásu její jakožto překladu spolkla nešťastná ta ryba v šestém verši.

Touže dobou začíná již překladatelská činnost J. J. Kolára. V České Včele roku 1843 na str. 400 čteme stesk na správu divadelní, že cpe obecenstvu stále „Mlynáře a jeho dítě“ a pisatel (redaktor Štěpánek?) ulevuje si slovy: „Snad

---

Jenom podpis je vlastnoruční. List byl poslán knihtiskárně Frommannově v Jeně. Vidíme, že Goethe posílá motto, jelikož se musilo začíti s tiskem na stránce druhé a první vybyla prázdná. Slova jsou vzata z Epiktetova „Echeiridia“.

[1]) Květy, 1844, str. 465 a nn., 373 a nn., 482 a nn. V dílech Goethových nazývá se pouze „Novelle“; Goethe sám však o ní mluvíval, což Čejka jistě věděl z hovorů od Eckermanna vydaných, jako o „Kind und Löwe“.

nemáme nic nového z nedostatku nových kusů? O nikoli; povědomo nám, že mistrovských překladů (na př. Romeo a Julia, Lessingova Minna z Barnhelmu, *Goethův Egmont*, Šillerova Maria Štuartka od Šafaříka, Marina od Goethe (přeložená od Čelakovského) a i původních činoher podáno."

Tento překlad Egmonta Goethova byl pak skutečně provozován, ale teprve r. 1871 byl vytištěn.[1]) Ale není to překlad úplný, učiněný z ohledů poetických, nýbrž, jak nás poznámka poučuje, „toliko k účelu divadelního provozování zhotoven a za tou příčinou zkrácen a v scenické postoupnosti stažen."

Způsob a míru toho zkrácení sledovati nemělo by účelu; hledíme-li k tomu, že je učinil herec, neodchýlil se bezpečně valně od upravení zavedeného na německém divadle v Praze. Červená tužka tu nemilosrdně řádila; také o neporozumění není zle. Hned v prvním výstupu čteme, jak Ruysum praví: I nechte ho při svém, bez *mrzutosti* však. Ta mrzutost smyslu nedá, v originále zde stojí *Präjudiz* a tohle *ohne Präjudiz* je nad míru karakteristické pro Frisa Ruysuma, který ani nejnepatrnějšího práva se nevzdá, aniž si zajistil, že tím si nezadá pro budoucnost. Místo vynechaných míst čteme často náhradu novou. Jetter u Goetha vyčítá Margaretě, že drží s kněžoury; u Kolára, že má tak zvláštní své vrtochy. Ruysum připíjí „Ať žijou vojáci" u Goetha: „ať žije válka". Blíže netřeba srovnávati. I v této podobě působil Egmont ještě v nejnovější době mocně s českého jeviště.

Druhé dílo Goethovo, které Kolár přeložil, byl 1. díl Fausta [2]) Poprvé byl provozován dne 18. listopadu 1855, jako tragedie o šesti jednáních; tiskem vyšel úplně o osm let později.

Kolár předeslal překladu svému předmluvu nad míru karakteristickou a velmi často citovanou. „Velevzácný ten

---

[1]) Ve „Výboru spisů dramatických" jako díl XIII. p. n. Egmont Tragedie v pěti jednáních od W. Goethe. Přeložil Josef Jiří Kolár.

[2]) Faust, Tragedie od Goethe. Překlad od Josefa Jiřího Kolára. Praha 1863.

skvost básnického ducha," praví o Goethově Faustu „stal se takořka metempsychosním procesem majetkem mé duše... Nepovažuj tedy nikdo toto dílo za pouhý překlad ve smyslu chladných gramatykářů,... zde platí básnickou správnost původního díla podati opět básnickou správností v jazyku našem. Že vliv sousední literatury... k usnadnění ohromné té práce přispíval, nelze upírati a tak jen i zdařiti se mohlo, podati překlad, obsahem i formou s originálem znamenitě souhlasící, za kterýmž překlady všech ostatních cizokrajních překladatelů — směle to bez přepychu neskromnosti tvrditi mohu — daleko a dosti směšně pokulhávají. [1]) Tímto pabásněním Goethova Fausta budiž i vyvrácen předsudek neb nerozum našich protivníků, kteří dokládají, že jazyk náš neschopen...."

Další část předmluvy, jejímž nenapsaným mottem je Goethovo „Nur die Lumpen sind bescheiden", pokouší se o rozbor Fausta a končí rázným zatracením celého druhého dílu a citátem z „Počátků českého básnictví", namířeným proti „aristarchů kyselému mračnopozoru".

Vytknul-li kdo stanovisko nebo cenu, kterou dílu připisuje, rázně v předmluvě, působívá to kouzelně na kritiku. Nedivíme se tedy, že Ferdinand Schulz ve své recensi [2]) „s radostnou pýchou přisvědčuje p. J. Kollárovi, že za jeho překladem všechny ostatní cizokrajné daleko a dosti směšně pokulhávají" — zase neudal, kolik jich přirovnal — a prohlásiv, že „báseň lze jen básní přeložiti", snaží se vniknouti v smysl slova „pabásnění" a to poctivě a pracně; čtemeť:

---

[1]) Nevím, kolik z překladů do té doby vyšlých (asi 23 anglických, 6 francouzských, 5 ruských, 2 italské a polské, 1 dánský, hollandský, švédský) Kolár srovnal se svým, a neučiniv sám takového srovnání, nemohu správnost tvrzení jeho kontrolovati. Ostatně klade-li Kolár váhu na vliv sousední literatury, je to poznámka velmi správná. Zdá se mi skutečně, přirovnavšímu mnoho míst v různých překladech Fausta, jakoby do žádného jazyka ani ne do nejblíže příbuzných, nebylo lze tolik frásí přenésti doslovně jako do češtiny. Stálo by to za srovnání, já soudím jen dle nahodilých ukázek, které Kolárovo slovo potvrzují.

[2]) Kritická příloha k Národním Listům 1863, str. 5.

„Českým překladem podal nám p. J. J. Kolár vlastně druhý originál nejslavnější básně Goethovy. Český a německý Faust jsou jako dva plné květy na téže haluzi, jako dvě hvězdy na blankytu nebes... J. J. Kolár vložil Goethova Fausta do srdce svého, stal se sám Faustem, jako jím Goethe byl; zažehl v duchu svém všechny myšlénky jeho a v srdci svém všechny jeho city, proputoval s ním idealův a skutečnosti říše, žil s ním i v něm, přeložil Fausta z paměti z duše své a ne z knihy... básnil jej podruhé! Ale básnil se vší rozháranou obrazností, se vší nadšenou láskou, veškerým blahým zápalem, se vší pravdou a rozkoší původního tvoření. *Faust jest jeho jako jest Goethův.*“

Pohlédneme-li na konec této nadšené „úvahy“, na slova: „Dokonalost básnické formy, ryzost, lahoda a síla, veškery poklady našeho jazyka spojily se s nezkalenou úžasnou velebností a okouzlující poesií Goethova ducha v nové umělecké dílo, ve vznešenou okrasu naší literatury“ ... a uvážíme-li, že dle Schulze Kolárův Faust není v ničem za Goethovým a má o „poklady našeho jazyka“ více — zda můžeme zazlívati Němcům, že shrnuli resultát celé té kritiky v lapidarní slova: „Kolárův Faust je lepší než originál“ ?! —

Hleďme potopou Schulzových frasí domakati se myšlénky; Kolár tedy překládal ne z knihy, nýbrž z paměti, z duše své, básnil jej po druhé — — jak si to jen máme mysliti? Nechci urážeti ani Schulze ani čtenářů domněnkou, že „ne z knihy“ se má vzíti doslovně, neboť je patrno, že by takové překládání nesvědčilo o ničem jiném než o dobré paměti, jaká právě při Faustu není ani příliš vzácná. — Ale s knihou nebo bez knihy, je-li postup, jaký Schulz naznačuje, možný? Je možná, aby takovým způsobem vznikl překlad nebo pabásnění (a sice ne kterékoli pabásnění, nýbrž toto Kolárovo), anebo jest tato kritika pouhý exemplář známého Bombastus Gallimathias? Zkusme to na příkladě.

Goethe stal se Faustem, viděl s Faustem ~~na Rembrandtově obraze~~ znak Makrokosmu, prožil tento dojem v sobě, až jeho nadšení vrcholilo ve slovích:

Wie alles sich zum Ganzen webt,
Eins in dem andern wirkt und lebt!
Wie Himmelskräfte auf und nieder steigen
Und sich die goldnen Eimer reichen!
Mit segenduftenden Schwingen
Vom Himmel durch die Erde dringen,
Harmonisch all das All durchklingen!

po kterých se dostavuje sklamání.

Dle Schulze J. J. Kolár stal se rovněž Faustem, prožil atd. atd.; také on uhlídal ne na rytině, ale v básni Goethově znak Makrokosmu, prožil ten dojem v sobě... proč tedy víme napřed, co mu napadne při něm? — Že bude též nadšen a též sklamán?! — A hle, Kolárův Faust na vlas v sedmi jambických verších blouzní:

Hle, jak se všecko k celku pojí,
a jedno v druhém živo stojí!
hle, nebes síly v řetěz spjaté
podávají si tůně zlaté!
Požehnanými křídly plují,
s nebeské výše k zemi dují
souzvukem vesmír naplňují!

vidí na vlas totéž, co Faust-Goethe a také u něho pak následuje sklamání! Jaký je to nový Faust a nový Goethe!? Což, kdyby nebyl Kolár pabásnil, nýbrž překládal jako Vlček, který ani vlastních básní nevydal, zda-li by byl řekl něco valně jiného?

Jak všecko soustředit se chvátá,
co jedno v druhém živo jest!
Jak síly nebes vědra zlatá
si mění v obratu svých cest,
Kdy s nebe letí k zprahlé zemi
a žehnajíce perutěmi
zvuk sladký šíří kraji všemi!

Ba naopak, zde spíše je něco nového než u Kolára, ale chváliti toho nechceme.

A ze všeho dobrého do třetice, všimněme si ještě třetího překladu, který chce býti hodně doslovný:

*

Jak všecko v jeden celek vlá,
a jedno v druhém tká a plá!
Sil božských řad jak výš a dolů chvátá
a podává si vědra zlatá,
křídly, jež žehnáním vlají,
od nebe k zemi pronikají,
vše harmonicky prochvívají!

Lze v tomto překladě Vrchlického viděti jiných rozdílů než formálních, lze tu mluviti o něčem jiném než o bližším nebo vzdálenějším přilnutí k originálu?

Báseň lze skutečně přeložiti jen básní a báseň dovede jen básník, ale co zde rozumíme básníkem? Přece jen toho, kdo dovede básniti, myšlenku danou vyjádřiti slovy; ať už jinak je básníkem velikých citů, invence, myšlenek nebo ne, všechny tyto schopnosti nepadají při překladu na váhu; jako malíř, který hotoví kopii, musí uměti dokonale techniku umění svého, neptáme se však, dovede-li podobný obraz komponovati, cítiti, vymysliti.

Duševní činnost překladatelova jest analogická činnosti básníkově, anebo lepe řečeno jedné části její. — Básník vychází od *idey,* ať už smyslový dojem ideu v něm vzbudil, nebo ať idea se vtělila v obraz smyslový. Tu ideu odívá ve formu, která je jí adaequatní; míním tu formu vnitřní a vnější, jež se takořka s ideou spolu rodí. Kterou formu shledává nebo lépe *musí* shledávati přirozenou té které myšlence, v tom právě se jeví svéráznost každého jednotlivého básníka. Překážky, které vnější forma (jazyk) klade vyslovení idey, rodí nové myšlenky, přetvořují někdy myšlenku v rysech podstatných... celé tvoření má ráz ideální volnosti.

Překladateli nejen že idea je dána, ona se v něm vzbuzuje *slovy;* on dle slov vytvořuje v duši své teprve obraz, a teď teprve nastává činnost analogická básníkově, vtěliti jej zase ve slova. O volnosti není slechu, forma klade překážky a jen překážky, nové myšlenky, které v duši vybavuje, nesmějí se vysloviti, naopak i volba slov je obmezena, poněvadž i zde hledí moderní překladatel přiblížiti se co možná originálu, ač bych zrovna nedovedl v tom viděti jádro pře-

kladatelské činnosti, jako nejnověji p. Karásek v Literárních listech (XVI, 387 a nn.).

Chce-li někdo nazvati tuto činnost pabásněním, nelze proti tomu nic namítati, ale je to pouhé nové jmeno pro věc dávno známou, z kterého nic se nedá vyvozovati.

Možná ovšem dokonce mysliti si činnost, která vůbec neprojde udanými stadii, nýbrž překládá pouze slova slovy, neuvědomivši si konkretně, plasticky, obrazem, co básník slovy svými vyjádřil.

Co zde uvádím jako výjimku, je ovšem pravidlem při překladateli-nebásníku; a zde možná též zmíniti se o otázce kongeniálnosti. Básník kongeniální originálu zajisté bude nejznamenitějším překladatelem, ale kongeniálním nenazývám básníka stejně nebo podobně velkého, nýbrž toho, který je zvyklý podobné idey jako básník původní vtěliti ve slova, jehož fantasie je naplněna podobnými obrazy, jemuž táž forma zdá se týmž myšlenkám adaequátní, jenž vycítí lépe jemnosti formy a dikce a vynasnaží se vystihnouti je.

Kdo by na př. Goethovy verše

Spät erklingt, was früh erklang,
Glück und Unglück wird Gesang.

přeložil:

Pozdě znívá, co se záhy strojí,
v písni milé s nemilým se pojí,

ten by tímto dvojverším samotným nad slunce jasněji dokázal, že nestojí na výši novější básnické dikce české, že nemá citu pro formu Goethovu ani schopnosti, myšlenku jen zdálí tak stručně vysloviti jako Goethe, že je kongeniální ne Goethovi, nýbrž nanejvýše Gellertovi a že by měl raději překládati deklamovánky milé mládeži než Goetha.

Slyšíme-li naproti tomu Goethovu strofu:

Sie hören nicht die folgenden Gesänge,
Die Seelen, denen ich die ersten sang;
Zerstoben ist das freundliche Gedränge,
Verklungen ach! der erste Widerklang.
Mein Lied ertönt der unbekannten Menge,

Ihr Beifall selbst macht meinem Herzen bang,
Und was sich sonst an meinem Lied erfreuet,
Wenn es noch lebt, irrt in der Welt zerstreuet.

česky takto vyjádřeny:

A neslyší již další zpěvy moje
ty duše, jimž jsem ony první pěl;
jsou rozptýleny přátel družné roje
a první ohlas, běda, dozvučel.
V dav cizí řinou se mých písní zdroje
i potlesk jeho v hruď mi sype žel;
ti, kterým druhdy zpěv můj býval milý,
ti, jsou-li živi, v svět se rozptýlili.

tu čtenář, jenž nedovede čísti originálu — překládati pro jiné byl by přepych naprosto zbytečný — neslyší pouze myšlenku Goethovu, on slyší i rhythmický spád veršů jeho, slyší ji týmiž skoro slovy, jakými ji vyjádřil Goethe; tytéž skoro vedlejší představy se vybavují v duši; co jest odchylného (*písní zdroje*, vazba osobní místo neosobní v posledních verších) nekazí aspoň dojem... tu je příklad reprodukce, jaké jenom básník je schopen.

A přece zeje mezi originalem a překladem i nejmistrnějším, a kdyby ani takových odchylek neměl, ještě propast, propast nepřeklenutelná, ani ne jalovými frásemi o dvou květech na jedné haluzi.

Necháme-li předmluvu stranou, a obrátíme-li se k překladu samému, jest nám přiznati, že jest to práce velmi cenná, a to nejen vzhledem k době, ve které vznikla, nýbrž i absolutně. Nevážíme si tu ovšem nějakého básnění, nějaké ďábelskosti, nýbrž poctivé a velmi vážné práce překladatelské, která se znamenitým většinou porozuměním spojuje schopnost vyjádřiti básníkovy myšlenky formou, jež vystihuje dobře celkový ráz rhythmu a rýmování arcidíla, třeba že se v jednotlivostech neváže příliš úzce k originálu.

Jako příklad zručnosti a odvahy Kolárovy uvádím jen, že přeložil i „Oberona a Titanie zlatou svatbu“, již mnozí

překladatelé vynechávali,[1]) nepřičiniv se ovšem nikterak, aby se narážkám v těchto verších porozumělo.

Že zlý tyran, rým, svedl Kolára na podivné scestí, že spatřoval často geniálnost v tom, k vůli němu vysloviti myšlenku hodně bizarně, je známo, a snesl jsem sám hojně drastických toho příkladů na jiném místě,[2]) které se mi nevidí zde opakovati. Že by bylo možná několik stran naplniti rovněž doklady, kde smysl lehce nebo vážněji pošinul, budiž mi také pouze uvěřeno. Přes to vše tvrdím, že pochopuji sebevědomí, s kterým Kolár na tento překlad hleděl, a že je shledávám do jisté míry oprávněným. Bezpečně před tím a dlouho po tom nebylo žádné poetické dílo tak přeloženo do češtiny. Nepodařené jsou skoro vesměs části lyrické; v myšlenkové části básně tkví síla překladu Kolárova.

Překlady některých dramat (vlastně divadelních spracování jako při Egmontu) nebyly vytištěny, nýbrž pořízeny jen pro potřebu divadelní; patří k nim Götz von Berlichingen.

Mimo dramata přeložil Kolár ještě několik básní Goethových;[3]) je tu zase Erlkönig, nadepsaný: *Král olší.* Kolár

---

[1]) Znamenitý dánský překladatel Fausta, učený Hansen psal mi, že ve Faustu Vrchlického viděl s podivem, že přeložil též tuto partii, jež se jinak obyčejně vynechává. Do češtiny je přeložena třikráte.

[2]) Das böhmische Puppenspiel vom Doktor Faust Breslau, 1891 str. 20—22. — Že jsem při tom nesbíral příliš úzkostlivě, mohu ukázati aspoň na jednom příkladě. V žalářní sceně zpívá Marketka o zavražděném a snědeném dítěti z jehož kostí, schovaných sestřičkou, vyletěl ptáček:

Mein Schwesterlein klein
Hub auf die Bein
An einem kühlen Ort.
Da ward ich ein kleines Waldvögelein.

Kolár pabásnil:

Sestřička malá
vesele skáče
v úkrytě chladném.
Ze mne se stalo lesní ptáče.

[3]) Básně Josefa Jiřího Kolára. V Praze 1879 str. 106—115.

tedy jediný ze všech překladatelů převzal chybný překlad dánského *Ellerkonge* jako Krále olší místo Elfů, zaviněný neporozuměním Herdrovým. Překlad této básně je pěkný. *Ich liebe dich* podáno slovy *lubím tě.* Způsob smrti hochovy, který básník úmyslně nenaznačil blíže, u Kolára příliš zřetelně vysloven: „Olšovec bolně mi hrdlo spjal.“ — Báseň „*Offene Tafel*“ (Hostinnost) není než překlad francouzské písně. Pěkně působící refrain

Hänschen geh und sieh dich um,
Sieh mir, ob sie kommen,

přeložen

Jdi, Honzíčku, dívej se
zda-li jdou už *čile*,

kterýžto klín *čile* není zlepšením. Ani *Pěvec* nescházi a překlad není špatný, ač rýmy mnohé jsou nehledané: Zdar vzácným pánům v *pozoru*, hrd z rytířů se každý *chvěl*, Dej svému kancléři ten *kříž* (řetěz) — a j.

Pak ještě krátké písně: Napomenutí, žalostná píseň harfeníkova (auf seinem Bette weinend sass, na loži pláče se *neotáčel*, není zlé, ale ihr lasst den Menschen schuldig werden není: *bídák vinou se obelstí*), Koptická píseň (tak! — má býti *koftická*, neboť není to píseň egyptská, nýbrž píseň k dramatu Der Grosskophtha), Pravidlo života a Úvaha, kdež přeloženo po kolárovsku:

Feiger Gedanken
Bängliches Schwanken

slovy:

V zbabělé mysli
živiti sysly —

ostatně jest překlad velmi dobrý.

Že Kolárova „Ballada o bleše“ (Básně 65 a v „Mravencích“) jest pouhý zhruběný odvar Goethovy písně o bleše, že drastická místa z dramat jsou v Kolárových dramatech napodobena (na př. scena Götze před radními Heilbronnskými v sceně Žižky před Korybutem), je při pouhém připomnění jasno.

Mezi díly Erbenovými nalézáme též překlad „Krále duchů“, vyšlý v Pichlově Krasořečníku (1853) na str. 335. Na přečetné metrické chyby tohoto překladu poukázal Král (Listy fil. 21, 428), ale nesmíme zapomenouti, že Erben aspoň správně poznal ráz Goethova rhythmu a hleděl jej napodobiti svými verši, chybně měřenými, což nemůžeme o všech překladatelích říci, a že překlad jest co do obsahu dobrý. Konec zní poněkud nerázně:

Přijíždí do dvorce v mysli traplivé,
leč dítě v náručí již — neživé.

ač je tu patrna snaha, položiti silné slovo na konec, jež by nahradilo původní zakončení: war todt.

Mimo uvedené již básně přeložené od Jungmanna, Macháčka, Erbena obsahoval třetí díl Krasořečníka Pichlova také překlad Pěvce od vydavatele J. B. Pichla. Až na dosti četné chyby metrické je to překlad dobrý.

V Mikovcově Lumíru r. 1859 vyšel zase malý kus prosy Goethovy; za příčinou vydání Shakespearových děl Maticí českou uveřejnil Karel Adámek, jeden z nejlepších znalců Goetha v českém písemnictví, jenž o čtyři roky později v témž časopise velmi pěkně sestavil zmínky Goethovy o Čechách, úvahy Goethovy o Shakespearovi pod nápisem „Goethe a Schlegel o Shakespearovi“.[1]) Předně přeložen tu článek Shakespeare und kein Ende „Shakespeare bez konce“ (snad spíše „Stále Shakespeare“, jak nadepsal Vrchlický znělku v „Nových sonetech samotáře“ str. 110.) z roku 1815 s jeho třemi oddíly, pak recense o „The first edition of the tragedy of Hamlet“ z r. 1825.

K překladu připojeny jen některé poznámky; slibuje-li Goethe vyložiti (neučinil toho), proč jeho zpracování Romea a Julie na divadle neproniklo, poznamenává Adámek: „Proč? Poněvadž jest skutečně velmi nešťastná. Vzdělalť slavný Goethe truchlohru v okamžení, o jakémž staří říkávali: Dormitat

---

[1]) Lumír 1859, str. 638, 662.

Homerus!“ To je zcela správné; ostatně ono zpracování není ani tak od Goetha jako od Riemera a P. A. Wolfa. Jiná poznámka je: „Proč asi Goethe tak chladně ano takměř nepříznivě o Shakespearovi smýšlel, nechť rozhodnou biografové jeho.“ Ale G. nesmýšlel chladně o Sh., on pouze pochyboval o tom, má-li býti vzorem básníka *divadelního*, což od básníka *dramatického* přesně rozlišoval.

Zcela podobná pozorování, jaká Goethe činil při Shakespearovi, a která jen rostoucí úctou před Shakespearovým jménem se vyvrátila, mohli jsme nejnověji činiti při Hauptmannově dramatě „Einsame Menschen“, jež působí při čtení poeticky i dramaticky, ale na divadle nikoli.

Překlad sám není dobrý, hemží se především chybami tiskovými, které smysl často úplně porušují; na př.: *obdržují své ceny obsazením* m. obrazností; *dovídáme se pravdy života a nevíme, jak Shakespeare se přidružuje* m. a nevíme jak. Shakespeare se atd.; *živly nebeské — zemské i mořské úkazy* m. živly, — nebeské, zemské i mořské úkazy; *s touto nehraničí* m. s touhou; *musíme zde podmínky, jimž se podvolil, avšak nikoliv co vzory vychvalovati* m. podmínky, jimž se podvolil, zkoumati, avšak nikoliv tyto podmínky atd.; *Wha! would jour gracious figure?* m. What would your gracious figure a j.

Ale také v překladě jest mnoho odchylek od znění Goethova, jako: *někdo jiný tak snadno nepojímal svět* m. sotva kdo jiný tak pojímal svět (nicht leicht jemand); *poněvadž na představě lpí a nepatrné... býti se zdají* m. kdežto představeny jsouce [na divadle] tíží nás a jeví se rušivými...; *při čtení poznati* m. předčítáním podati; *posluchač nebývá rozčilen* m. vytrhován (zerstreut); *ukrutných* m. ohromných (ungeheuere); *Souhlasíme-li s tímto výrokem* m. Přizpůsobil-lis se tomu; *nenáleží pouze k básníkům romantickým* m. ne tak; *ani nejjemnější stránkou* m. *sotva; čarodějnicemi, Hekatou, nadčarovnicí a pak svou chotí* m. a pak arcičarovnicí: svou chotí; *o ideách osudu* m. o idei; *mistr vysoce ctěn nevěda mnohdy jak, zázrak tento dokázal* m. mistr, jehož vysoce ceníme a

často vynášíme, ani nevědouce proč, dokázal již skutečně tento zázrak.

Tu a tam něco jako úmyslem vynecháno, přidáno jest alespoň jednou velmi nešťastné slovo: Goethe praví, že by nebylo konečně neštěstím, kdyby Shakespeare zmizel s německého jeviště, neboť čtenář, sám anebo ve společnosti [roz. při recitaci] pocítí z něho tím čistší radost. To překládá Adámek slovy: „neboť by společenský a klidný čtenář *v divadle* tím více čisté radosti okusil" a k tomuto nemožnému výroku ještě přičinil zděšené znaménko: (?!)

Také sebechvála Goethova, že jeho redakce Romea a Julie je *umělá a důkladná*, je přibásněna překladatelem. Goethe praví pouze, že její představení není těžké, musí se však díti *uměle a přesně*.

Slavný Purkyně, jenž se těšil tak veliké pozornosti Goethově, ve svou činnost překladatelskou pojal jen něco málo Goethových básní; ve Květech r. 1869 v čísle 9. čteme Goethovy básně ze začátku sbírky první, patrně zbytky pokusu, přeložiti všecky básně, jako přeložil Schillerovy. Jsou to: „Příznivcům, Nový Amadis, Obrácená (dle titulu myslíme na báseň Die Bekehrte, ale je to předchozí báseň „Die Spröde".)

Dojemné jest, že další tři básně, Růže na souvrati, Obrácená a Kristka otištěny jsou teprve v č. 31. — smutečním to čísle po smrti Purkyňově. Tím se také vysvětlují podivné chyby v těchto překladech: Purkyně již nemohl čísti korrektury. V první z nich verš *Musst'es eben leiden* není přeložen; v druhé místo aby Damon pískal na šalmaji, řízením šotka sazečského píská — démon. Překlady jsou plynné a pěkné.

V témž ročníku Květů v č. 47. čteme „Píseň svatební. Z Goethe přeložil L. Quis" Překlad je bídný co do metra, a dle něho soudíce nedomyslili bychom se, že týž básník později nejen tuto balladu, ale i všechny ostatní přeloží mistrným způsobem.[1]. Co lze srovnati s překlady staršími, ukazuje, jak dalece tyto jsou překonány, ani Quisův vlastní překlad na-

---

[1]) Ballady Goethovy. Přeložil Ladislav Quis. (Poesie světová XIX. V Praze 1879.

hoře zmíněný nesnese toho přirovnání. Co je přeloženo poprvé, je rovněž znamenité. Sbírka Quisova je trvalým ziskem pro literaturu naši. A nebýti několik poklesků proti nejpřísnějším požadavkům verše — hlavně nesprávné užívání vokalisované předložky (ve cizím, se oře slez t. j. s oře slezl) — nebylo by ničeho vytýkati. Dle novinářských zpráv chová Quis také překlad druhého dílu Fausta v rukopise, který prý nebude vydán. Za to nejnověji vyšlo od něho nejušlechtilejší drama Goethovo v českém rouše: Ifigenie.[1]) Překlad je metricky téměř bezvadný — po chybném vokalisování předložek již není ani stopy — obsahově věrný, výrazem krásný. Srovnáme-li obě české Ifigenie, Macháčkovu a Quisovu, vidíme na první pohled, jak veršovnictví české z dlouhé, bludné cesty se navrátilo, a zároveň postřehneme všechen pokrok, který učinila dikce básnická za sedmdesát let.

Nepatrná veselohra Der Bürgergeneral[2]) vyšla r. 1871 překladem anonymního B. T., čímž se nestala českému obecenstvu srozumitelnější; tato hra je pokračováním dvou frašek jiných, tehda všeobecně známých,[3]) schází jí tudíž exposice. Ta by se musila nahraditi aspoň nějakou poznámkou nebo úvodem, ale to se nestalo. I mluva v tomto nejzbytečnějším ze všech překladů je chatrná: *Krtišťata*, *pytlík* místo sáček atd.

Velmi pěknou snahu jeví za to překlady Františka Prokše uveřejněné v Lumíru r. 1874 a 1875; vyznamenávají se volbou originálů svých. Jsou to: Zueignung nevhodně nadepsaná *Připis*, (Lumír II., 350) a začátek druhého dílu Fausta, Sbor duchů a monolog Faustův (Lum. III., 577). Překlad Věnování, ač začíná nešťastným „*I* přišlo jitro," patří k nejlepším překladům z Goetha v písemnictví našem.

---

[1]) W. Goethe, Ifigenie v Tauridě. Činohra v pěti jednáních přeložil Ladislav Quis. (Sborník světové poesie, vydává česká akademie, ročník IV. č. 8.) Praha 1895.

[2]) Občan general. Veselohra v 1 jednání. Z Goethea přeložil B. T. (Nové divadelní hry sešit 20.) 1871.

[3]) Že by takové pokračování bylo plagiátem, odkryl ovšem teprv Arbes v Květech, 33, 317

V „Listech Kutnohorských“ uveřejnil anonym ukázky „Z písní Goethových,“ r. 1886 v č. 76. a 78, podepsav se J. K. M. Jsou tu tytéž písně, které přeložil již Purkyně. *Svým* příznivcům, Růže v pláni, Krista, Zdráhavá a Obrácená, mimo to ještě Syn Mus a básnička Stejné a stejné. Překlad není pokrokem vůči Purkyňovu o tolik let staršímu; aspoň ne pokrokem značným.

Mile dojímá překlad „Poutníka“ od A. J. Vrťátka Benátského, otištěný v Osvětě r. 1887 na str. 125., ač není v metru originálu. V obšírné poznámce, — novota to při překladech českých z Goetha, ani Faust neměl stínu poznámky — rozepisuje se překladatel o vzniku básně, již nazývá „klasické dramation“. Datuje ji do roku 1773, dle dopisu Goethova Kestnerovi, v němž básník skutečně tvrdí, že báseň složil ve Wetzlaru a že poutníkem myslil sebe, ženou Lottu. Ale datování je přece nesprávné, jak bylo známo již tenkrát a tím více teď, kdy báseň vyšla ve výmarském vydání. Goethe vztah na Lottu vložil do básně teprv později; báseň byla však již napsána, než přišel do Wetzlaru a Lottu seznal.

Překladatel byl dávným znalcem Goetha, patřil snad již ke „Goethianům“ z r. 1838, o nichž píše Čelakovský. Dva a čtyřicet let před vyjítím toho překladu putoval již k sídlu pamětnice Goethových pobytů v Čechách, do Třebevlic. A třicetiletý vychovatel nečinil asi dojem obyčejného zvědavce; jak jinak by se Ulrika v. Levetzow byla s ním rozdělila o část nejdražších památek po Goethovi, o kadeř Goethovu? Teprve po smrti starého samotáře nalezena v jeho pozůstalosti malá obálka s nápisem:

Goetheho wlasy
upomínka na 17. Září 1845
w Тридлицих, (!)

kterou nyní i s obsahem jejím chová České Museum.

Téhož roku vyšlo česky také jiné dramation Goethovo, ovšem mnohem nepatrnější, jest to dialogovaná romance Páže a mlynářka, kterou přeložil J. Nečas v Palečku roku 1887 číslo 19.

Byla to jaksi ukázka z celé sbírky, která vyšla o dva roky později, první výbor Goethových básní v jazyce českém.[1]) Nápis není oprávněný; lze nazvati výborem sbírku, již scházejí nejkrásnější, nejvýznamnější básně Goethovy? Kde přeloženo patrně jen, co nedělalo přílišných obtíží?

Chtěl-li Nečas poříditi výbor Goethových básní, mohl a měl vybrati jednotlivé básně, které byly do té doby přeloženy; a tak mohla vzniknouti sbírka lepší než tato, která většinu basní tlumočí nepoeticky.

Jak nečesky, abychom si všimli také jednotlivostí, překládána v básni Příznivcům slovesa podstatnými jmény?

Was ich irrte, was ich strebte,
Was ich litt und was ich lebte —

Chyby moje, tužby moje,
žití klid a bouřné boje...

kdežto přece již Purkyně překládal:

Co jsem bloudil, oč se snažil
Co jsem žil a čím se blažil.....

Nedorozumění je poměrně dosti. Řekl-li Goethe, že Paris byl v rozpacích, jakým nebylo rovně, Nečas myslí, že *fühlte* je conditional, a překládá, že kdyby Paris byl dnes u nás, nebyl by v rozpacích. K poutníkově noční písni připojil Goethe druhou s nadpisem: „Ein Gleiches“ t. j. „rovněž poutníkova píseň noční“. Nečas nadepisuje ji však „Stejný podíl“. Chybný je též nápis „Koptická píseň“ jako u Kolára. V siciliánské písni mluví Goethe o slabé hliněné zdi kolem svého srdce „Leimenwand“, Nečas četl Leinenwand a přeložil „tkanina“.

„Blümchen Wunderschön“ v překladě stalo se nesrozumitelným, protože Nečas nepřeložil slov „Vergiss mein nicht“ a my se nedovídáme, která květinka vlastně to je, jež dostane cenu. Sílu neosobní vazby v „Eckartu“:

Gesagt so geschehn und da naht sich der Graus
Und siehet so grau und so schattenhaft aus,
Doch schlürft es und schlampft es aufs beste,

[1]) Goetheho vybrané básně. Přeložil Jan Nečas, Praha 1889.

Nečas nepoznal a klade:

Jak řečeno, stalo se. Byly tu hned
a šedý a stínový jevily vzhled
leč pily a lokaly statně.

Quis neosobně:

Děs blíží se sem,
tak šed a tak stínovit jeví se všem,
však srká a chlemtá to s chutí.

O stáří praví G., že když mu nikdo neotevře, vezme za kliku bez pozvání:

da klinkt er auf, tritt ein so schnell.

Nečas rozumí a překládá:

Zazvoní a vchází krokem čilým!

Nadšení dle G.:

ist keine Heringsware,
die man einpökelt auf mehrere Jahre

kteroužto relativní větu, jež prostě vykládá co G. rozumí slovem Heringsware, rozvedl Nečas v duchaplné poučení:

Nadšení však není druhem sledí,
kteréžto, když do soli se dají,
třeba celá léta vytrvají.

G. radí Lině, aby jeho písně z knihy nečtla, nýbrž zpívala:

Lass die Saiten rasch erklingen
Und dann sieh ins Buch hinein.
Nur nicht lesen! immer singen!
und ein jedes Blatt ist dein.

Nečas:

Zahrej v struny, pak se dívej,
jaké noty psány jsou.

To by bylo pozdě!

Ale to bychom vše rádi odpustili, kdyby nebylo nebásnické dikce a dětinného často způsobu překládání, který připomíná

dobu před sedmdesáti a více lety. Čteme-li na př. v „Pěvci“ krásný verš:

Má píseň, to má záplata

pak hodíme celou knihu, kam patří, a nedbáme již, dovedla-li nějaký epigram přeložiti správně.

Roku 1890, právě sto let po vyjítí první zlomkovité podoby Fausta objevil se překvapujícím způsobem nový překlad prvního dílu tragedie [1]). Překladatel byl neznámý dosud básník Frant. Vlček.

Vlčkův překlad je práce značné ceny a kdyby byl jediný v literatuře naší, vážili bychom si ho velice. Takto zůstal téměř nepovšimnut.

Vlček ujišťuje, že překládal rozměrem originálu, ale to platí jen ve smyslu nejširším, a v některých scenách se odchýlil úplně od původního textu; tak na př. prosaickou scenu Trüber Tag přepisuje v blankversy; scenu Wald und Höhle zrýmuje, rovněž tak scenu v chrámě a Faustovu odpověď na otázku, věří-li v Boha. To neprozrazuje ovšem valného smyslu pro formu. Také mnoho výrazů příliš moderních sesiluje tento nepříznivý dojem.

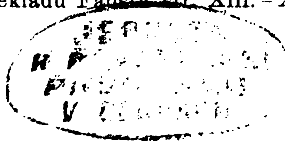
Nedorozumění a nesprávných vazeb není mnoho, ač se vyskytají; čteme: bez humoru m. bez bláznovství (88), plakátů (Prospekte! 234) i v bohosloví (schází: leider 356), léky dávných let m. nářadí (400) přes jich stáří (euer Bart ist kraus r. 671) a pod.

Překlad přilnul blíže k originálu než Kolárův, ale schází mu všechna lehkost.

Poznámek není rovněž jako v Kolárově: patrně k tomuto Faustovi se mají čísti německé komentáře, jakoby ten, kdo jich dovede užívati, nečetl také Fausta v originále. Za to se osvětluje poněkud doba, kdy vznikly sceny; hvězdičkou jsou označeny ty, které stojí v zlomku [2]) z r. 1790, u některých

[1]) J. W. Goethe: Faust, tragedie. Rozměrem originalu přeložil Frant. Vlček. Praha, 1890.

[2]) Stručné o těchto věcech jednám v úvodě k Vrchlického překladu Fausta str. XIII.-XIV.

stojí úplné datum. Při tom však neví Vlček o nejstarším textu Fausta, nalezeném a vydaném r. 1886 a datuje jednu z nejstarších scen: 1806 místo 1774!

Vlčkův Faust měl za následek, že i J. Vrchlický vydal svůj překlad obou dílů.

Jaroslav Vrchlický před tím již uveřejnil několik překladů z Goetha, byla to předně píseň pro umělce v Lumíru, pak básně vyšlé ve Květech 1888 pod nápisem: „Hostem u básníků". Všechny tyto překlady čteme teď ve sbírce zvláště vydané,[1] a sice básně tyto: Příznivcům Poutníkova noční píseň, Láska bez oddechu, Pro věčnost, Pěvec, Král duchů, Píseň pro umělce, Při pozorování Schillerovy lebky.

Se staršími překlady lze srovnati hlavně překlady ballad. Pěvec má první strofu téměř totožnou s Quisovým; — v třetí Quis konkretněji přidržel se konkretnosti Goethovy — drückt die Augen ein, Qu: oči uzavřel, V.: svůj zor; schlug in vollen Tönen, Quis: a sáhl mocně v strunu, V.: plyne v tonů moři; die Riter schauten muthig drein: tu rytíř statně před se zřel, V.: zrak rytířů — toť smělost, vzdor. — das Lied das aus der Kehle dringt — zpěv, jenž hřmí z duše do oblak, Q. píseň z hrdla spějící — (doslovně); Er setzt ihn an, er trank ihn aus: Q. On vznes jej k ústům vypil jej — V.: Ji vypil v ráz, jak dal ji k rtům (pořádek změněn); ale další veršę jsou lepší Quisových — Celkem tedy tento překlad nepřekonal Quisova. Za to překlad Krále duchů je značným pokrokem a vůbec velkolepým převedením básně, Temné zakončení „das Kind war todt" aspoň přibližně podáno slovy „— mrtev již", Quisovo „vzal skon" shoduje se více zvukem, ale zní cize.

Těchto několik básní předcházelo Vrchlického překlad Fausta. Od předchůdců svých liší se hlavně objemem, obsahuje oba díly velebásně Goethovy, pak záslužným připojením aspoň několika málo poznámek. Stručný úvod k druhé části jednal o vzniku díla Goethova.

---

[1]) Hostem u básníků. Anthologie z básníků provençalských, francouzských, italských, německých a anglických. Praha 1891 (Vzděl. bibl. 8.) str. 171—184.

V úvodě uznal Vrchlický ještě nutným obhájiti počínání své, že překládá i díl druhý; patrně myslil tu na anathema Kolárovo, jež však v době, kdy druhý díl Fausta dávno si dobyl sceny, a kdy je při známých stycích našeho divadla s německým možná, že nějaké zvláště šťastné upravení dostane se i na naše jeviště, — nemusilo nikoho více strašiti. Jak sám soudil o druhém dílu, vyslovil znělkou:

Jak barokní park, v podivné kde směsi
se stavby, skály, vodopády druží,
to labyrint, kde divně se dech úží,
však na obzoru tušíš valné lesy.

A vnikáš hloub a chaos ten tě děsí,
přes kamenů tříšť, miliony růží
a cestou dech i noha tvá se tuží,
co v bitvy hrom se fauni šklebí kdesi.

A v posled mizí vše jak dekorace,
svět skutečný se zvolna propadává,
zas větříš duchy, domovu jsi blíže.

Zpěv andělů zní v hloub ti duše sladce
a nesmírného Boha věčná sláva
se v lásce ženy sklání k tobě s kříže.[1])

O překladu Vrchlického vyslovil jsem se kdysi s velkým nadšením, a prohlížeje jej nyní znovu neuznávám, že bych měl onu chválu odvolati, třeba, že při váze, která se právě ve Faustu právem klade na každou jednotlivou myšlenku, nebylo nesnadno, objeviti v překladu jednotlivé chyby; kritika tu zaujala ovšem zcela jiné stanovisko než kdysi vůči Kolárovu překladu, jemuž vzdor tomu učiněna obvyklá poklona.

Jenom v jednom bych se odchýlil od dřívějšího svého úsudku, že bych nekladl váhu na tytéž přednosti jako tenkráte. Velebil jsem[2]) totiž novotu, že Vrchlický podjal se úkolu jako před ním žádný překladatel tak objemného díla, že nejen všeobecně napodobil metrum, nýbrž že slabiku za slabikou podal každý verš originalu dle původního přízvuku jeho, že

[1]) „Druhý díl Goethova Fausta“ v Nových sonetech samotáře (Praha 1891), 100.

[2]) Das böhmische Puppenspiel atd. str. 24.

„stvořil tekst, jejž lze směle podložiti originální melodii k Faustu“. Nyní bych se klidně a suše zeptal, zdali je možno, aby někdo komponoval celého Fausta, a není-li tomu tak, k čemu to přeblízké přilnutí k formě originálu. „Krále duchů“ měl takto překládati, neboť ten je prokomponován, ale vůči Faustu stává se taková přílišná pieta k formě hříchem proti obsahu, neb úzké přilnutí tisíci veršů nevyváží zde jedinou nepřesnost v myšlenkách. Vůči Faustovi jest na místě jen jediný způsob piety, jen jediné žádoucí přilnutí: *myšlenky* díla vyjádřiti co nejjasněji, nejpřesněji, slovy co nejvíce původní dikci Goethovu připomínajícími, stejnými hlavními obrazy i vedlejšími představami.

Že by však bylo možná, při zachování stejné formy dosáhnouti toho ideálu dokonalosti, o tom pochybuji, ba popírám to úplně. Vyžadovalo by to shodu řečí samých, jaké mezi dvěma vzdělanými jazyky není a býti nemůže, a proto vůči takovým přísným požadavkům nelze než — nepřekládati Fausta vůbec. A hledím-li k tomu, jak málo se působení i nejskvělejšího překladu může rovnati moci originálu, málem bych byl nakloněn k tomuto pessimistickému názoru. — Nesmíme však zapomenouti, že Goethe sám toho názoru nebyl, že nejen sám překládal, ale že přál i vůbec činnosti překladatelské, a tak pieta ke Goethovi samému velela by nám, mírniti poněkud přílišné požadavky a shledávati v překladě to, čím jest: *kompromis* mezi věrným podáním myšlenek a napodobením formy originálu. Co přidáme jednomu, musíme nutně ujmouti druhému.

Kdo by tedy žádal nalézti myšlenku Goethovu zcela přesně v překladě, musil by se vzdáti napodobování formy vůbec, a kdo by chtěl čísti nerýmovaného Fausta? A byli bychom i v tomto případě jisti, že čteme na vlas toho Fausta, jako Němci? — Zajisté ne, neboť nejen překládání poetické jest kompromisem, i překládání prosaické, vůbec překlad každý jest kompromisem mezi myšlenkou a duchem jazyka. „Veškeré překládání zdá se mi pokusem k rozřešení nemožného úkolu,“ praví W. v. Humboldt, a J. Keller, pátraje po mezích

překladatelství [1]) shledává, že přesně dají se překládati vlastně jen díla exaktních věd; nikoli však spis individuelně zbarvený, nejméně však poetický.

S takovým obmezením Fausta Vrchlického nazveme ne sice „druhým originálem“ básně, ale věrným a krásným tlumočením jejím.

Zvláště podařeny jsou oproti starším překladům části lyrické, k nimž počítám přečetné části dílu druhého. Jednotlivostí vypsati nelze; překlad Vrchlického těm, kdo čtou Fausta v překladě, nahradí originál tou měrou jako ne hned překlad jiný, a pochopíme a schvalujeme plně slova, která básník sám zapěl po ukončení překladu svého.[2])

Jen děkovat! — Co napjalo jich síly
a lepších mne, břeh zůstal v mlhách jen,
a také kráse, také dobru žili,
svět zhltil je, všednosti klesli v plen.
Ten zázrak cením, dojít šťastně k cíli,
kde nad propastí los náš zavěšen,
kde každé „zítra“ vzácný dar je bohů,
kde naše „chci“ je rob našeho „mohu“. —

A budiž mi dovoleno, abych k zakončení této dlouhé stati dopřál slovo témuž básníku:

Goethe.

Než ty jsi byl, snad vstanou pěvci větší,
však sotva větší vstane mudřec sladký,
jenž v souzvuk zladil ducha i vzdor látky
a v orlím vzletu lidskou mluvil řečí.

Tvá píseň unáší, však víc, též léčí,
tak milo u tebe jak v klíně matky,
a jaks děl sám „dny krušné, plesné svátky“,
toť právě život, všem jenž stejně svědčí.

---

[1]) Die Grenzen der Übersetzungskunst kritisch untersucht mit Berücksichtigung des Sprachunterrichts am Gymnasium (Programm). Karlsruhe 1892.

[2]) Kytky aster. Básně J. Vrchlického, str. 34.

Kde Byron lkal a zoufal sok všem lidem,
tys pozoroval jen a kreslil s klidem,
děd budoucnosti a syn antiky.

Nechť práce věku tvého bude rumem,
nad světa pouští a nad moře šumem
Faust vzpne se vždy jak věčnost veliký.

Přehled Goethových děl přeložených do češtiny.

Sv. Str.

G. I., 1. Zueignung. F. Prokeš, Lumír II. (1874), 350 *Přípis*

„ 9. Lieder (dvouverší)...; Nečas (N) 3 *Písně.*

„ 12. An die Günstigen. Purkyně, Květy 1869, č. 9. *Příznivcům.* JKM Kutnoh. listy 1886, 76. *Svým příznivcům*; Vrchlický, Květy 1888, Hostem u básníků (1891), 173 *Příznivcům*, N 3. *Příznivým.*

„ 13. Der neue Amadis. Purk. tamt. *Nový Amadis.*

„ 16. Heidenröslein. Purk. tamt. č. 31. *Růže na souvrati*; JKM tamt. *Růže v pláni*; N 4. *Růže pustých polí.*

„ 18. Christel. Purk. tamt. č. 31. *Kristka*; JKM. tamt. *Kristá.*

„ 20. Die Spröde. Purk. tamt. č. 9. *Obrácená*; JKM. tamt. *Zdráhavá.*

„ 21. Die Bekehrte. Purk. tamt. č. 31. *Obrácená*; JKM. tamt. *Obrácená.*

„ 23. Der Musensohn. JKM. tamt. 78. *Syn Mus.*

„ 25. Gefunden. N 4. *Nález.*

„ 26. Gleich und Gleich. JKM. tamt. *Stejné a stejné*; N 5, *Svůj k svému.*

„ 29. Selbstbetrug. N 5. *Sebeklam.*

„ 37. Antworten bei einem gesellschaftlichen Fragespiel. N 6. *Odpovědi k otázkám při hře společenské.*

„ 45. Glück und Traum. N 8. *Štěstí a sen.*

„ 57. Erster Verlust. N 9. *První ztráta.*

„ 58. Nähe des Geliebten. Kocián Čechoslav 1823, 255. *Dívčina píseň večerní*; N 9. *Milému na blízku.*

Sv. Str.

G. I., 59. Gegenwart. N 10. *Přítomnost.*

„ 60. An die Entfernte. N 11. *Vzdálené.*

„ 61. Am Flusse. N 11. *Při řece.*

„ 65. Beherzigung. N 12. *Na uváženou.*

„ 66. Meeres Stille. Míroslav, Česká Včela 1843, 77. *Tichost mořská*; N 13. *Ticho na moři.*

„ 66. Glückliche Fahrt. N 13. *Šťastná plavba.*

„ 67. Erinnerung. Kolár, Básně 113. *Napomenutí;* N 13. *Připomenutí.*

„ 72. Mailied. N 13. *Píseň májová.*

„ 81. Frühzeitiger Frühling. Č. (Čejka), Květy 1844, 375. *Časné jaro.*

„ 84. Rastlose Liebe. Vrchlický, Hostem u básníků 175 *Láska bez oddechu.*

„ 85. Schäfers Klagelied. N 15. *Ovčákův žalozpěv.*

„ 89. Sehnsucht. N 16. *Touha.*

„ 93. Bergschloss. N 17. *Hrad na hoře.*

„ 95. Geistes-Gruss. N 19. *Duchův pozdrav.*

„ 97. Wonne der Wehmuth. N 20. *Slast v hoři.*

„ 98. Wanderers Nachtlied. Vrchlický, Hostem 174. *Poutníkova noční píseň.* N 20. *Poutníkova píseň noční.*

„ 98. Ein gleiches. N 20. *Stejný podíl (!).*

„ 99. Jägers Abendlied. Kocián, Čechoslav 1823, 241, *Myslivcova píseň večerní.* Chmelenský, Čechoslav 1824, 207. *Myslivcova noční píseň.*

„ 100. An den Mond. N 21. *Na měsíc.*

„ 102. Hoffnung. N 22. *Naděje.*

„ 104. An Lina. N 22 *Líně.*

„ 105. Gesellige Lieder (dvouverší). N 23. *Písně společenské.*

„ 131. Kophtisches Lied (ein anderes). Kolár, Básně 114; N 25. *Koptická píseň.*

„ 132. Vanitas! vanitatum vanitas. Macháček, Drobnější básně, *Marnost nad marnostmi.*

Sv. Str.

G. I., 137 Offne Tafel. Kolár, Básně 108. *Hostinnost.* N 23. *Hotová hostina.*

„ 152. Sicilianisches Lied. N 26. *Siciliánská píseň.*

„ 153. Schweizerlied. N 25. *Švýcarská.*

„ 155. Finnisches Lied. N 27. *Finská píseň.*

„ 156. Zigeunerlied. N 28. *Cikánská.*

„ 159. Balladen (dvouverší). N 31. *Ballady.*

„ 161. Mignon. Jungmann, Spisy 32. *Píseň Milostničky*; Quis, Ballady Goethovy 5. *Mignon.*

„ 162. Der Sänger. Jan z Hvězdy, Čechoslav 1824, 76. Pichl, Krasořečník 345; Quis, tamt. 6.; Kolár, Básně 111; N 31; Vrchlický, Hostem 177. *Pěvec.*

„ 164. Das Veilchen. Qu 12. *Fialka*; N 32. *Fialinka.*

„ 167. Erlkönig. Kocián Čech. 1823, 228. *Lešík*; Erben, Pichlův Krasořečník 335. *Král duchů*; Qu 13. *Král duchů*; Kolár, Básně 106. *Král olší,* N 33. *Král kouzelný.* Vrchl., Host. 179. *Král duchů.*

„ 169. Der Fischer. Macháček, Krasoř. 1823, 51. *Rybák*; Qu 17. *Rybák.* N 36. *Rybář.*

„ 171. Der König in Thule. Macháček v Pichl. Krasoř. 339. *Král v Luži*; Qu 19. *Král v Thule*; N 37. *Král v Thule*; (mimo to ve Faustu Kolár, Vlček, Vrchlický).

„ 172. Das Blümlein Wunderschön. Qu 21. *Překrásné kvítko*; N 38. *O spanilém kvítku.*

„ 176. Ritter Curts Brautfahrt. Qu 25. *Rytíře Kurta jízda ku svatbě.*

„ 178. Hochzeitlied. Quis Květy 1869, č. 47; Ballady 27. *Píseň svatební.*

„ 181. Der Schatzgräber Qu 30. *Zaklínač*; N 41. *Dobyvač pokladů.*

„ 183. Der Rattenfänger. Qu 32. *Krysař.*

„ 184. Die Spinnerin. Qu 33. N 43. *Přadlena.*

„ 186. Vor Gericht. Qu 35. *Před soudem.*

Sv. Str.

G. I.,. 187. Der Edelknabe und die Müllerin. Qu 36. *Panoš a mlynářka*; Nečas, Paleček 1887, 19, N 44. *Páže a mlynářka.*

„ 189. Der Junggesell und der Mühlbach. Qu 38. *Mládenec a mlýnský potok.*

„ 192. Der Müllerin Verrath. Qu 41. *Mlynářčina zráda.*

„ 195. Der Müllerin Reue. Qu 44. *Mlynářčina lítost.*

„ 199. Wandrer und Pächterin. Qu 48. *Pocestný a pachtýřka.*

„ 202. Wirkung in die Ferne. Qu 51. *Účinek v dálku.*

„ 204. Die wandelnde Glocke. Qu 53. *Chodící zvon.* N 46. *Putující zvon.*

„ 206. Der getreue Eckart. Qu 55; N 47. *Věrný Ekart.*

„ 208. Der Todtentanz. Jungmann, Květy (1845), 325. *Umrlčí tanec*; Qu 59. *Rej mrtvých*; N 50. *Tanec mrtvých.*

„ 215. Der Zauberlehrling. Jungmann, Slovesnost (1820), 72. *Čarodějnický učedlník*, (Spisy 80); Qu 61. *Čarodějův učeň*; N 52. *Kouzelníkův učeň.*

„ 219. Die Braut von Korinth. Qu 65. *Nevěsta Korintská.*

„ 227. Der Gott und die Bajadere. Macháček, Krasořečník (1823), 89; Drobnější básně 1846; Qu 73. *Bůh a Bajadera.*

„ 316. Epigramme 35. Eines Menschen Leben... Čelakovský, Smíšené básně (1822), 103. Knihy šestery, 316. *Nápisové, Jednoho cožtě život...*

„ 323. Epigramme 66. Vieles kann ich ertragen ... Čel. Básně 104. *Snášet umím všelicos...*

„ 350. Vier Jahreszeiten 35, 36. Warum bin ich vergänglich? Čel. B. 103. Knihy 316. *Proč tak brzce pomíjím?...*

„ 352. Vier Jahresz. 45 a 49. Immer strebe zum Ganzen... a Schädliche Wahrheit,... Čel. Básně 104. Knihy 316. *Vešdy po celku...* a *Škodná pravdo...*

Sv. Str.

G. I., 360. Vier Jahresz. 99. Schwimme... Čel. tamt. *Pluj, kro...*

II. 36. Johanna Sebus. Qu 15. *Johanka Sebusová*; N 34. *Jana Sebusova.*

„ 47. Vermischte Gedichte (dvouverší). N 62. *Různé básně.*

„ 53. Mahomets Gesang. N 62. *Zpěv Mahometův.*

„ 56. Gesang der Geister über den Wassern. Jungmann, Krok 1821, str. 29. N 64. *Zpěv duchů nad vodami.*

„ 58. Meine Göttin. N 65. *Moje bohyně.*

„ 74. Adler und Taube. N 68. *Orel a holub.*

„ 81. Gränzen der Menschheit. N 70. *Meze lidstva.*

„ 86. Menschengefühl. N 71. *Pocit lidskosti.*

„ 96. Die Musageten. N 71. *Voditelky Mus.*

„ 109. An Lida. N 73. *Lidě.*

„ 109. Nähe. N 8. *Z blízka.*

„ 111. Aus Wilhelm Meister (dvouverší). N 29. *Z Viléma Mistra.*

„ 113. Mignon. N 29. *Mignon.*

„ 114. Dieselbe. N 30. *Táž.*

„ 116. Harfenspieler. Kolár, Básně 113, *Žalostná píseň harfeníkova*; N 30. *Harfeník.*

„ 167. Kunst (dvouverší). N 75. *Umění.*

„ 169. Die Nektartropfen. N 75. *Kapky nektaru.*

„ 170. Der Wandrer. Vrťátko-Benátský, Osvěta 1877, 127. *Poutník.*

„ 182. Amor als Landschaftsmaler. N 76. *Amor krajinářem.*

„ 197. Parabolisch (dvouverší). N 78. *Parabolické.*

„ 224. Ein Kranz... N 88. *Jest mnohem snáze...*

„ 232. Dann ist einer... N 88. *Tehda jest...*

„ 250. Dass Glück... N 88. *Štěstí odbíhá...*

„ 253. Epigrammatisch (dvouverší). N 81. *Epigrammatické.*

„ 259. Stossseufzer. N 82. *Vzdych.*

Sv. Str.

G. II., 263. Totalität. N 82. *Celkovitost.*

„ 271. Soldatentrost, N 83. *Vojákovo potěšení.*

„ 273. Gesellschaft. N 84. *O společnosti.*

„ 275. Ursprüngliches. N 84. *Od pramene.*

„ 276. Den Zudringlichen. N 84. *Dotěravým.*

„ 280. Keins von allen. N 84. *Ze všeho nic.*

„ 280—283. N 85 – 86. Lebensart, *Způsob života*; Vergebliche Müh, *Marné snažení*; Bedingung, *S podmínkou*; Das Beste, *Nic lepšího*; Meine Wahl. *Jakého mám rád*; Memento, *Memento.*

„ 284. Lebensr egel. Kolár, Básně 114. *Pravidlo života* N 86. *Pravidlo pro život.*

„ 285. Frisches Ei, gutes Ei. N 86. *Čerstvé vejce, dobré vejce.*

„ 288. Das Alter. N 86. *Stáří.*

„ 291. Fürstenregel. N 87. *Pravidlo pro knížata.*

„ 292. Wie du mir, so ich dir. N 87. *Jak ty mně, tak já tobě.*

III. 3. Ballade (obyčejně Ballade vom vertriebenen und zurückgekehrten Grafen). Qu 8. *Ballada o vyhnaném a vrátivším se hraběti.*

„ 7. Paria. Qu 77. N 55. *Paria.*

„ 30. Ungeduld. N 74. *Netrpělivost.*

„ 32. Immer und Überall. N 74. *Vždy a všudy.*

„ 44. Für ewig. N 73. *Na věky.* Vrchlický, Hostem 176 *Pro věčnost.*

„ 93. Im ernsten Beinhaus... (obyčejně Bei Betrachtung von Schillers Schädel). Vrchlický, Hostem 183. *Při pozorování Schillerovy lebky.*

„ 115. Künstler-Lied. Vrchlický Hostem 181. *Píseň pro umělce.*

„ 146. Kronos als Kunstrichter. N 88. *Kronos kritikem.*

„ 171. Gedichte sind gemalte Fensterscheiben. N 78 *Básně.*

„ 176. Sie saugt mit Gier... (Fliegentod). N 79. *Smrt mouchy.*

Sv. Str.

G. III., 178. Zwei Personen ... (Fuchs und Kranich). N 79. *Liška a jeřáb.*

" 180. Schwer in Waldes... (Fuchs und Jäger). N 80. *Liška a lovec.*

" 181. Ein grosser Teich... (Die Frösche). N 81. *Žáby.*

" 333. Du toller Wicht... (Geständnis). N 82. *Přiznání.*

IV. 96. Ihr verblühet süsse Rosen (Wehmuth). N 11. *Bol.*

" 99. Feiger Gedanken... Kolár, Básně 115. *Úvaha.*

" 100. Es war ein fauler Schäfer... N 7. *Pastýř.*

" 129. Natur und Kunst. N 81. *Příroda a uma.*

" 161. Auf Mamsell NN. N 83. *Slečně NN.*

" 162. Zu den Leiden des jungen Werthers. N 74. *Z utrpení (!) mladého Werthera.*

" 336. Altschottisch (Gutmann und Gutweib). Qu 57. N 49. *Dobrák a Dobračka.*

VIII. 171. Egmont. Ein Trauerspiel. Kolár *Egmont* 1871.

IX. 117. Die Geschwister, Ein Schauspiel. Čelakovský, *Márinka*, 1827.

X. 1. Iphigenie auf Tauris, Ein Schauspiel. Macháček. *Iphigenia v Taurii*, 1822, a Spisy, 1884, 3. vyd. 1892, Quis, *Ifigenie v Tauridě*, Činohra, 1895.

XIV. 1. Faust. Der Tragödie erster Theil. Kolár 1863, Vlček 1890, Vrchlický 1891. *Faust.*

XV. 1. Faust, Der Tragödie zweiter Theil. Vrchlický 1891. *Faust.*

" 3—8. F. Prokeš, Lumír III., 577.

XVII. 251. Der Bürgergeneral. Ein Lustspiel. B. F. *Občan generál* 1871.

XVIII. 313. Novelle. Č. (Čejka), Květy 1844, str. 465. *Dítě a lev.*

GH II. 63. Hermann und Dorothea. Jungmann, Spisy (1841), str. 335. *Herman a Dorota.*

GH XXVIII., 729. Shakespaare und kein Ende. Adámek, Lumír 1859, 638. *Shakespeare bez konce.*

	Sv.	Str.	
GH	XXIX.,	746.	The first edition of Hamlet. Adámek tamtéž.
GH	XXXIII.,	1.	Versuch, die Metamorphose der Pflanzen zu erklären. Čejka, Vlastimil 1842, 152. *Pokus o přetvoře rostlin.*

VII. Dodatky.

I.

(K str. 8.)

Také r. 1790 dostal se Goethe do Čech. Na cestě koňmo podniknuté Kladskem strávil jeden den též ve skalním městě u Teplic. Nocoval v Abršpachu dne 30.—31. srpna (GT 2, 24; G 35, 16; GJ 11, 67.)

II.

(K str. 9.)

K jménu Friderika Brunová přidati jest: německá básnířka. Byla rodem Dánka a její dcera byla hr. Bombelles jmenovaná na str. 59.

Roztomilá ženuška zmíněná níže byla Marianne v. Eibenberg, uvedená na str. 21.

III.

(K str. 35.)

Z denníků Goethových nově vydaných jde, že nutno čísti Riepel a nikoli Reupel.

IV.

(K str. 41.)

Dle denníků lze doplniti data takto:

1818. Jena 23. července, Schleiz, Hof, Aš, Františkovy Lázně 25.—26. července; Karlovy Vary 26. července až 13. září; Františkovy Lázně 13.—14. září, Aš, Hof.

1819. Jena 26. srpna, Schleiz, Hof, Aš 27.—28. srpna (tedy G. přece v Aši nocoval [vz. str. 12.], denník uznává

dokonce „leidliches Unterkommen“ na poště); Karlovy Vary 28. srpna až 26. září; Aš 26.—27. září, Schleiz, Jena.

V.

(K str. 51.)

Že Sternberg všeněmecké sjezdy přírodozpytců považoval za pouhou přípravu k sjezdům mezinárodním, o tom svědčí dopis Goethovi ze dne 27. října 1829. „Letošní sjezd přírodozpytců v Heidelberce byl přímo evropský; nejspíše příští v Hamburku bude více ještě míti tento ráz, a to by byl také onen, jenž mu nejvíce přísluší, neboť přírodní vědy žádnými zeměpisnými ani politickými hranicemi se neoddělují, dají se vysloviti všemi jazyky.“

O hr. Sternbergovi jedná též Robert Springer „Essays zur Kritik und Philosophie und zur Goetheliteratur“ (Minden 1885) v článku „Goethe und Graf Sternberg“, který ví o hraběti vše, jenom ne, že byl Čechem. Nových objasnění tam není. — Na str. 50. m. 1817 čti 1827.

VI.

(K str. 57.)

O Kollárovi viz ještě str. 169 n. Kollár také v stručné autobiografii z r. 1849, uveřejněné dr. Karáskem v sborníku „Jan Kollár“ na str. 276 praví, že Goethe slovanské národní písně jím přeložené „metricky zpracoval a tiskem vydal jednak v ‚Časopisu pro umění a starožitnosti‘, jednak v jiné sbírce svých básní“. — Ale není tomu tak.

VII.

(K str. 61.)

V denníku Goethově čteme, že dne 16. dubna 1818 poslal Ferjenčíkovi své „Hermann und Dorothea“.

VIII.

(K str. 78.)

V denníku dne 27. dubna 1820 o Heidlerovi: „ein gar verständiger lieber, junger Mann.“ Z poznámky: „Der unter-

irdisch entdeckte Palmenwald in Böhmen kam zur Sprache, die Grube liegt im Pilsner Kreis zwischen Cerhowitz und Radnitz, sie gehört dem Grafen Sternberg und soll eine nähere Beschreibung publicirt werden. Man versprach mir Exemplare," vidíme, že Heidler dal první podnět k seznámení se Sternbergem.

IX.

(K str. 102.)

Místo *„nachstammelt"* čti *nachgestammelt.* O geologických pracích Goethových o Karlových Varech jednal odbornicky F. Procházka ve Vesmíru 1895.

X.

(K str. 115.)

Na Wolfsbergu nedávno skutečně odhalena pamětní deska, zvěstující, že tu meškal Goethe!!

XI.

(K str. 125.)

Dopis Varnhagenův GJ XIV. str. 79. dokazuje, že přece jen účastenství jeho na referátě o Musejníku bylo poněkud značnější. Za to o spolupracovnictví Müllerově nemůže déle býti řeči: „Eine den Stoff ergänzende und den Sinn vollführende Redaktion ist allerdings nöthig, und ich werde selbige ohne Säumen unternehmen, redlich bemüht, das ehrenvolle Zutrauen gleicherweise durch Muth wie durch Bescheidenheit zu verdienen. Von den Fragen, Vorschlägen, Erlaubnisgesuchen und Anliegen, die ich bei diesem Beginnen vorzubringen hätte, sollen aber Ew. Excellenz nichts erfahren, denn ich fühle, wenn hier eine Aufgabe für mich sein kann, so muss es die sein, die ganze Sache meine Sorge sein zu lassen, und sie auf meine Verantwortung und Gefahr vor allem zu erledigen. Die Zeitschrift selbst ist mir zur Hand, um daraus ferner zu schöpfen, und mir darf auch zu Statten

kommen, dass ich in Böhmen während dreijährigen Kriegsdienstes meinen gewöhnlichen Aufenthalt gehabt, und daher Antheil und Kunde mancher Art mir dort unmittelbar erwachsen sind.“ (23. února 1820.)

XII.

(K str. 137 dole.)

Srovnej str. 149.

XIII.

(K str. 144.)

Srov. str. 164. (úsudek Čelakovského).

XIV.

(Místo předmluvy.)

Spis, který kladu tuto v ruce laskavých čtenářů, zaměstnával mne málem tři léta, ovšem s velmi značnými přestávkami; sotva jsem si thema jeho oblíbil, usnesení professorského sboru fakulty filosofické v Záhřebě, povolati mne na tamní universitu, uložilo mi čestnou povinnost, připravovati a chystati se k této velké změně v životě mém. A když nedošlo k ní, menší, ale přece důležité změny v mém povolání nastaly a dopřály mně jen skrovných prázdných chvil; a nyní, kdy bych konečně mohl se práci znova věnovati, opět nová povinnost mě přímo nutí, abych knihu vydal na veřejnost takovou, jaká jest, mám-li ji vydati vůbec.

Málo lituji při tom, že neuveřejňuji seznamu zmínek o Goethovi z literatury české. Právě hojnost jejich ukázala mi, že jsou vlastně bezvýznamné, že jeví pouze velký vliv německé literatury, v níž v té době jsou modou; jinak nedokazují téměř ničeho, nejméně zvláštního vlivu Goethova na náš duševní život. A jednati o Arbesových úvahách o Goethovi v Květech 1894 v článku „Po stopě plagiátu“ obsažených, vyžadovalo by mnohem více místa, než bych mohl v této knize věnovati oněm statem více zatemňujícím než objasňujícím obtížné thema.

Ale ovšem jinak jest s působením na samostatná díla básnická, a tu bylo důvodů mnoho, proč jsem se do rozboru nepustil. Předcházelo toto rozhodnutí mnoho práce, a to práce nejnepříjemnější, práce s čistě negativním výsledkem. Přesvědčil jsem se, že vlivu Goethova nelze konstatovati nijak než jako jeden a ne právě nejsilnější z prvků mocného vlivu celé německé literatury. A jelikož k vylíčení tohoto důležitého živlu literatury naší musí přece dojíti, nemělo by účelu, vytrhovati stopy Goethovství z tohoto celkového obrazu. — Také se přiznávám ochotně, že vystopování vlivu Goethova má větší obtíže než kteréhokoli jiného. Jediný pohled stačívá, abychom poznali působení Gleima, Weissa, Klopstocka, Bürgera, Schillera, Heina, abych zůstal při literatuře německé — ale Goethe? Tam, kde je podoba nejmakavější, kde je přejata látka nebo forma, bývá nejméně Goethova ducha. A kde působí tento duch, tam rozeznejte, byl-li to Goethe nebo příroda sama, kdo tak působil, neboť není mezi jejich působením podstatného rozdílu. Goethe, jenž neznal nuceného básnění, jenž dovedl se spíše na dlouho odmlčeti, než básniti, když mu nevelela hodina, Goethe, jenž vybouřil stejně rozhodně oheň mladíka, jako vyjádřil mohutně samostatnost a vůli muže, jak vyslovil starcovu omrzelost a touhu po klidu, Goethe básníka, jenž ho pochopil, nemůže učiti jinému, než aby byl zcela svým, aby básnil tak, jak velí vlastní jeho genius.

Thema první a páté hlavy mého spisu obraly si přede mnou již dvě práce, jest to článek s týmž nápisem od Karla Adámka v Lumíru 1863 (str. 302, 326, 348 nn.), obsahující hlavně výpisky z Goethových „Annalen“ z referátu o Musejníku a pěkné ocenění básníkovy účasti na životě českém. Čerpati jsem z něho nemohl, obrátiv se k pramenům samým, než jsem jej poznal. Jakého rázu je článek Josefa Korna ve Květech (1882, II., 99.) „Göthe ve styku s českými učenci a básníky“, poznati snadno tam, kde jsem jej příležitostně opravil. Ceny nemá žádné.

Pozná-li laskavý čtenář, že od str. 145 začínaje něco málo udajů z dřívějších archů se opakuje, račiž to omluviti tím, že na onom místě hraničí část starší s novější.

Ze spisů německých zvláště Hlaváčkova kniha o Goethovi v Karlových Varech, ač obsahuje také hlavně výpisky z pamětí a dopisů v Karlových Varech napsaných, byla mi pro některou část vítanou pomůckou. Laubeho přednáška „Goethe als Naturforscher in Böhmen“ sklamala mne zvláště tam, kde jsem očekával nejvíce poučení, totiž v ocenění Goethovy činnosti přírodovědecké, o jejíž části nejdůležitější jedná nyní článek V. J. Procházky: O geologické sbírce J. W. Goetha z okolí Karlových Varů v museu král. Českého (Vesmír, r. 24., str. 122). Velmi poučné jsou Lamblovy Goethereliquien aus Böhmen; ostatní spisy svými tituly sem hledící mají význam více lokální. Nemohl jsem již užiti spisu „Die Pflege der Mineralogie in Böhmen. Ein Beitrag zur vaterländischen Geschichte der Wissenschaften, von dr. Adalbert Wraný“ (Praha 1896).

Zbývá mi ještě prositi za laskavé opravení menších chyb tiskových (jako na str. 60. psáno Ferjenfsék m. Ferjentsék, na str. 153. pokračováním m. pokračování, na str. 174. doppeltem m. doppelten, na str. 175. Echeiridion m. Encheiridion, na str. 177. Lumpen m. Lumpe) a děkovati všem, kdož jakýmkoli způsobem práci mou podporovali a usnadnili.

V PRAZE, o vánocích 1895.

Rejstřík.

Adámek *185—187*, 199.
Altenberg 31.
Althann 21, 27.
Andělská hora 6.
Antithesis Christi et Antichristi 55.
Arnim, Bettina v. 28.
Aš 11, 12.
Auersperg Josef hr. *65—66*.
Auersperg kníže 20, 38.
Beethoven 28.
Beschorner 35.
Bílina 22, 28, 31, 77.
Blücher 34.
Bolzano *86*.
Bombelles hr. 59.
Bondi Abbate 27.
Bosi 15, 118.
Braun von Braunthal *92—93*, 160.
Breinl 76.
Brizzi 12, 64.
Brösigke 13, 38, 65, 67, 112.
Brühl hr. 3.
Brunova Frid. 9, 204.
Bubna hr. 80.
Calve 11.
Catalani 34, 35, 59.
Cinvald 31, 111.
Clam hr. 33.
Clary 20, 21, 22, 27, 64.
Colloredo 20.
Cuno *92*, 98.
Czartoryski 4.
Čejka *173—175*.
Čelakovský 50, 123, 136, 137, 145, 151, 157, *160—169*.
Černín 20, 64.
Česká šlechta *64—65*.
České dějiny *126—129*.
Český jazyk *129—134*.
Dietrich 5.
Dittrich A. 86.
Dobrovský 39, *55—57*, 132.
Duchcov 22, 31.
Ebert K. E. 134, 147.
Eckermann, 65, 85, 134.
Eibenberg 21,
Eisenberg 22, 64, 204.
Engelhaus v. Andělská hora.
Erben bar. 76.
Erben K. J. *145*.
L'Estocque 15.
Falk 21.
Falknov 66, 79, 87.
Ferjenčík *60—61*, 205.
Fichte 21.
Förster 29.
František I. císař 26.
Františkovy lázně 38, 39, 82.
Fürnstein 66, 79, *87—89*.
Galicin 21.
Gebauer 144, 145.
Gerhard 149.
Gerle *93*.
Gersdorf L. v. *91*

Goethe.

1. *Cesty do Čech.*

1785 Karlovy Vary 2.
1786 „ „ 5.
1790 Abršpach 204.
1795 Karlovy Vary 8.
1806 „ „ 11.
1807 „ „ 14.
1808 „ „ a Frant. Lázně 16.
1810 Karlovy Vary a Teplice 19.
1811 Karlovy Vary 23.
1812 „ „ a Teplice 25.
1813 Teplice 29.
1818 Karlovy Vary 33.
1819 „ „ 35.
1820 „ „ 36.
1821 Marianské Lázně a Cheb 37.
1822 Marianské Lázně a Cheb 38.
1823 Marianské Lázně, Cheb a Karlovy Vary 39.
Přehled chronologický 40, 204.

2. *Básně.*

Aeolsharfen 63, 100.
Básně příležitostné 96.
Der getreue Eckart 99.
Die wandelnde Glocke 99.
Gross ist die Diana der Epheser 99.
Ich habe geliebt... 32.
Klaggesang von der edlen Frauen des Asan Aga 138.
Sct. Nepomuks Vorabend 100.
Nicht am Susquehannah 17.
Der Olympos, der Kissavos 100.
Sah gemalt in Gold und Rahmen 35, 98.
Schweizerlied 161.

Goethe.

Sie schlürft mit Gier 99.
Das Sträusschen *137—151.*
Tagebuch 22.
Todtentanz 99.
Trilogie der Leidenschaft 39, 100.
Xenien 11.
Zu der Apfelverkäuferin 99.

3. *Spisy básnické a životopisné.*

Annalen 38, 95.
Dichtung und Wahrheit 95.
Wilhelm Meisters Lehrjahre 5, 11, 62.
Wilhelm Meisters Wanderjahre 16, 22, 59, 63, 84.
Pandora 14, 17, 27, 95.
Romeo und Julie (zpracování) 185.
Scherz, List und Rache 4.
Tell 14.
Vögel 8.
Wahlverwandtschaften 18, 84.
Werther 8.
Wette 27, 95.

4. *Spisy vědecké.*

Aechte Müllerische Steinsammlung 105.
An Freunde der Geognosie 103.
An Herrn Leonhard 106.
Ausflug nach Zinnwald 111.
Cammer-Bühl 100.
Carlsbad 105.
Fahrt nach Pograd 113.
Freimüthiges Bekenntnis 10.6
Fürnstein, deutscher Naturdichter 88.
Der Horn 107.
Der Kammerberg bei Eger 108, 109.
Marienbad 111.
Problematisch 106.

Goethe.
Produkte böhmischer Erdbrände 107.
Recht und Pflicht 112.
Sammlung zur Kenntnis atd. 104.
Ueber Kunst und Alterthum 33, 85.
Uralte neuentdeckte Naturfeuer 113.
Der Wolfsberg 113.
Wunderbares Ereignis 110.
Zur Geognosie und Topographie von Böhmen 113.
Zur Geologie besonders der böhmischen 111.
Zur Kenntnis der böhmischen Gebirge 105.
Zur Morphologie 52.
Zur Naturwissenschaft überhaupt 34, 43.

5. *České překlady.*

An die Günstigen 190.
Der Bürgergeneral 188.
Clavigo 153.
Edelknabe und Müllerin 189.
Egmont 176.
Epigramme 164.
Erinnerung 184.
Erlkönig 184, 185.
Faust 176–183, 192, 193–196.
Der Fischer 158.
Frühzeitiger Frühling 175.
Gesang der Geister über d. Wassern 155.
Die Geschwister 165.
Der Gott und die Bajadere 158.
Götz von Berlichingen 183.
Hermann und Dorothea 155.
Jägers Abendlied 168, 172.
Iphigenie auf Tauris 157, 188.
Der König in Thule,
Kophtisches Lied 184.

Goethe.
Meeres Stille 175.
Mignon 155.
Nähe des Geliebten 169, 172.
Novelle 175.
Der Sänger 184, 185, 192, 193.
Shakespeare und kein Ende 185.
Spät erklingt 181.
Der Todtentanz 157.
Versuch, die Metamorphose der Pflanzen zu erklären 174.
Der Wandrer 189.
Wanderers Nachtlied 190.
Der Zauberlehrling 154.
Goethe August 15, 80, 82.
Gradl 77.
Grillparzer 50.
Grüner 37, 38, 43, 44, 63, 65, 66, *71–76*, 82, 83, 87, 109, 119, 120.
Gurowski 7
Hájek 127.
Hanka 136, 147.
Hanuš 143.
Harrach 35.
Hartenberg 38, 39, 65.
Hauptmann Gerhard 186.
Heidler *78–79*, 205.
Heinse 9.
Herder 2, 6, 7, 9, 103.
Hess 30.
Hoch 19.
Hormayr 128.
Hus Jan 126.
Huss K. *81–83*.
Cheb 12, 35, 38, 65, 71 nn. 78, 127.
Chlum 32.
Chmelenský *172–173*.
Jacob 138.
Jachymov 30.
Jaraczewska 43.
Jiří z Poděbrad 128.

